

1. | 1 | 2023

cilt
volume

sayı
issue

ağustos
august

Abant Journal of Translation and Interpreting Studies (AJTIS)

Abant Çeviribilim Dergisi

ABANT JOURNAL OF TRANSLATION AND INTERPRETING STUDIES
(AJTIS)

ABANT ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

Volume / Cilt: 1

Issue / Sayı: 1

August / Ağustos 2023

Generic / Künye

OWNER / SAHİBİ

Prof. Dr. Mustafa Alişarlı – mustafa.alisarli@ibu.edu.tr
Rector, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

SCIENTIFIC PUBLICATIONS AND JOURNALS COORDINATOR

BİLİMSEL YAYIN VE DERGİLER KOORDİNATORLÜĞÜ

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Yiğitoğlu -mustafayigitoglu@ibu.edu.tr
Coordinator, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

Assist. Prof. Dr. Can Doğan – can.dogan@ibu.edu.tr

Assistant Coordinator, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Fatma Demiray Akbulut – demiray_f@ibu.edu.tr

Assistant Coordinator, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

EDITOR IN CHIEF / BAŞ EDİTÖR

Assoc. Prof. Dr. Mesut Kuleli – mesut.kuleli@ibu.edu.tr

Bolu Abant İzzet Baysal University, School of Foreign Languages, Bolu-Türkiye

ASSISTANT EDITOR / EDİTÖR YARDIMCISI

Assoc. Prof. Dr. Nazan Müge Uysal – mugeuysal@ibu.edu.tr

Bolu Abant İzzet Baysal University, School of Foreign Languages, Bolu-Türkiye

EDITORIAL BOARD / YAYIN KURULU

- Em. Prof. Dr. Sherry Simon** - Sherry.Simon@concordia.ca
Concordia University, Faculty of Arts and Science, Montreal-Canada
- Prof. Dr. Irena Kristeva** - irena_kristeva@yahoo.com
Sofia University, Department of Romance Studies, Sofia-Bulgaria
- Prof. Dr. Laura Brignoli** – laura.brignoli@iulm.it
IULM University, Faculty of Interpreting and Translation, Milano-Italy
- Prof. Dr. Mehmet Şahin** - mehmet.sahin5@boun.edu.tr
Boğaziçi University, Faculty of Arts And Sciences, Istanbul-Türkiye
- Prof. Dr. Sündüz Kasar** - skasar@gsu.edu.tr
Galatasaray University, Faculty of Arts and Sciences, Istanbul-Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Didem Tuna** – didem.tuna@yeniuyuzyl.edu.tr
Istanbul Yeni Yuzyil University, Faculty of Sciences and Literature, Istanbul-Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Katrien Lievois** – katrien.lievois@uantwerpen.be
University of Antwerp, Translation, Interpreting and Intercultural Studies, Antwerpen-Belgium
- Assoc. Prof. Dr. Michaela Wolf** - michaela.wolf@uni-graz.at
University of Graz, Graz-Austria

FIELD EDITORS / ALAN EDİTÖRLERİ

- Assoc. Prof. Dr. Caner Çetiner** - csetiner@bandirma.edu.tr
Bandirma Onyedil Eylül University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Balıkesir-Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Javid Aliyev**- javid.aliyev@yeniuyuzyl.edu.tr
Istanbul Yeni Yuzyil University, Faculty of Sciences and Literature, Istanbul-Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Olcay Şener Erkırtay** - olcaysener@aku.edu.tr
Afyon Kocatepe University, School of Foreign Languages, Afyon-Türkiye

LANGUAGE EDITORS / DİL EDİTÖRLERİ

- Assist. Prof. Dr. Ensa Filazi** - ensa.filazi@istanbul.edu.tr
Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul-Türkiye
- Assist. Prof. Dr. Mehtap Aral Duvan** - mehtaparal@kku.edu.tr
Kırıkkale University, Faculty of Arts and Sciences, Kırıkkale-Türkiye

REFEREE BOARD / HAKEM KURULU

Abant Journal of Translation and Interpreting Studies uses double-blind review process fulfilled by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential. For detailed information, please visit:
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ajtis>

CONTACT / İLETİŞİM

Address: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, 14030 Gölköy Bolu-Türkiye

Phone number: +90 374 253 51 86

Fax: +90 374 253 51 27

e-mail: translation@ibu.edu.tr

Editor's Note

Dear colleagues,

We are proud to publish the first issue of *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, hosted by School of Foreign Languages, Bolu Abant İzzet Baysal University. As a result of the double-blind review process applied to the research articles and translations besides the book review, six original research articles, two translations and one book review were accepted for publication in this issue. We would like to thank the authors who submitted their original research articles and translators who collaborated in each and every step besides the book reviewer for their contributions. We also would like to thank the reviewers of the issue who reviewed the articles, translations and the book review with their valuable comments just in time. We also would like to show our appreciation for our assistant editor, editorial board members, field editors and language editors for their contributions to the issue.

We are looking forward to receiving original research articles, review articles, translations of important articles or book chapters and book reviews for the next issue. We hope that *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies* will contribute to the relevant literature on translation and interpreting studies greatly.

Editörden

Sayın meslektaşlarımız,

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu ev sahipliğindeki *Abant Çeviribilim Dergisi* (*Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*) birinci sayısını siz değerli okurlarımıza sunuyor olmaktan kıvanç duyuyoruz. Araştırma makaleleri, çeviriler ve kitap tanıtımı olmak üzere tüm gönderilere uygulanan çift-kör hakem değerlendirmesi sonucunda altı özgün araştırma makalesi, iki çeviri ve bir kitap tanıtımı bu sayıda yayınlanmak üzere kabul edilmiştir. Özgün araştırma makalelerini gönderen yazarlara, her adımda iş birliğini bizden esirgemeyen çevirmenlere ve kitap tanıtım yazarına bu sayıya yaptıkları katkılardan dolayı teşekkürü borç biliriz. Bunun yanı sıra, verilen süre içinde değerli yorumları ve yönlendirmeleriyle araştırma makalelerini, çevirileri ve kitap tanıtımını değerlendiren hakemlerimize müteşekkirimiz. Aynı zamanda, sayıya yaptıkları katkılar için yardımcı editörümüze, yayın kurulu üyelerine, alan editörlerine ve dil editörlerine gönülden teşekkür ederiz.

Gelecek sayı için özgün araştırma makalelerinizi, inceleme makalelerinizi, alan için önemli olan kitap bölümleri veya makale çevirilerinizi ve kitap tanıtım yazılarınızı dergimize gönderebilirsiniz. *Abant Çeviribilim Dergisi*'nin (*Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*) çeviribilim alanyazınına büyük katkılar yapması umuduyla.

Table of Contents / İçindekiler

Research Articles /Araştırma Makaleleri

Bilmek fiilinin Almancaya çevirisi üzerine

On Translation of the Verb “bilmek” into German

Muzaffer Malkoç1-8

Back to the gaol: Revisiting retranslation hypothesis in the translations of the religious terms in *The Ballad of Reading Gaol*

Zindana dönüş: *Reading Zindanı Baladı*'ndaki dini terimlerinin çevirilerine yeniden çeviri hipotezinin uygulanması

Ayşe Sungur9-23

Toni Morrison'un *Sevilen* adlı eserinin Newmark'ın çeviri yöntem ve stratejileri çerçevesinde değerlendirilmesi

An analysis of Toni Morrison's “Beloved” novel in the frame of Newmark's translation methods and strategies

Funda Özbakır24-33

Türk-Sovyet edebî ilişkilerinin kurulmasında çevirinin rolü

The role of translation in the establishment of Turkish-Soviet literary relations

Nigar Aliyeva34-42

The effects of teaching computer-assisted translation tools in translation and interpreting departments on students' developing translation competence as perceived by lecturers

Öğretim elemanlarının görüşlerine dayanarak bilgisayar destekli çeviri araçlarının mütercim tercümanlık bölümlerinde öğretilmesinin öğrencilerin çeviri edinci üzerindeki etkisi

Yaşar Akgün

Hanım Nur Mercan.....43-54

Interpreting as a Service: The Uberization of Interpreting Services

Hizmet olarak Sözlü Çeviri: Sözlü Çeviri Hizmetlerinin 'Überleşmesi'

Esra Özkaya Marangoz55-63

Translated Chapter - Translated Article / Çeviri Kitap Bölümü – Çeviri Makale

Ekranı Görebilmek İçin Dumanı Dağıtma Durumu: Görsel-İşitsel Çeviride İdeolojik Manipülasyon

Özgün makale başlığı: Clearing the smoke to see the screen: Ideological manipulation in audiovisual translation

Jorge Diaz Cintas (Çeviren: Yaşar Akgün)64-76

Çeviren beyne giriş: Sözlü ve yazılı çeviriyi gerçekleştiren beyin

Özgün kitap bölümü başlığı: Prolegomena to the translating and interpreting brain

Adolfo M. García (Çeviren: Nazan Müge Uysal)77-102

Book Review / Kitap Tanıtımı

Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi

Hanımnur Mercan103-106

Bilmek Fiilinin Almancaya Çevirisi Üzerine

Muzaffer Malkoç¹

APA: Malkoç, M. (2023). *Bilmek fiilinin Almancaya çevirisi üzerine*. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 1-8.

Öz

Türkçede *bilmek* fiili başka bir ana fiil ile birleşerek birleşik fiil yapar ve ana fiile değişik anlamlar verir. Anlam değişmesine istinaden *bilmek* fiili ile yapılan birleşik fiiller Almancaya genellikle Türkçede bulunmayan bir modal fiil olan *können* fiiliyle çevrilir. Anlam bakımından her ne kadar hem *bilmek* hem de *können* fiiline olasılık, kabiliyet, izin, tahmin gibi anlam varyantları atfediliyorsa da Almancadaki *können* her anlam varyantında bir olasılık ifade eder. Hâlbuki Türkçede *bilmek* fiilinin olasılık ve tahmin gibi anlam varyantları ifade etmesi tamamen cümlenin yüklemine oluşturan zaman kipine bağlıdır. Bu anlamda *bilmek* fiiliyle geniş zamanlı bir cümle oluşturulmuş ise anlatılmak istenen eylem belirsizdir, yani eylemin olması mümkündür. Bu bağlamda Almancadaki *können* fiiliyle aynı anlamı vermektedir. Fakat *bilmek* fiili ihtiva eden Türkçe bir metin şimdiki zamanlı bir cümle ise anlam bakımından bir olasılık ifade etmez, bir belirlilik ifade eder, dolayısıyla Almancadaki *können* fiilinden bu anlamda ayrılır. Türkçede *Erzurum'da yazın bile kar yağabilir* cümlesiyle *Erzurum'da yazın bile kar yağabiliyor* cümleleri Almancaya tek bir cümle, yani *Es kann sogar im Sommer in Erzurum schneien* ile çevrilir. Almancadaki bu cümle veya böyle *können* fiili ihtiva eden cümleler her durumda bir olasılık anlamı vermektedir. Hâlbuki şimdiki zamanlı Türkçe metinler bir olasılık değil bir belirlilik, gerçeklik anlamı vermektedir. Almancada böyle çevirilerde bu gerçeklik anlamını ancak bağlamdan çıkarmamız mümkün olabilir.

Anahtar Kelimeler: Bilmek, können, anlam, olasılık, kabiliyet, gerçeklik

On Translation of the Verb “bilmek” into German

Abstract

In Turkish, the verb *bilmek* “to know” is combined with another main verb, making it a compound verb and giving a different meaning to the main verb. For this reason, compound verbs with *bilmek* are translated into German with the modal verb *können* “can”, which does not exist in Turkish lexically. Semantically, the two verbs *bilmek* and *können* are attributed meaning variants such as *possibility*, *ability*, *permission*, *probability*, but in German, *können* means a possibility in each meaning variant. The fact that the Turkish verb *bilmek* expresses semantic variants such as *probability* and *possibility*, however, depends entirely on the tense suffixes. In this sense, when the verb *bilmek* is conjugated with an aorist suffix, the action is possible. Therefore, it has the same meaning as the verb *können* in German. However, when a Turkish text with *yor*-suffix does not represent a possibility but expresses a reality, it differs from the German verb *können* in this sense. In Turkish, the phrases *Erzurum'da yazın bile kar yağabilir* and *Erzurum'da yazın bile kar yağabiliyor* are translated into German as a single sentence: “*Es kann in Erzurum sogar im Sommer schneien*” “It can snow in Erzurum even in summer”. In German, this sentence means only possibility. On the other hand, Turkish texts with the present tense do not mean a possibility, but a reality. In such German translations, we can only infer the meaning of reality from the context.

Key words: Bilmek, können, meaning, possibility, ability, reality

Giriş

Türkçede *bilmek* fiili yardımcı fiil olarak başka bir fiil köküyle birleşerek birleşik fiil teşkil eder ve birleştiği fiile değişik anlamlar kazandırır. Bu manada bu birleşik fiil Almancaya çevrilirken genellikle bir modal fiil olan *können* fiiliyle çevrilir. Almancada da *können* fiili bir ana fiille birlikte kullanılır ve ana fiilin anlamını modalleştirir yani cümleye bir olasılık “*Möglichkeit*” anlamı verir. Her ne kadar Almanca genel dilbilgisi kitaplarında *können* fiilinin anlamına istinaden *Fähigkeit* “kabiliyet”, *Möglichkeit* “olasılık”, *Erlaubnis* “izin” ve *Vermutung* “tahmin” (Duden 1995, s. 94; Helbig & Buscha 1996, s. 132) gibi anlamlar yazılsa da Dietrich (1992, s. 50) bunların olasılık anlamının varyantları olduğunu söyler ve *können* fiiline tek bir anlam verir, yani *es ist möglich, dass P.* “... eylemin olması

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 03.05.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 10.06.2023

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Almanca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı (Edirne, Türkiye), e-posta: mmalkoc67@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4443-413X.

mümkündür". Aynı şekilde her ne kadar Türk dili araştırmalarında da *bilmek*² fiiline *können* fiili gibi "tahmin", "yeterlilik (beceri)", "izin" (Erguvanlı Taylan, 2018, s. 9) anlam varyantları verilmiş olsa da bu fiil Ergin'in (2009, s. 388) ifadesi ile "muktedir olmak" yani bir eylemi yapacak durumda olmak anlamında kullanılmaktadır. Ergin ayrıca *bilmek* fiilinin tarihsel gelişimine istinaden de şu açıklamaları yapmaktadır: "Türkçede eskiden iktidarı Eski Türkçedeki u- 'muktedir olmak' yardımcı fiili ile yapıldı: bile u-, bile uma- misallerde olduğu gibi. Sonradan u- fiili unutulmuş ve Batı Türkçesinde müsbet iktidarda onun yerini bil- fiili almıştır" (Ergin, 2009, s. 388). Bir şeyi yapmaya muktedir olmak demek her zaman olasılık anlamı vermez, olasılık anlamı cümlede farklı sebeplere bağlı olabilir. Aşağıdaki cümleleri inceleyelim:

- (1) Hakan yüzebilir.
- (2) Hakan yüzebiliyor.

Cümlelerin geniş zaman (1) ve şimdiki zamanlı (2) bir cümle olduğu görülmektedir. Bu iki farklı zaman kipi anlam bakımından da farklı özellikler göstermektedir. Fakat bu cümleler semantik bakımından farklı özellikler göstermesine rağmen genel olarak Almancaya "*Hakan kann schwimmen*" cümlesiyle çevrilirler. Burada sorulması gereken soru ise şudur: Böyle bir çeviride anlam bütünlüğü sağlanır mı veya nasıl sağlanır?

Türkçedeki *bilmek* fiilinin Almancadaki *können* fiilinden farklı bir anlamı olmasına rağmen çevirilerde anlam bütünlüğünün nasıl sağlandığı konusu üzerine bir araştırma bildiğimiz kadarıyla bugüne dek henüz yapılmamıştır. İşte biz bu sebeple bu araştırmamızda *bilmek* fiilinin farklı cümlelerle Almancaya nasıl çevrildiğini inceleyip semantik bakımdan farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız. Ama önce *bilmek* fiilinin anlamına istinaden önemli bir açıklama yapmamız gerekmektedir, çünkü *bilmek* fiili Almancadaki *können* fiilinin anlamıyla özdeş değildir, bu sebeple Almancaya başka fiillerle de çevrilebilir. *Bilmek* fiilinin Almancadaki kelime karşılığı ise *wissen* fiilidir. *Wissen* fiilinin de kendisine has anlam ve kullanım özellikleri vardır. *Wissen* fiilinin anlam ve kullanışları bizim araştırmamızın kapsamı dışında kalacaktır, çünkü araştırmamızın amacı açısından bir önemi yoktur. Biz burada öncelikle Türkçede *bilmek* fiiliyle yapılan birleşik fiillerin Almancaya çevirilerini ele alacağız.

1. *Bilmek* fiilinin anlamı

Bilmek fiili giriş bölümünde de ifade ettiğimiz gibi "muktedir olmak" anlamına gelmektedir. Muktedir olmak ne demektir, olasılık anlamı verir mi? Bunu aşağıdaki iki cümleyle izah etmeye çalışalım:

- (1') Hakan yüzebilir.
- (2') Hakan yüzebiliyor.

Her iki cümlelerin yüklemi *bilmek* fiili ihtiva eden birleşik fiille yapılmasına rağmen anlam bakımından farklıdır ve bu anlam farkı ise cümlede kullandığımız zaman ekine dayanmaktadır. Dolayısıyla *bilmek* fiilinin anlamını yorumlarken kullanılan zaman ekinin anlamını da göz önünde bulundurmalıyız. Çünkü zaman ekleri de cümlelerin anlamını belirli veya belirsiz olarak değiştirebilir:

Bir cümlelerin belirliliği ifade etmesi, cümlelerin anlamının bir parçasıdır; örneğin; Almancada bu genellikle çekimli fiil ile ifade edilir (Dass ein Satz Geltung ausgedrückt, ist ein Teil seiner Bedeutung, der wie z. B. im Deutschen allgemein durch die Fintheit des Verbs ausgedrückt wird) (Dietrich, 1992, s. 50).

Dietrich'ten alınan bu paragraftan anlıyoruz ki zaman ekleri cümlede anlatılmak istenen olayın belirli veya belirsiz olduğunu ifade edebilir. Bu sebeple burada (1) ve (2) numaralı cümlelerin anlamını açıklayabilmek için her şeyden önce geniş zaman ve şimdiki zamanın anlamlarını açıklamamız gerekmektedir. Çünkü bu iki cümle *bilmek* ihtiva eden geniş ve şimdiki zamanlı bir cümledir. Şimdiki ve geniş zaman kiplerinin anlamlarına istinaden genel dil bilgisi kitaplarımızda detaylı açıklamalar

² Burada *bilmek* fiili denildiği zaman *bilmek* fiiliyle yapılan birleşik fiiller kastedilmektedir yani yüklemi *-ebil* ihtiva eden cümleler anlaşılmalıdır.

yapılmamıştır. Bu sebeple biz bu iki zaman kipinin anlamını Johanson'a dayanarak açıklamaya çalışacağız. Johanson, Türkçede geniş zaman ekinin anlamını aşağıda olduğu gibi çok açık bir şekilde izah etmiştir:

ir-şimdiki zaman kesin anlamlı değildir. (...) Yalnızca 'genel' değil, aynı zamanda modaldir, eğilimi, niyeti, epistemik olasılığı vb. ifade eder (Das ir-Präsens ist non prägnant. (...) Es ist nicht nur ‚generell‘, sondern weitgehend modal, in dem es Neigung, Absicht, epistemische Möglichkeit usw. Ausdrückt) (Johanson, 1994, s. 255).

Johanson'un yukarıdaki açıklamasına göre Türkçede geniş zamanın açıkça bir olasılık anlamı vermektedir, dolayısıyla bu anlamda Almancada *können* fiilinin anlamıyla büyük ölçüde özdeşleşebilmektedir. Buna göre *Hakan yüzebilir* cümlesinde bir belirlilik değil bir ihtimal, olasılık anlamı söz konusudur. Dilbiliminden bildiğimiz kadarıyla olasılık anlamı olan cümleler bir modal anlam taşır, bu sebeple Kratzer, modal kelimeleri şöyle açıklar:

Modal kelimeler, herhangi bir durumda yorumlanabilmeleri için bir konuşma arka planı gerektirir (*Modalwörter verlangen für ihre Interpretation in einer Situation einen Redehintergrund*) (Kratzer, 1978, s. 110).

Kratzer'in bu paragrafta ifade ettiği gibi modal anlamlı cümleler, cümle içerisinde zikredilmeyen fakat sadece konuşmanın arka planında anlatılmak istenen bir anlam verir. Bu anlam genellikle bağlamdan çıkarılır. Esasen bütün modal anlamlı cümleler Kratzer'in dediği gibi bir "Redehintergrund" içermektedir. *Redehintergrund* kavramı için Dietrich (1992) "Voraussetzung (ön koşul)" yorumunu yapmaktadır. Fakat bu yorumu Almancadaki *können* fiilinin anlamını açıklarken yapmıştır. Bu yorum ise olayın gerçekleşmesi için bir ön şart olarak algılanmalıdır, çünkü olayın vuku bulması bu ön şartlara bağlıdır. Dietrich'in açıklamalarına dayanarak birkaç örnek vererek bunu Türkçe metinlerde açıklamaya çalışalım.

(1'') *Hakan yüzebilir.*

Bu cümle bağlama göre aşağıda olduğu gibi çok farklı yorumlar, Kratzer'in deyimiyle *Redehintergründe* (arka plan) içermektedir:

(1a) Eğer talimatlar veya kanunen herhangi bir yasak yoksa *Hakan yüzebilir*. Böyle bir yorum izinli olmak anlamına gelmektedir. Dilbiliminde böyle bir yoruma Almanca "deontisch", İngilizce "deontic (deontik)" anlam denilir.

(1b) Bildiğimiz kadarıyla, yani aldığım bilgilere göre *Hakan yüzebilir*. Hakan'ın yüzebildiğini bir başkasından öğrendim. Böyle bir yorum da dilbiliminde Almancada "epistemisch", İngilizcede "epistemic (epistemik)" anlam olarak tanımlanır.

(1c) Hakan artık 5 yaşındadır, dolayısıyla bünyesi buna müsaittir. Bundan dolayı *Hakan yüzebilir*. Bu yorum da Almancada "dispositionell", İngilizcede "dispositional" dispozisyon olarak adlandırılır.

(1d) Başka bir yorum ise Almancada "buletisch", İngilizcede "buletic" olarak adlandırılan buletik anlamdır. Buletik anlama göre Hakan'ın yüzmesi bizim veya bir başkasının isteğine bağlıdır, yani biz istesek *Hakan yüzebilir*.

Hakan'ın yüzme eylemi burada zikredilen ön şartlara bağlıdır. Bu şartlar yerine gelirse ancak yüzme eylemi de olur. Bu durumda (1) numaralı cümlede ifade edilen eylemde bir olasılık anlamı vardır, tıpkı Almancada *können* fiiliyle yapılan bütün cümlelerde olduğu gibi.

(2'') *Hakan yüzebiliyor.*

Bu cümle şimdiki zamanlı bir cümledir. Şimdiki zaman eki ise bir belirlilik ifade eder:

Şimdiki zaman, (E) eylemin olayın konuşulduğu zaman (S) ile aynı anda gerçekleştiğini ifade eder (Präsens auf iyor drückt aus, daß E mit dem durch şimdi ‚jetzt‘ bestimmten S gleichzeitig stattfindet) (Johanson, 1994, s. 247).

Şimdiki zamanlı cümlelerde bir gerçeklik, bir belirlilik söz konusudur yani olay konuşma anında vuku buluyor. Bir başka deyişle (2'') numaralı cümlede eylem, bir olasılık anlamı taşımaz. *Hakan yüzebiliyor* cümlesi bir gerçek olayı ifade etmesine rağmen *Hakan yüzebilir* cümlesi farklı yorumlara açıktır yani bu cümlede de bir modal anlam söz konusudur. Fakat *Hakan yüzebiliyor* cümlesindeki yorumlar veya ön şartlar gerçekleştiği için, bir ihtimal anlamı söz konusu olamaz. Yani *Hakan yüzebiliyor*, çünkü bu havuzda yüzme izni almıştır veya *Hakan yüzebiliyor* çünkü o artık 5 yaşındadır gibi.

Yukarıda *können* ve *bilmek* fiilinin anlamına istinaden yaptığımız önemli açıklamalardan sonra aşağıda yapılan çevirileri anlam bakımından inceleyip ayrıntıları tespit etmeye çalışalım.

2. Metinlerde *bilmek* ve *können* çevirileri

Aşağıdaki çeviriler iki dille yayın yapan farklı dergilerden ve Almandan Türkçeye veya Türkçeden Almandan çevrilen hikâyelerden alınmış orijinal metinlerdir. Şimdi bu çevirileri anlam bakımından yorumlamaya çalışalım.

(3) Her an bir kaza olabilir.

(4) Jeden Moment kann ein Unfall passieren (Bizim Almanca, 1985, s. 33).

Cümle (3), geniş zamanlı bir yüklemle yapılmış cümledir. Cümleyi anlam bakımından incelediğimiz zaman geniş zaman anlamına istinaden olay konuşma anında gerçekleşmiyor, burada bir belirsizlik, bir olasılık anlamı vardır. Aynı şekilde Almanca çevirisi cümle (4) de cümle (3)'e paralel olarak bir olasılık anlam vermektedir. *Können* fiilinin olasılık anlamına istinaden Helbig & Buscha, şu açıklamayı yapmaktadır: "Bu varyantta *können*, nesnel koşullardan kaynaklanan bir olasılığı ifade eder (*können* in dieser Variante drückt eine durch objektive Bedingungen verursachte Möglichkeit aus)" (1996: 132). Her iki cümlenin de bir olasılık anlamı ifade ettiği, dolayısıyla bu anlamda çeviride bir anlam bütünlüğü söz konusudur. Bir başka deyişle her iki cümleden de *her an bir kazanın olması mümkündür* anlamı çıkarılır.

(5) Yüzemem.

(6) Ich kann nicht schwimmen (Türkçe Okuma Kitabı, 1992, s. 26-27).

Cümle (5)'te yüklem, geniş zamanın olumsuz yapısıyla teşkil edilmiştir. Geniş zamanlı bir cümle ise (3) numaralı cümlede olduğu gibi bir olasılık ifade eder. Anlam bakımından bu cümle, (3) numaralı cümleden farklı olarak öznel bir kabiliyet, cümlenin olumsuzluğunu istinaden ise bir kabiliyetsizlik anlamını ifade etmektedir. Bu anlamda özne yüzecek durumda değildir gibi bir yorum yapılabilir. Helbig & Buscha, *können* fiiline istinaden bu anlam varyantını şu şekilde yorumlamaktadır:

Bu varyantta, öznenin kendisinin neden olduğu bir olasılığı ifade eder. Bu durumda (kişisel) öznenin bir yeteneğinden bahsediyoruz (In dieser Variante bezeichnet können eine durch das Subjekt selbst verursachte Möglichkeit. Wir sprechen in diesem Fall von einer Fähigkeit des (personalen) Subjekts) (1996, s. 132).

Helbig & Buscha'nın yorumunu göz önünde bulundurursak *können* fiilinin pozitif cümlelerde bir olasılık anlamı verdiği, yani öznenin yüzecek durumda olduğunu bildirir. Cümle (6)'da ise çeviriye uygun olarak olumsuz bir cümle söz konusudur. Anlam bakımından her iki cümleyi mukayese edersek şu yorumu yapabiliriz: Her iki cümlede de bir kabiliyetsizlikten söz edilmektedir, yani öznenin yüzmeyi henüz öğrenmediğini, bu nedenle yüzecek durumda olmadığı yorumu yapılabilir. Burada yüzme eyleminin gerçekleşmesi ön şartlara bağlıdır, yani öznenin yüzmeyi öğrenmesine. Bu ön şart yerine getirilebilirse ancak o zaman yüzme eyleminin gerçekleşmesi söz konusu olabilir.

(7) Herkes kestane toplayabilir.

(8) Jeder kann Kastanien sammeln (Pazarkaya, 1979, s. 8-9).

Her iki cümlede de (3 ve 4) kestane toplamanın izne bağlı olduğu anlaşılmaktadır yani eğer kanun veya talimatname izin verirse herkes kestane toplayabilir. Kestane toplama eylemi konuşma esnasında olmuyor, bilakis bunun mümkün olduğu belirtiliyor. Burada her iki cümlede de gerçek olmayan ne zaman vuku bulacağı belirsiz bir eylemden bahsediliyor. Helbig & Buscha'ya göre "können bu varyanttaki dürfen fiilinin izin anlamındaki yerini alır (*können ersetzt in dieser Variante das Modalverb dürfen mit seiner Bedeutung der Erlaubnis*)". Her iki cümlede de konuşmanın arka planındaki anlamı olan bir izinden söz edilmektedir. Yani kestane toplamak isteyenlere izin verilmiştir anlamını bu cümlelerden çıkarabiliriz. Aynı anlam varyantını Almancada başka bir modal fiil olan *dürfen* ile de ifade etmek mümkündür:

(9) Burada sigara içebilirim.

(10) Ich darf hier rauchen (Tekinay, 1987, s. 24)

Geniş zamanlı bir cümle olan (9) numaralı cümle, Almancaya bir modal fiil olan *dürfen* ile çevrilmiştir. Yukarıda Helbig & Buscha'ya dayanarak açıkladığımız gibi Almancada *können* ve *dürfen* bazı durumlarda birbirlerinin yerine kullanılabilir. Fakat bu iki fiilin Türkçeye çevirileri genellikle *bilmek* fiiliyle yapılır. *Bilmek* fiilini anlam bakımından incelersek anlatılmak istenen eylemin olasılık anlam vermesi zaman eklerine bağlı olduğunu daha önce söylemiştik. Buna bağlı olarak cümle (9)'da geniş zaman eki kullanıldığından eylem bir olasılık anlam verir, yani sigara içme eylemi mümkündür. Almanca hem *können* hem de *dürfen* bir modal fiildir ve her durumda bir olasılık anlam vermektedirler. Buradan hareketle her iki cümlede de bir olasılık anlam verdiğini söyleyebiliriz. Konuşmanın arka planında ise her iki cümlede de bir izin alma söz konusudur. Yani burada sigara içmem için herhangi bir yasak yok, bana burada sigara içmeye izin verilmiştir gibi bir yorum yapabiliriz. Her iki cümle için yapılan bu açıklamalar çeviride anlam bütünlüğünün sağlandığı anlamına gelir.

(11) Yirmi ay askerlik yapmak isteyen İspanyol gençleri, askerlik yaptıktan sonra Federal Almanya'ya dönebiliyorlar.

(12) Diejenigen spanischen Jugendlichen, die ihren 20-monatigen Militärdienst ableisten, können wieder in die Bundesrepublik zurückkehren (Bizim Almanca, 1985, s. 41-42).

Türkçe metin şimdiki zamanlı bir metindir. Bu sebeple bu metinden bir olasılık anlamı çıkaramayız, çünkü Türkçe metinde gerçek bir eylemden bahsedilmektedir. Bunu şöyle anlamalıyız: İspanyol gençlerinden askerliğini yaptıktan sonra Almanya'ya dönenler olmuş veya hala daha Almanya'ya dönme eylemi devam etmektedir. Metnin arka planındaki anlamı ise kanunen verilen bir izindir. Almanca çevirisinde her ne kadar bir izin anlamı söz konusu ise de Helbig & Buscha'nın deyiimiyle burada bir olasılık anlamı verilmektedir. İfade edilen eylem ise illaki şimdiki zamanda olması gerekmez, gelecek bir zamanda da gençlere Almanya'ya dönme izni verilmiştir. Her iki metnin anlam bütünlüğü bir izin olarak anlaşılır yani kanunen gençlerin Almanya'ya dönmesinde herhangi bir engel yoktur. Türkçe metnin Almancaya çevirisi her ne kadar bir olasılık ifade etse de mantıksal anlam bütünlüğü vermektedir.

(13) Ülkelerine dönmüş olan gençler tekrar Almanya'ya gelebilecek.

(14) Jugendliche, die bereits zurückgereist sind, können nach Deutschland zurückkommen (Bizim Almanca, 1988, s. 13-15).

Türkçe metin gelecek zamanlı bir cümledir ve Almancaya şimdiki zamanlı bir cümleyle çevrilmiştir. Her ne kadar farklı zaman kipleri kullanılsa da anlam bakımından her iki cümlede de anlatılmak istenen eylem (11) ve (12) numaralı örneklerde olduğu gibi bir izin olarak algılanmalıdır. Dilbiliminden bildiğimiz kadarıyla belli zaman kipleri birbirlerinin yerine kullanılabilir ve anlam bütünlüğü sağlanır. Bu anlamda hem Türkçede hem de Almancada şimdiki zaman gelecek zamanın yerine kullanılabilir (bk. Helbig & Buscha, 1996).

(15) Babası birkaç altın gömleğin altına saklayabilmiş.

(16) Sein Vater konnte ein Paar Goldstücke unterm Hemd verstecken (Hoş Geldin, 1994, s. 14-15).

Türkçe metin mişli geçmiş zamanlı bir yüklem yapısına sahiptir. Bu anlamda cümle geçmiş zamanda olan bir eylemi ifade etmektedir³. Almancaya çevirisi de *können* fiilinin geçmiş zamanıyla yapılmıştır. Buradan anladığımız kadarıyla her iki cümlede anlatılan olay geçmiş zamanda olmuştur. Fakat Almanca çevirisi her hâlükârda bir olasılık ifade etmektedir. Türkçe metin ise bir anlatım tarzıdır, mişli geçmiş zaman yerine dili geçmiş zaman da burada kullanılabilirdi.

(17) Olli mağaranın içini görebiliyordu.

(18) Olli konnte das Innere der Höhle sehen, (Fono, 1989, s. 56-57).

Türkçede bir hikâyenin anlatımı farklı zaman kipleriyle yapılabilir. Burada *-yordu* bicimi tercih edilmiştir veya bağlam bu kipin kullanılmasını gerektirmektedir. Almancada ise genellikle bir hikâye geçmiş zamanla *Präteritum* anlatılır. Bu anlamda her iki cümlede olayın geçmiş bir zamanda olduğunu anlamaktayız. Aralarındaki anlam farkı, (17)'de olayın gerçekliğine, (18)'de ise bir olasılık anlamına işaret edilmektedir.

Çeşitli çevirileri incelediğimiz zaman Türkçedeki *bilmek* fiili Almancaya *wissen* ve *kennen* fiilleriyle de çevrildiği görülmektedir:

(19) Ne istediğini biliyorum.

(20) Ich weiß, was du willst (Fono, 1989, s. 42-43).

Cümle (19)'da *bilmek* bir ana fiil olarak kullanılmıştır. Almancada ise bu fiilin karşılığı *wissen* fiilidir. Fakat bu fiil Almancada genel olarak yan cümle gerektirir. Bu çeviride de bir yan cümle kullanılarak Almancaya kelimenin sözlük anlamıyla çevrilmiştir. Zaman bakımından her iki cümle de şimdiki zamanlı bir cümledir. Hem Türkçede hem de Almancada şimdiki zamanın modal bir anlam faktörü yoktur. Dolayısıyla böyle bir çeviride anlam bütünlüğü sağlanmış olur.

Bazı durumlarda ise *bilmek* Almancaya *kennen* fiiliyle de çevrilmektedir.

(21) Bu sorunun kesin karşılığını biliyor.

(22) Sie kennt die genaue Antwort auf diese Frage (Pazarkaya, 1979, s. 12-23).

Her iki cümle de şimdiki zamanlı birer cümledir. Dolayısıyla her iki cümle de bir olasılık anlamı yoktur. Türkçe metnin Almancaya çevirisi *wissen* fiiliyle değil de bir ana fiil olan *kennen* fiiliyle yapılmıştır. Bu iki fiilin belli başlı özellikleri vardır. *Wissen* fiili bir yan cümle, *kennen* fiili ise bir akuzatif nesne gerektirir.

Sonuç

Türkçedeki *bilmek* fiili ana fiil olarak Almancaya *bilmek* fiilinin Almancadaki kelime karşılığı olan *wissen* ve *kennen* fiilleriyle çevrilir. *Bilmek* fiiliyle oluşturulan birleşik fiiller ise Almancaya çevrilirken genel olarak Almancada bir modal fiil olan *können* fiiliyle çevrilir. Her ne kadar Türkçedeki *bilmek* fiiline Almancadaki *können* fiili gibi *Möglichkeit* "olasılık", *Fähigkeit* "kabiliyet", *Erlaubnis* "izin" gibi anlam varyantları atfedilse de *können* fiili her durumda bir olasılık anlamı vermektedir. Türkçedeki *bilmek* fiilinin ise olasılık anlamı vermesi cümlenin yüklemine kullanılan fiil zamana bağlıdır. Öyle ki şimdiki zamanlı bir cümle Türkçede bir olasılık değil bir belirlilik anlamı verir. Buna karşı geniş

³ Kießling (1959)'e göre mişli geçmiş zaman duyulan geçmiş zaman anlamında değildir. Türkçede mişli geçmiş zaman geçmiş zamanda olan bir olayı nakleder, yani geçmişte olan bir olay bir başkasına mişli geçmiş zaman kipiyle anlatılır. Bu sebeple eski Türkçe dil bilgisi kitaplarında mişli geçmiş zaman yerine *mazii nakli* tabiri kullanılmaktadır, Kießling'in kullandığı gibi.

zamanlı bir cümle ise anlatılmak istenen olayın olasılığını ifade eder. Bu anlamda geniş zamanlı bir cümle, her ne kadar *bilmek* fiili ihtiva etmese de Almancada *können* fiiliyle ifade edilebilir:

(23) Size kılavuzluk yaparım.

(24) Ich kann euch führen (Türkçe Okuma Kitabı, 1992, s. 24-25).

Türkçe metin *bilmek* fiili içermeyen geniş zamanlı bir metindir. Geniş zamanlı bir cümle ise Türkçede bir belirsizlik ifade etmektedir. Bu sebeple Almancaya çevirisi de olasılık anlamı veren bir modal fiille çevrilmiştir. Anlam bakımından yorumlarsak bu iki cümle şu anlama gelmektedir. Kılavuzluk yapmayı öğrendim, şimdi bu görevi yapacak durumdayım. Kılavuzluk eylemi konuşma anında henüz yapılmıyor, sadece bir olasılık var. Bu anlamda bir anlam bütünlüğünden söz edebiliriz.

Bilmek fiilinin Almancaya çevirisinde öne çıkan ana problem ise bilhassa *bilmek* ihtiva eden birleşik fiille yapılmış yüklem cümlelerinde görülmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki Türkçe metinleri incelememiz gerekmektedir.

(25) Erzurum'da yazın bile kar yağabilir.

(26) Erzurum'da yazın bile kar yağabiliyor.

Bu iki cümle anlam bakımından farklı yani belirli (26), belirsiz (25) gibi özellikler göstermektedir. Buna rağmen her iki cümle de Almancada *Es kann sogar im Sommer in Erzurum schneien* cümlesiyle ifade edilmektedir. Almanca çevirisinde sadece bir olasılık anlam söz konusudur. Türkçe metinde (26 numaralı örnek) ifade edilen olayın gerçekliği ise böyle bir çeviriyle anlatılamamaktadır. Ancak bu, Almancada Türkçe metnin ifade ettiği gerçek bir olayın sadece bir olasılık olarak anlaşılabilmesi anlamına gelmemektedir. Bu ve benzeri metinlerin Almancaya çevirilerde bir olayın gerçek olup olmadığını ancak bağlamdan çıkarabiliriz.

Kaynakça

Aksu-Koç, A. (1988). *The acquisition of aspect and modality*. Cambridge University Press.

Almanca Türkçe Hikâyeler. (1989). Das Land der Affen. Fono.

*Bizim Almanca (Unser Deutsch)*7. (1985). İstanbul.

Bizim Almanca (Unser Deutsch) 40/41. (1988). İstanbul.

Dietrich, R. (1992). *Modalität im Deutschen*. Westdeutscher Verlag.

Duden Die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. (1995). Band 4. 5., Völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Dudenverlag.

Ediskun, H. (1996). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.

Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak.

Erguvanlı Taylan, E. (2018). Türkçede dilbilgisel kiplikte olasılık ve gereklilik. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15(2), 1-22.

Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, 4. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Helbig, G., Buscha, J. (1996). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt.

Hoş Geldin - Die Türkei in kleinen Geschichten. (1994). Erzählt von Celal Özcan. Übersetzt von Rita Seuß. Dtv

Jansky, H. (1986). *Lehrbuch der türkischen Sprache*. Harrassowitz.

- Johanson, L. (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. R. Thieroff & J. Ballweg (Eds.), *Tense systems in European languages içinde* (ss. 247-266). Tübingen.
- Kara, F. (2011). "Bil-" Tasvir Fiilinin İşlevleri. *Turkish Studies*, 6(1), 1382-1397.
- Kißling, H. J. (1959). Mazii nakli. Zum Gebrauch der-miş-Vergangenheit im Osmanisch-Türkischen. *ZDMG*, (109), 186-302.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri. Şekil Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kratzer, A. (1976). Was "können" und "müssen" bedeuten können müssen. *Linguistische Berichte*. (42), 1-28.
- Kratzer, A. (1978). *Semantik der Rede*. Königstein: Scriptor Verlag.
- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Second edition. University Press.
- Pazarkaya, Y. (1979). *Heimat in der Fremde. Texte in zwei Sprachen Deutsch-Türkisch*. Ararat Verlag.
- Peters, L. (1947). *Grammatik der türkischen Sprache*. Juncker Verlag.
- Tekinay, A. (1987). *Sprachvergleich Deutsch-Türkisch*. Reichert Verlag.
- Türkçe Okuma Kitabı*. (1992). *Erste türkische Lesestücke*. Herausgegeben von Celal Özcan und Rita Seuß. Dtv.

Back to the Gaol: Revisiting Retranslation Hypothesis in the Translations of the Religious Terms in *The Ballad of Reading Gaol*

Ayşe Sungur¹

APA: Sungur, A. (2023). Back to the gaol: Revisiting retranslation hypothesis in the translations of the religious terms in *The Ballad of Reading Gaol*. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 9-23.

Abstract

Within the scope of literary translation studies, a translated piece of prose, a poem, and a play can be questioned over time due to the ageing or the changes in both the source and the target text itself. This questioning process may bring the retranslation of the text. First introduced by Antoine Berman, the "Retranslation Hypothesis" claims that first translations are generally more target-oriented since it is the first time the text is introduced to the target; however, later translations get the text closer to the source text. The claim that the retranslated text is closer to the target text may have divergent outlets like the ageing of the translation and the formative and conceptual shifts in the target language. Nevertheless, there has yet to be an agreed consensus on the hypothesis itself yet. "The Ballad of Reading Gaol", the last and the best-known poem of Oscar Wilde, describes the last days of the Royal Horse Guards trooper, Charles Thomas Wooldridge, who murdered his wife and was sentenced to death. Through him, Wilde depicts different themes like freedom, death, faith, and religion within his perspective, altered by prison conditions. The work was first translated into Turkish by Özdemir Asaf in 1968 and later retranslated by various translators. Therefore, this study aimed to test the validity of the hypothesis analysing the religious terms in the re-translations. The findings of this study revealed that the re-translations, while some of the re-translations are target oriented, the others tend to be source-oriented.

Keywords: Retranslation theory, domestication, poetry translation, religious terms, Oscar Wilde.

Zindana Dönüş: *Reading Zindanı Baladı*'ndaki Dini Terimlerinin Çevirilerine Yeniden Çeviri Hipotezinin Uygulanması

Öz

Edebi çeviri çalışmaları kapsamında bir düzyazı, şiir, ya da oyunun çevirisi zaman içinde hem kaynak hem de erek metnin eskimesi veya değişmesi nedeniyle sorgulanabilmektedir. Bu sorgulama süreci sorgulanan metnin yeniden çevirisini beraberinde getirebilir. İlk kez Antoine Berman tarafından ortaya atılan "Yeniden Çeviri Hipotezi", kaynak metnin dile ilk kez tanıtılması olduğu için ilk çevirilerin genellikle daha hedef odaklı olduğunu ancak daha sonraki çevirilerin metni kaynak metne yaklaştırdığını iddia eder. Yeniden çevrilen metnin hedef metne daha yakın olduğu iddiası, çevirinin eskimesi ve hedef dildeki biçimsel ve kavramsal kaymalar gibi farklı çıkış noktalarına sahip olabilir. Fakat, hala hipotezin kendisi üzerinde anlaşmaya varılmış bir fikir birliği yoktur. Oscar Wilde'in son ve en bilinen şiiri olan "Reading Zindanı Baladı", karısını öldüren ve idam cezasına çarptırılan Kraliyet Atlı Muhafızlarında bir süvari olan Charles Thomas Wooldridge'in son günlerini anlatır. Wilde onun aracılığıyla özgürlük, ölüm, inanç ve din gibi farklı temaları hapisane koşullarının değiştirdiği kendi bakış açısıyla tasvir eder. Eser Türkçe'ye ilk olarak 1968 yılında Özdemir Asaf tarafından çevrilmiş ve daha sonra çeşitli çevirmenler tarafından yeniden çevrilmiştir. Bu nedenle bu çalışma, yeniden çevirilerdeki dini terimlerin analizi ile hipotezin geçerliliğini test etmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmanın bulguları, yeniden çevirilerin bir kısmının erek odaklı olduğunu, diğerlerinin ise kaynak odaklı olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeniden çeviri kuramı, yerileştirme, şiir çevirisi, dini terimler, Oscar Wilde.

Introduction

First published in 1989, *The Ballad of Reading Gaol* by Oscar Wilde is pretty popular with Turkish readers, especially with its eternal lines, "Yet each man kills the thing he loves. By each let this be heard" (Wilde, 1907, p. 10). Due to its popularity, different translations by different publishing houses have been published over time. Carrying the traces of Wilde's allegorical and symbolic style, the work bears many cultural and religious elements. Apart from these symbolic elements, the work is unique among Wilde's other masterpieces since it is the ultimate product of his harsh prison experience, where he had to witness a different life from his previous one. As a result of these experiences, Wilde acquired a pearl of

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 04.05.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 02.06.2023

¹ Öğr. Gör., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Yabancı Diller Yüksekokulu (Ankara, Türkiye), e-posta: aysecetinoglu89@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4030-1081.

new religious wisdom which promoted forgiveness and consolidation. Since the religious tone and the symbolism of the work is exceptionally high, transferring it to a culture in which another religion is practised can be a problem due to the risk of domestication, which prevents the essence of the text from being conveyed. Translating the religious elements or terms requires a meticulous procedure especially for a ballad with a highly religious tone.

First translated by Özdemir Asaf as “Reading Zindanı Baladı” in 1968, various translators translated the ballad successively seven times. Supposing there might be different motivations for each translation, the necessity for retranslation was inevitable, which brought about the Retranslation Hypothesis, first introduced by Antoine Berman in 1990, suggesting that first translations are somehow poor and “incomplete” and need to evolve and according to him, the first translations generally take the text away from their source since it is the first time that the text to be translated is introduced to the target language, and succeeding translations, by making use of the first ones, can bring the text closer to the source language.

In Türkiye, a highly Muslim-populated country, the translation of the religious terms and symbols in the first translation of this ballad is expected to be adjusted to an Islamic manner to be accepted by this Muslim community in line with this hypothesis. In other words, the first translation might have called for domestication, a concept suggested by Venuti in 1995, which argues that “translation which is oriented to the target culture and in which unusual expressions to the target culture are transmuted and changed into some familiar ones to make the translated text easy to be understood by the target readers” (Wang, 2014, p. 2423). Furthermore, according to Retranslation Hypothesis, the successive translations would take the work to a more Christian one. Hence, the study aims to test the “Retranslation Hypothesis” for the translation of religious terms to see whether Christian terminology is domesticated in an Islamic manner.

This study consists of five parts; the “Theoretical Framework”, in which the “Retranslation Hypothesis” is tried to be explained, and in the second part, “Translatability and Untranslatability of Poetry Translation” problems of poetry translation are mentioned in general. In the third part, “Wilde, Religion and the Ballad”, the background story of *The Ballad of the Reading Gaol* highlights the importance of religion as a theme, as well as the structural features of the ballad, are stated. In the following part, “Method of Study,” the nature of the study is explained in detail with sub-headings “Ballad in Turkish” and “Sampling and Findings”, where the sampling and the results are shown and discussed. Finally, the “Concluding Remarks” part attempts to finalise the study.

1. Theoretical framework

First suggested by Antoine Berman in 1990, retranslation is the process of translating a text again, a literary one, following the first translation. Aiming merely literary retranslation, Berman argues that all translations are somehow a 'failure'. This failure status is primarily seen in the first translation since they are the first introduction to a new culture and society. He believes that first translations can never be great translations because perfection will come with the following since the first ones are mostly “not complete translations and, as is well known, full of flaws; then come the . . . retranslations” (Berman as cited in Brownlie, 2006, p. 148). For Berman, the road to the perfect translation of a literary piece is initiated with a starting point, which is the first translation then it excels more with each new translation in a linear fashion. “In other words, the more we translate, the better results we get, and eventually we get access to an ideal translation” (Dastjerdi & Mohammadi, 2013, p. 175) since the translation is gradually completed each time. He furthers his argument by suggesting that the following translations are keen to keep the essence of the original.

Retranslation is also defined as the second or later translation of the exact source text into the target language, and this retranslation process can be expanded over a while or co-occur. A precise definition of the theory still cannot be made. “Although the practice itself is common, theoretical discussions on

the subject are rather rare, and there is no detailed or systematic study on retranslations” (Susam-Sarajeva, 2003, p. 135). Again various studies on definitions, reasons and means have been conducted. For Vanderschelden (2000), revision, including editing, correcting or modernising a preceding translation for re-publication, can be regarded as a starting point for retranslation.

Shuttleworth and Cowie (1997), on the other hand, defined the production of a second or later translation as “indirect”, “intermediate”, “relay”, or “second-hand”. For Almberg (2010), these different translations are “new translations” or “multiple translations.” Even if some different definitions are put forward, the process itself disables to make a clear definition since;

The issue is more complicated than that. A close reading of numerous case studies has revealed that versions may get labelled as revisions or retranslations somewhat arbitrarily. This means that a version that relied heavily on a previous translation and was initially labelled as a revised edition in the publishing house may later be reprinted as a new translation. Furthermore, some texts are hybrids, containing chunks of revised earlier translation and chunks of retranslation (Koskinen & Paloposki, 1984, p. 294)

As seen from the excerpt above, sometimes it is hard to define the new product as a translation as it can be a revision but published as a new translation.

The process itself is complicated based on the reason or the application. Brisset (2000, p. 345) states that the original text changes due to authorial, editorial, printing, and technological modification or political ones. For various reasons, the activity is simple; different translators perform retranslation with varying strategies over a while, which can even be decades.

Charles (1998) lists these strategies as follows;

- 1) Corrective translation: Correcting what is already translated as faulty more faithfully.
- 2) Critical translation: Re-translating of an error-free text with a new interpretation that the original lacks.
- 3) Proselytising translation: Re-translating of a technical text with the appropriate style, terminology, and register.
- 4) Neoconceptual translation: Within the framework of this strategy, the translation is purified from its offensive language (gender or racial discrimination) (as cited in Li, 2013, p. 1911).

Bensimon (1990) again advocates this first target and second source-orientedness concept. He believes culture might be the most important reason for a target-oriented translation since it is widespread for a culture not to accept something that they are not familiar with. Therefore they try to adapt it into the domestic culture. After the text is introduced, and it is no longer a foreign text, translations can be more source oriented. For him, first translations are constructed to be target-oriented, and in the retranslations, the source is the target, and the main reason for this is that sometimes it is hard for a culture to accept something that they are not acquainted with. While the first translation is a simple debut into another language and culture, the following translations are the ones that make the original one speak.

Venuti's concepts of domestication can explain this debut process. Venuti bases his concept on Schleiermacher, who favours the idea that in “translation, the translator either leaves the author in peace, as much as possible, and moves the reader towards him, or he leaves the reader in peace and moves the author towards him” (Schleiermacher, 1813, as cited in Venuti, 1995, p. 15). While the first translation domesticates the text, the second translation may foreignize it, and therefore, the re-translated version “help(s) texts in achieving the status of a classic, and the status of a classic often promotes further retranslations” (Koskinen & Paloposki, 1984, p. 295). Both Berman (1990, p. 5) and Bensimon (1990, p. 1) state that when something is a foreign, modification (domestication in this sense) is inevitable for the first translation. However, in poetry translation, some other parameters might affect the translators' choices while translating the texts and, therefore, it will be discussed briefly in the following section.

1.1. Translatability and untranslatability of poetry translation

The untranslatability of a literary piece has long been discussed in academia (including literature, linguistics, translation studies, and even sociology), and poetry takes the first place. Transferring these mechanisms to a target language may seem impossible, considering the language's mechanics (rhymes and sounds). Apart from these mechanics, the figurative elements, which are the product of the culture the language belongs to, are said to be transferable to another one. Kuçuradi (1978) reflects on this problem by stating that the most challenging part of poetry translation is to transfer the sounds and words which will create the image the poem is meant to give. For her, that makes poetry translation impossible. Berk (1978) also talks about this impossibility. He believes the meaning is only one element to be given in a literary piece. Other features include the mechanics, figurative factors and authorial intentions based on the target culture. The point here is the losses linguistically and culturally since Rifat (1981) asserts a poetical piece is only meaningful for the society it is written. Therefore, it can be said that "poetry translation involves transforming not only text but also cognition, discourse, and action by and between human and textual actors in a physical and social setting" (Jones, 2011, p. 123). Finally, Lefevere (1975) also believes that many of the poetry translations "are unsatisfactory renderings of the source text" because they cannot grasp what it means to capture its totality (as cited in Sharif & Khameneh, 2015, p. 54).

Still, there are many opponents against the idea of the translatability of poetry and those who believe it is possible. For Paz (1992), feelings and emotions within a poem are universal, making them translatable. Like music, it is an international language and can be transferred from one language to another. Even if the process of poetry translation has the same steps as any translation process, as Newmark (1988) suggests, creativity to find the equivalent sounds, rhymes, idioms, etc., might be very challenging.

Kuic (1970) ranges her four steps to be taken in poetry translation as follows;

- 1) Preparation and research (including the poet's life, emotions, and experiences),
- 2) Identification of the translator with the poet's,
- 3) Creativity, where the text is re-created through translation,
- 4) Criticism is where the translator, after giving a break, criticises his/her work unbiasedly. (p. 185)

Apart from these steps, she also suggests that the law of the three kinds of faithfulness should be followed, too: the meaning of the source language, the sound of the source language, and the spirit of the target language. Boase-Beier (2010), on the other hand, emphasises the importance of loyalty to the source poem's style. While translating, it is crucial to stay true to a source poem since this style determines the poet's mood.

And finally, Holmes (1994) mentions three main approaches to the poetic form, which are;

Mimetic: Replicating the original form.

Analogical: Using a target form with a similar cultural function to the source form.

Organic: Choosing a form that best suits the translator.

As seen above, the translatability of poetry pose various difficulties and rises from many other challenges, like the mechanic of a poem. Furthermore, as a culture-bound element, the translation of religious terms and concepts also causes problems; hence the next section will discuss these difficulties in detail.

1.2. Translation of religious terms and concepts

Wang (2014) explains culture as "local or specific practice, beliefs or customs, which can be mostly tasted in folk culture, enterprise culture, or food culture etc." briefly and "the total way of life of a people, including the patterns of belief, customs, objects, institutions, techniques, and language that are

characteristic of the life of the human community (p. 2423) in general. These two approaches show the extent that culture may span and the challenges of its transfer from one language to another since culture is also “a system of symbolic meanings that shape one’s way of thinking” (Rohner, 1984, p. 111). Therefore, different scholars have suggested some models or categories to handle them properly, and one of the most significant categorisations is that of Newmark’s (2010). In his classification, Newmark puts forward six categories: ecology, public life, social life, personal life, customs and pursuits, and finally, private passion². His final category, private passion, includes religion, music, poetry, social organisations, churches, poetry, and societies. Translating a religion-related term might be problematic since “translating religious discourse, we encounter within a specific context all the major problems of translation, such as questions of equivalence and fidelity or the issue of how translations find a place in a literary polysystem” (Milton, 2021, p. 112). Larson (1984) also believes “terms which deal with the religious aspects of a culture” might be highly challenging as well as finding the most suitable equivalent since “various aspects of meaning involved” (p. 180). As the religious practices may vary from one religion to another, or in other words from one culture to another, finding the equivalent may be problematic, and domestication might be used as a strategy which in return may take the text away from the reader, leading to the retranslation of a translated work.

The previous part of the study aimed at presenting the “Retranslation Hypothesis” in general, as well as dealing with the issues of translatability of poetry and the translation of religious words. The next part will present the background information of the Ballad and its translation journey in Türkiye.

2. Wilde, religion and the ballad

2.1. Background for the story

Being one of the most proclaimed works of Wilde, the ballad reflects his “prison experience, of course, but even more directly, it is the result of his conversion experience into language” (Buckler, 1990, p. 33). Being a remarkable member of English society, Wilde “was convicted of an immoral act and sentenced to two years on May 25, 1895. He was first imprisoned in Pentonville and then in the Wandsworth prison in London” (n.d). After spending a long time in a fancy lifestyle, the harsh prison life opened deep wounds and cuts in his life that were hard to heal even after his discharge. He witnessed an event that inspired him to write his famous ballad during his stay there. The story goes as follows.

The actual story from which the poem begins is simple: Charles Thomas Wooldridge, a trooper in the royal guards, murdered his twenty-three-year-old estranged wife, Laura Ellen Wooldridge, on March 29, 1896. Mad with jealousy, he borrowed a razor, waited for her on the road near her house, and slit her throat three times. Since it was a pre-meditated crime, pleas on his behalf to alter the death sentence had been rejected by the Home Secretary, and he was sentenced to be hanged on July 7 from the scaffold at Reading Prison, to be used now only for the second time since its installation eighteen years before. Wooldridge was said to have died bravely, but Wilde himself could have seen nothing but first-hand of the crime or the punishment except for the “hangman, with his little bag” (Alkalay-Gut, 1997, p. 350).

This event, combined with the other harsh conditions he had to endure, affected him so profoundly that “his technique of registering the inner action of the poem on a highly responsive sensibility had led him into the aesthetic fallacy of relying too literally on things that had happened to him personally in Reading” (Buckler, 1990, p. 37). In other words, the work is filtered from his mistered soul, which inevitably led to this masterpiece.

Apart from the pains and other negative experiences, Wilde acquired a new concept of religion on his own there, which is filtered through his consciousness. This is worth noting since his religious identity had always been controversial due to “Wilde’s love of artifice and his homosexuality, a sense of guilt or remorse seems inescapable within a Victorian context” (Quintus, 1991, p. 515). Because of this, it is pretty

² Since the main purpose of this article is not culture-specific items, other models and categories are not included for a wider understanding of the topic. The Newmark (2010) model has been mentioned only to emphasize that the religious terminology is culture specific.

obvious for him to deny Christianity and welcome atheism. However, this was not the case with him since he “modified it to suit his own needs [...] because he viewed Christ and Christianity as capable of transforming human beings into sentient people who demonstrate sympathy as well as self-reliance” (Quintus, 1991, p. 515). These hardships and the feeling of guilt created religious solidarity for him, and Wilde embraced a religion of forgiveness. The ballad deals with an outcast sinner who cannot, like the now-imprisoned poet, expect comfort from society or churches but in whose plight Christ nonetheless will take a particular interest (Quintus, 1991). Living the life of an outcast, Wilde formed a new religious framework for himself where forgiveness is the unitary force. Therefore, he created a religious ambience with symbolism in the work that can be hard to translate to another language whose culture is clinched to another religion.

2.2. Structural features

The Ballad of the Reading Gaol, as its title suggest, is in the form of a Ballad, which is “a poem that tells a story of adventure, of romance, or of a hero, that is suitable for singing, and that usually has stanzas of four lines with a rhyme on the second and fourth lines” (Merriam-Webster, n.d.) and still bears the traces of an oral tradition. Wilde constructed this work into six separate sections and as 109 stanzas and tells the story from the narrator – his own- point of view. The rhyme scheme of ballad is abcbdb for each of these sections. The work is centred around the themes of freedom, imprisonment, hopelessness, empathy, and religion. The poet suggests that due to the imprisonment, a significant number of the prisoners turn their faces to God since they are all forced to live in very harsh conditions and find hope through praying. This work is also notable in its perfect conversion of Wilde's allegorical and symbolic genius.

Along with the symbolic meaning attributed to Sky, the Hanging tree, God and Christ, the Rose, the Wine, etc., the ballad contains numerous religious allegories. For example, the introductory line 'He did not wear his scarlet coat' (p. 11) Wilde refers to the biblical story where the soldiers mocked Jesus on the way to his crucifixion. (Alkan, 2003, p. 81)

3. Method of study

To conduct this study, different translations of the work, “Reading Zindanı Baladı” by Özdemir Asaf (1968) “Reading Hapishanesi Baladı” by Tozan Alkan (2002), “Reading Zindanı Baladı” by Oğuz Baykara (2017) and finally “Reading Zindanı Baladı” by Türkan Yılmaz (2020) were analysed in terms of the translation of the religious terms comparatively to find the degree of domestication (Islamic) to validate the Retranslation Hypothesis.

3.1. Ballad in Turkish

The ballad has been translated into Turkish seven times, and their related information can be seen in Table 1 below.

Table 1. Chronological order of the Turkish translations of the *Ballad of the Reading Gaol*

No.	Translator	Translated Title	Publishing House	Date
1	Özdemir Asaf	Reading Zindanı Baladı	Sanat	1968
2	Tozan Alkan	Reading Hapishanesi Baladı	Bordo Siyah	2003
3	Oğuz Baykara	Reading Zindanı Baladı	Everest	2017 (May)
4	Piyale Perver	Reading Zindanı Baladı	Dedalus	2017 (September)
5	Ahmet Şerif Doğan	Oysa Herkes Öldürür Sevdiğini Reading Zindanı Baladı	Tilki	2019
6	Osman Tuğlu	Reading Hapishanesi Baladı	Klaros	2019

7	Türkan Yılmaz	Reading Zindanı Baladı	Zeplin	2021
---	---------------	------------------------	--------	------

For this study, the highest number of translations was aimed for the analysis, yet not all of them were available in soft or hard copy. Therefore, Alkan, Baykara, and Yılmaz retranslations were analysed to test the hypothesis. Below, the covers of the books analysed in this study have been presented.

Table 2. Translation of the *Ballad of the Reading Gaol* used for this study.

Oscar Wilde was one of the few writers who profoundly influenced Özdemir Asaf. When he was appointed to his unit in Erzurum Topalak village from Ankara Infantry School in 1948, he could not bring his wife and daughter to his new duty station. Therefore, he buried himself deep into translation there. It was during this period that his translation journey of the ballad started. After completing his translation, he published it in his own publishing house, 'Sanat'. Emphasising the hardships of translating the Ballad as a literary form, which has no equivalent in Turkish literature, he used a syllabic meter of 7+7 and 7. On the back cover of the book, he underlined that “The entire 645 lines (109 sixes) of *The Ballad of the Reading Gaol* has been translated into Turkish with equal value as a poem.” (Özpinar, 2012, para 2). Since this original copy of the translation was not available for this study, no comments on the extra sections like the preface, the story, or the poem can be made.

Tozan Alkan's version, published in 2003, is unique because it is the only translation that explains the religious allegories with footnotes. The translator is privileged to supply the reader with extra information with paratextual elements. In addition to the footnotes, a brief autobiography of Wilde and the story of the creation process was added to this version, too.

The next retranslation by Baykara starts with a preface where the translator touches upon his own translation journey, the poem, and his translation process. He explains how he has formed a rhyme scheme of abcbdc and used an iambic meter of 8-6-8-6-8-6. He uses eleven-twelve syllables to appropriate the ballad form to Turkish epic poems. Out of all the re-translators, Baykara is by far the freest translator, with the formative changes he made and his word choices (See Tables 4-9). This translation is also worth noting for its usage of actual drawings which were first used in the 1907 print of the ballad as the paratextual elements for each page.

In the newest translation by Türkan Yılmaz, the reader is presented with a concise information section about the ballad (the translator prefers the word poem here) and her own translation process at the end of the book. She explains that the rhyme a scheme she uses is abcdbd and an iambic metre of 8-6-8-6-8-6.

3.2. Sampling and findings

As already mentioned, religious and religion-related terms can be more susceptible to domestication when they are introduced to a new culture with a different religion in practice for the first time. Even if the motivation for this may vary -political, social, cultural etc.- translators sometimes prefer to use domestication as a strategy, especially for the religious practices like rituals, sermons, different types of praying etc. since it would be much easier to convey meaning in that way and to overcome the prejudices towards the source religion. Therefore, the target text, the *Ballad*, is closely read, and religion, Christianity-related and Biblical words are determined. It has been observed that fifteen words compromise the religious discourse of the ballad. Table 3 below shows the words along with their frequency of use.

Table 3. Frequency of the religion-related terms and words in the *Ballad of the Reading Gaol*

No	Word	Frequency
1	Christ	9
2	God	9
3	Pray	8
4	Sin	5
5	Chaplain	4
6	Hell	4
7	Prayer	3
8	Lord	3
9	Devil	1
10	Lord of Death	1
11	Cross	1
12	Chapel	1
13	Sinner	1
14	Paradise	1
15	Cain (First Man)	1

Out of these fifteen words “God”, “Christ”, “Pray”, “The Lord” were analysed in detail to validate the theory due to their relatively highest frequency of use. To give a more comprehensive picture of the chronological order of the successive translation, each word is presented in line with their publication date following the first translation. To show the frequency of the domestication strategy used by each translator, back translations of the words (inayet, rahmet, şefaat, ayin, and Israfil) are provided by the researcher. Table four below presents the first and the following translations of the term “God”.

Table 4. Examples of the translations of the religious term “God”

Word & Lines		Translators			
		ASAF (1968)	ALKAN (2003)	BAYKARA (2017-May)	YILMAZ (2020)
GOD		Tanrı Yaradan	Tanrı İsa	Tanrı Yarabbi Rab	Tanrı
1	In God’s sweet world again (p.22)	Yaradan’ın bu eşsiz, güzelim dünyasında. (p.22)	Efendimizin bu tatlı ülkesinde (p.26)	Ne tatlı günümde ne kederimde (p.39)	Dünya gözüyle (p.17)
2	And God from out His care (p.22)	Tanrı silmiş, Tanrısız: (p.23)	Merhametini esirgemişti Tanrı; (p.27)	Tanrının lütfundan hep mahrum olduk (p.39)	. . . Ve tanrı, rahmetinden (p.17)
3	God’s dreadful dawn was red.(p.30)	Tanrının korkunç günü başladı kırmızıdan. (p.37)	Seher dehşetle kızıla kesmişti (p.44)	Lanetli bir kızılık başladı güne...(p.57)	Tanrı’nın ürpertici şafağı kırmızıya boyanmıştı(p.25)
4	Out into God’s sweet air we went, (p.37)	Dışarıya çıkmıştık, Tanrının havasına, (p.45)	Tanrının tatlı havasına çıktık, (p.54)	Dışarısı güzel, ne söylesek az,(p.67)	Dışarıya çıktık, açık hava ne güzel (p.29)
5	It is not true! God’s kindly earth (p.40)	Ki hiç doğru değildir! Tanrınıdır topraklar (p.50)	Doğru değil bu! Allah’ın toprağı Hiç düşündükleri gibi değildir, (p.59)	Böyle bir şey var mı aman yarabbi! (p.35)	Ne ahmaklık! Tanrı’nın merhametli toprağı(p.31)
6	But God’s eternal Laws are kind (p.50)	Tanrının Yasaları iyi, ölümsüzse de (p.63)	Ama tatlıdır Tanrı’nın yasası (p.72)	Fakat Rabbin inayeti derindir. (p.89)	Ama Tanrı’nın ebedi yasaları şefkatlidir. (p.37)

As can be inferred from the table, the first translator Asaf prefers the Turkish equivalents of “Tanrı” and “Yaradan” for the word “God”, while re-translators Alkan and Baykara add “Allah”, “Yarabbi” and “Rab” to this body. It is worth noting that Asaf used domestication as a strategy with his utterance, the word “Yaradan”, which has an Islamic connotation, meaning “The creator”. In the same vein, the preference of the successor translators also bears Islamic domestication. What is worth noting here is the usage of the word “inayet” by Baykara for the example six to complement the word “Rab”. The translator here uses this word to correspond to the word “Laws”, yet its meaning is not correct since the word “inayet” has an Islamic connotation meaning “God’s protection, help and grace³.” In the same sense, example two (Baykara and Yılmaz) also presents such a domestication with the utterance of the word “Rahmet” for “His care” meaning “compassion, mercy and kind-heartedness and compassion towards someone who is in a pitiful state and that when attributed to Allah, it should be taken to mean “giving grace”, which is the product of mercy.⁴”, again a word generally used in an Islamic context. Therefore, it can be assumed that the translator adopted a mimetic approach to correspond the Ballad form (see section 4.1.) and pursuit a faithfulness to the spirit of the target language and culture. The following table presents the translations of the next term “Christ”.

³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/inayet>. Accessed on 23 May 2023

⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/rahmet> Accessed on 3 May, 2023

Table 5. Examples of the translations of the religious term “Christ”

Word & Lines		Translators			
		ASAF (1968)	ALKAN (2003)	BAYKARA (2017-May)	YILMAZ (2020)
CHRIST		Tanrı Yaradan	Tanrı İsa	Tanrı İsa Mesih	Tanrı İsa
1	Dear Christ! The very prison walls (p.10)	Tanrım! O an zindanın taşları, duvarları (p.11)	Tanrım! Hapishanenin duvarları (p.13)	Aman Tanrım! derken zindan duvarı (p.23)	Tanrım! Zindanın duvarları aniden çarka dönuştü. (p.10)
2	Ah! Wounds of Christ! They were living things, (p.29)	Kanayan yarasıdır bunlar hâlâ İsa'nın Görünüşleri bile.(p.35)	Ah tanrım! Gerçektiler basbayağı Gördüğümüz korkunç, feci bir şeydi! (p.42)	Şefaati İsa , ya o yaralar! Gel gör ki seninkini aratmıyorlar...(p.55)	Ah! İsa'nın aziz yaraları! O varlıklar Görülesi en çirkin şeylerdi. (p.24)
3	Christ brings His will to light, (p.41)	Tanrının Hikmetinden, (p.51)	Tanrım bizlere kendini nerede, ? (p.60)	İsa'nın hikmetinden sual sorulmaz... (p.75)	Sual olunmaz İsa'nın hikmetinden, (p.31)
4	And bound with bars lest Christ should see (p.47)	İsa görmesin diye parmaklık takılmıştır (p.58)	İsa Efendimiz görmesin diye (p.68)	İsa görmesin diye kardeş kanını(p.83)	Ve kuşatılmıştır parmaklıklarla İsa görmesin diye(p.35)
5	May Lord Christ enter in? (p.50)	Efendimiz İsa'mız ruha süzülüp girer? (p.64)	Girer mi hiç onun içine İsa ? (p.73)	Yoksa İsa ruha nereden girer (p.89)	Nasıl sızabilir İsa İçeri . . . (p.37)
6	And the crimson stain that was of Cain Became Christ's snow-white seal. (p.51)	Ve taa Kabil'den gelen o kırmızı lekeydi İsa'da kar beyazı, İsa'da ak pak olan. (p.65)	Kabil'in elindeki kızıl lekeler İsa'nın işaretini gibi ak şimdi (p.75)	Kabil'in bıraktığı o kızıl leke, Dönmüştü İsa'nın beyaz mührüne... (p.91)	Ve Kabil'in kan lekesi İsa'nın kar beyazı mührü oluverdi. (p.38)

For the translation of the word “Christ”, nearly all translators followed the same pattern except for the use of “Mesih”, meaning messiah, by Baykara. In the first and second examples, the use of “Christ” with an exclamation mark exhibits some sort of a cry; therefore, all of the translators preferred to use the word “Tanrım” instead of Christ (İsa, the name of the prophet in Turkish). Yet, the employment of domestication cannot be mentioned here, since a term with Islamic connotation is not used instead. However, in the example two, the line “Ah' wounds of Christ” is translated by Baykara as “Şefaati İsa”, complemented with the word “Şefaati which has a high Islamic connotation meaning “the prophets and righteous servants who are allowed to pray in the presence of Allah for the forgiveness of believers on the Day of Judgment”⁵. Similarly, the example two “Whom Christ came down to save” is translated as “Şefaati Mesih'inden beklemeliydi...” by Baykara and “İsa'dan beklemeliydi şefaati” by Yılmaz, again hinting Islamic domestication in the successive translations. Therefore, for the translators Baykara and Yılmaz, the adaptation of a mimetic approach to correspond the Ballad form (see section 4.1.) and an act of faithfulness to the spirit of the target language can be argued. Table 6 shows how the term “Pray” is translated by each translator.

⁵<https://islamansiklopedisi.org.tr/sefaat>. Accessed on 3 May 2023.

Table 6. Examples of the translations of the religious term “pray.”

Word & Lines		Translators			
		ASAF (1968)	ALKAN (2003)	BAYKARA (2017-May)	YILMAZ (2020)
PRAY		Secdeye varmak Dua etmek	Dua etmek Duaya durmak	Dua etmek Duaya dalmak Ayin	Dua etmek
1	And when he crouched to pray; (p.23)	Secdeye varmak için yere çömlse bile; (p.24)	Dua etmek için eğildiğinde (p.31)	Duaya daldı (p.43)	Dua etmek için çöktüğünde (p.18)
2	Grey figures on the floor, And wondered why men knelt to pray Who never prayed before(p.27)	Yerde gri biçimler, çömlmiş dua eden, Secdeye varmışlardı, şaşkınlıkla gördüler; Dua etmezdi oysa hiçbirisi önceden. (p.32)	Diz çökmüş gölgeler gördüler birden; Şaşkın gözleri kocaman açıldı, Hayatlarında hiç dua etmeyen Bu insanlar duaya durmuşlardı (p.39)	Yerlere diz çökmüştü siyah gölgeler. . . Hiçbir mahkûm etmemişti hayatta dua, Ama gece ayın vardı, sebep ne ola? (p.51)	Ve zemindeki gri figürleri şaşkın bakışları izledi, Ve da önce hiç dua etmemiş olanların Niye diz çöktüğünü merak ederlerdi. (p.22)
3	All through the night we knelt and prayed (p.27)	Bütün gece boyunca diz çöküp dua ettik (p.32)	Dua ettik diz çöküp saatlerce (p.39)	Bütün gece diz çöküp dua etmiştik (p.50)	Bütün gece çöktük ve dua ettik(p.22)
4	The Chaplain would not kneel to pray By his dishonoured grave: (p.43)	Papaz dua etmedi, Şerefsiz mezarının önünde diz çökmedi: (p.55)	Bu aşağılanan mezarın önünde Tek papaz bile duaya durmadı (p.63)	Rahip diz çökmedi dua etmeye, Bu lanetli kabrin durup önünde (p.79)	Onun onursuz mezarına Papaz dua için diz çökmeyecekti: (p.33)

For the word “pray”, all translator followed the same pattern. There are only two exceptions of “secdeye varmak” by Asaf and “ayin” by Baykara. Asaf’s preference of “secdeye varmak” is noteworthy since it connotes a stage of the Islamic practice of Salaat. The word choice “Ayin”, on the other hand, is proved to be insignificant in terms of Islamic domestication since it does not have a connotation as such in Turkish. Furthermore, it is generally used to “express the worship styles of non-Muslims, especially Jews and Christians⁶”. However, as the employment of this word is an addition to the source text, it can be assumed that the translator adopted a mimetic approach to correspond the Ballad form again.

Table 7. Examples of the translations of the religious term “Lord.”

Word & Line		Translators			
		ASAF (1968)	ALKAN (2003)	BAYKARA (2017-May)	YILMAZ (2020)
THE LORD		Tanrı	Efendimiz İsa	İsa Tanrı	Tanrı
1	Is as that broken box that gave Its treasure to the Lord, (p.50)	Nesi varsa Tanrıya, (p.64)	Hazineyi Efendimize sunan (p.73)	Lakin o kalbini adar Tanrı’ya (p.89)	Bir kırık kutudur Tanrı’ya Şükran sunan, (p.37)

⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayin> Accessed on 29 May 2023

2	The Lord will not despise. (p.51)	Tanrı uzak değildir, uzak kalmaz onlardan (p.65)	İsa ininde her zaman yeri var. (p.74)	İsa şefaatin kesmez onlardan... (p.91)	Ve sesini Tanrı küçümsemeyecektir (p.37)
---	--	---	--	---	---

Following word ,“Lord”, is translated as “Tanrı” and “İsa” by Asaf, Baykara and Yılmaz, but Alkan prefers to use “Efendimiz” for this single word. What is worth noting is that neither the first translator nor the following ones tried to domesticate the term in an Islamic manner. Yet, their interchangeable use of the term of Jesus (as İsa) and God (as Tanrı) indicates an indecision that might be stemmed from cultural or religious elements. In the following table, word “pilgrim”, “Pope”, “Cross”, “First-man”, “Cain” and the line “till Christ call forth the dead” are also believed to worth to have a look to validate the theory. These examples are not chosen based on the frequency of use but for their highly religious tone.

Table 8. Examples of the translations of the other words related to religion

Lines	Translators			
	ASAF (1968)	ALKAN (2003)	BAYKARA (2017-May)	YILMAZ (2020)
1 Since the barren staff the pilgrim bore Bloomed in the great Pope's sight? (p.41)	Kutsal toprağa değen hacı bastonlarının Dinsel Ulu önünde filizlenmesi gibi (p.51)	Nasil gösterecek kim bilebilir ki Hacı'nın asası Papa'nın önünde Bir çiçeğe dönüşüvermedi mi? (p.60)	Kuru dal yeşermiştii sorun, öğrenin Gözleri önünde ulu rahibin... (p.75)	Kupkuru bir dal yeşermemiş miydi Gözü önünde aziz rahibin? (p.31)
2 Nor mark it with that blessed Cross That Christ for sinners gave, (p.439)	Kutsamadı mezarı İsa'nın İşareti , Oysaki o İşaret günahkârlar içindi, (p.55)	Kutsal haç bile konmadı başına Oysa o da İsa'nın günahlardan (p.63)	Bu lanetli kabrin durup önünde, hatta reddetmişti bir haç dikmeyi , İsa'nın mücrimlere sunduğu şeyi... (p.79)	İsa'nın günahkârlar için sunduğu Kutsal Haç da mezara dikmeyecekti (p.33)
3 Since first Man took his brother's life, (p.47)	Kardeşini öldüren o ilk İnsandan beri, (p.58)	Kabil'in Habil'i öldürdüğü... (p.67)	Kardeş kardeşini kesip gömünce (p.83)	Kardeşinin canını aldı ilk kez bir insan (p.34)
4 And the crimson stain that was of Cain (p.51)	Ve taa Kabil'den gelen o kırmızı lekeydi (p.65)	Kabil'in elindeki kızıl lekeler (p.75)	Kabil'in bıraktığı o kızıl leke,... (p.91)	Ve Kabil'in kan lekesi. . . (p.38)
5 And there, till Christ call forth the dead (p.55)	İsa çağrısına dek , ölülerin orada, (p.68)	Kıyamet gününe kadar bırakın(p.79)	İsa mahşer günü dönünceye dek , (p.95)	Ve orada, İsa sesleninceye kadar tüm ölülere (p.39)

While example one shows the different translations of the word “Pope” like “Dinsel Ulu”, “Papa”, “Ulu Rahip”, and “Aziz Rahip”, two re-translators, Baykara and Yılmaz omit the word “pilgrim”. Additionally, in example three, it is seen that the word “Cross” is translated as “İsa'nın İşareti” (Sign/Symbol of the Christ) by Asaf. As the first translator of the work, his preference is worth noting since he does not use the Christian equivalent of the word. Moreover, as he does not use a word with an Islamic connotation, a neutralisation of the word as a strategy can be mentioned here. The “first-man” in the third example is translated as “Kabil and Habil”. Here as the Biblical and the Qur'anic depictions are alike Alkan preferred to make an addition since it might be easier for the target audience to grasp the meaning. In the same way, it can also be said for example four. Finally, in the last example, different preferences by the translators are observed. In Islamic belief, it is the angel Israfil (Raphael in

Bible) who will summon death on the dooms day with his instrument (sûr) that he will blow⁷. So, Alkan and Baykara appropriated this line to the Islamic culture by adding “kıyamet günü” and “mahşer”, and both are literally doomsday. Therefore, with this addition, the re-translators employed domestication as a strategy in this example.

Table eight below displays how each translator uses religious-related items in an extended way chronologically by presenting the different words they substituted for the source one. While some of the examples give hints about the strategies employed by the translators, others are especially significant since they carry symbolic religious meanings.

Table 9. Preferred equivalents of the sample words by each translator.

No	Translator	Word					
		God	Christ	Pray	The Lord	Chaplain	Sin
1	ASAF (1968)	Tanrı Yaradan	Tanrı İsa	Secdeye varmak Dua etmek	Tanrı	Din-Adamı Papaz	Günah Kötülük Suç
2	ALKAN (2003)	Efendimiz Tanrı Allah	Tanrı İsa	Dua etmek Duaya durmak	Efendimiz İsa	Papaz	Günah Acı
3	BAYKARA (2017-May)	Tanrı Yarabbi Rab	Tanrı İsa Mesih	Dua etmek Duaya dalmak Ayin	İsa Tanrı	Rahip	Günahkâr Günah Suç
4	YILMAZ (2020)	Tanrı	Tanrı İsa	Dua etmek	Tanrı	Papaz	Günah

The words “chaplain” and “sin” are also included in the table by taking account of their frequency. Asaf prefers to use “Din-Adamı” for the word “chaplain”, and the other translators use “Rahip” or “Papaz”. Finally, for the word ‘Sin’, translators use different words like “Günah”, “Kötülük”, “Suç”, and “Acı”, yet these choices prove to be insignificant since these divergences do not have Islamic connotations.

Concluding remarks

As noted, the “Retranslation Hypothesis” argues that the first translation of a work is assimilated into the target culture to be accepted more by the target society, and the successive translations restore the originality of text. In other words, while the first translations take the text away from its original context (domestication), the preceding ones return to their original roots. This present study aims to validate this hypothesis by comparing three successive translations of *The Ballad of Reading Gaol* by Oscar Wilde with its first translation to find out the extent of the Domestication in an Islamic manner since the target society is an excessively Muslim-populated country. To analyze it, a word-based analysis of religious-oriented words are selected in line with Newmark's (2010) categorisation of cultural elements. The findings supplied the researcher with quantitative data based on the frequency of the words. Based on tables four to eight, which demonstrate the word choices of the translators, it can be concluded that the first translator, Asaf's preferences, does not imply any attempt at Islamic domestication. Out of the fifteen religious-related words, he only used the phrase “secdeye varmak”, a step in the practice of

⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/sur--kiyamet> Accessed on May 3, 2023

Salaat in Islam, to compensate for the word pray and the word “Yaradan”, a word with an Islamic connotation for the word “God”. For the words “chaplain” and “pope”, he preferred to use neutral words that do not suggest any particular religion in Turkish. However, when the word choice of the re-translators is examined, it is observed that they tend to use more Islam-related words (Allah, şefa, rahmet, Rab, Yarab, etc.) than the first translator. The 2017 translation of the work by Baykara has the highest number of examples of Islamic domestication in the study. However, it should be kept in mind that since the present work in analysis is a Ballad, and the role of the figurative tools are of great importance, the translators might find themselves with the challenges brought about by the poetry translation. Therefore, even if this study implies that the retranslations failed to take the text back to its roots, some other parameters, like the figurative elements such as rhymes, metres etc., might prevent the translators from taking the text back to its origins. Additionally, it can be argued that the Retranslation Hypothesis is yet to be proven, and further empirical research is needed to make this hypothesis a universally accepted one.

References

- Alkalay-Gut, K. (1997). The thing he loves: Murder as aesthetic experience in “The Ballad of Reading Gaol”. *Victorian Poetry*. 35(3), 349-366.
- Almberg, S.P.E. (1995). Re-translation. In S.W Chan & D.E. Pollard (Eds.) *An encyclopedia of translation: Chinese-English, English-Chinese*. (pp. 925-929). The Chinese University Press.
- Berk, İ. (1978). Çeviride şiir dili. *Türk Dili: Çeviri Sorunları Özel Sayısı*. 71-76 .
https://www.tdk.gov.tr/dosyalar/TDD/1978s322/1978s322_15_I_BERK.pdf.
- Berman, A. (2000). Translation and the trials of the foreign, (L. Venuti, Trans.). In L. Venuti (Eds.), *The translation studies reader* (pp. 240-253). Routledge.
- Boase-Beier J. (2010). *Stylistic approaches to translation*. St. Jerome Publishing.
- Brisset, A. (2000) The search for a native language: Translation and cultural identity. In L. Venuti (Eds.) *The translation studies reader* (pp. 343-375). Routledge.
- Brownlie S.(2006). Narrative theory and retranslation theory. *Across Languages and Cultures*. 7(2), 145–170.
- Buckler, W. E. (1990). Oscar Wilde's “chant de cygne”: “The Ballad of Reading Gaol” in contextual perspective. *Victorian Poetry*, (28), 33-41.
- Dastjerdi H. V., Mohammadi A. (2013). Revisiting “retranslation hypothesis”: A comparative analysis of stylistic features in the Persian retranslations of pride and prejudice. *Open Journal of Modern Linguistics*, 3(3), 174-181.
- Jones, R.F. (2011). The translation of poetry. In Malmkjær, K., Windle, K. (Eds.), *The Oxford handbook of translation studies* (pp. 123-132). Oxford University Press.
- Koskinen, K., Paloposki, O. (1984) Retranslation. In Gambier, Y., Doorslaer, L.v. (Eds.), *Handbook of translation studies* (pp. 294-298). John Benjamins Publishing Company.
- Kuçuradi, İ. (1978). Şiir çevirisini değerlendirme ve Türkçe’de Homeros. *Türk Dili: Çeviri Sorunları Özel Sayısı*. 111-116. https://www.tdk.gov.tr/dosyalar/TDD/1978s322/1978s322_22_I_KUCURADI.pdf.
- Kuic, R. (1970). Translating English romantic poetry. In James S. (Eds.), *The nature of translation* (pp. 182-191). The Slovak Academy of Sciences.
- Larson, M.L. (1984). *Meaning-based translation: A guide to cross language*. University Press of America.

- Li Yanjie (2013). A general review of existing retranslation study. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(10), 1909-1912.
- Merriam-Webster.(n.d.) Ballad. In Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster. Retrieved on May 3,2023,from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ballad>.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Phoenix ELT.
- Newmark, P. (2010). Translation and culture. In B. Lewandowska-Tomaszczyk and M. Thelen (Eds.), *Łódź studies in language: Meaning in translation* (pp. 171-182). Peter Lang.
- Octavio, P. (1992) Translation: Literature and letters (Irene del Corral Trans). In Rainer Schulte and John Biguenet (Eds.), *Theories of translation: An anthology of essays from Dryden to Derrida* (pp. 152–162). University of Chicago Press.
- Özpinar, B. (2012). Özdemir Asaf'ın sözcükleriyle Oscar Wilde. Retrieved on May 3, 2023, from <https://parsomenedebiyat.com/2012/03/12/reading-zindani-balladi/>.
- Rıfat, O. (1981). Şiir çevrilir mi. *Yazko Edebiyat*, (5), 47 - 50.
- Rohner, R.P. (1984). Toward a conception of culture for cross-cultural psychology. *Journal of Cross-cultural psychology* 15(2),111-138.
- Quintus, J. A. (1991). Christ, Christianity, and Oscar Wilde. *Texas Studies in Literature and Language*, 33(4), 514–527.
- Sharif F. D. , Khameneh R. Y. (2015) . Model for translating poetry based on the Lefevere's theory on poetry translation and Dastjerdi's model. *ELT Voices- International Journal for Teachers of English*, 5(4), 53-65.
- Shuttleworth M, Cowie M. (1997). *Dictionary of translation studies*. Manchester. St. Jerome.
- Susam-Sarajev, Ş. (2010). *Theories on the move: Translation's role in the travels of literary theories*. Radopi.
- Vanderschelden, I. (2000). Why retranslate the French classics? The impact of retranslation on quality. In Myriam Salama-Carr (Eds.), *On translating French literature and film II* (pp. 1-18). Rodopi.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Wang, F. (2014). An approach to domestication and foreignization from the angle of cultural factors translation. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(11), 2423-2427.
- Wilde, O. (1907). *The Ballad of the Reading Gaol*. F.M. Buckles and Company.
- Wilde, O. (1968). *Reading zindanı baladı* (Ö. Asaf Trans.). Sanat. (Original work published in 1907)
- Wilde, O. (2003). *Reading Zapishanesi baladı* (T. Alkan Trans.). Bordo Siyah. (Original work published in 1907)
- Wilde, O. (2017). *Reading Zindanı baladı* (O. Baykara Trans.). Everest. (Original work published in 1907)
- Wilde, O. (2020). *Reading Zindanı baladı* (T. Yılmaz Trans.). Zeplin. (Original work published in 1907)
- Wilson, P. (2021). Translation. In S. Pihlaja (Eds.), *Analysing religious discourse*. Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108863957.007

Toni Morrison 'un *Sevilen* Adlı Eserinin Newmark'ın Çeviri Yöntem ve Stratejileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Funda Özbakır¹

APA: Özbakır, F. (2023). Toni Morrison'un *Sevilen* adlı eserinin Newmark'ın çeviri yöntem ve stratejileri çerçevesinde değerlendirilmesi. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 24-33.

Öz

Günümüzde ekonomik, politik, sosyal ve siyasi olayların yarattığı küreselleşmenin bir sonucu olarak kültürlerarası etkileşim giderek artmaktadır. Bu etkileşimle beraber, edebiyat yapıtlarının yanısıra bilim, sanat, hukuk, tıp, teknoloji gibi birçok alandaki yenilikler ve gelişmeler ile birlikte bilgi akışı hızlı bir ivme kazanmış ve bunun bir sonucu olarak çeviri giderek önem kazanmıştır. Ancak bir dilden diğer bir dile aktarım, sanıldığı kadar kolay değildir. Özellikle edebi çeviri alanının son derece kapsamlı, karmaşık ve çok anlamlı olması, çevirmenlerin dilin içinde bulunduğu sistematığı bir bütün olarak ele almasını ve kültürel bir ön inceleme yapmasını gerekli kılar. Bu çalışmada, çevirmen Püren Özgören tarafından Türkçeye "*Sevilen*" olarak aktarılan Toni Morrison'un "*Beloved*" adlı romanında yer alan kültürel öğeler tespit edilerek, Peter Newmark'ın kültürel öğeleri sınıflandırması kapsamında sınıflandırılarak, çevirmenin süreç boyunca nasıl bir yol izlediği ve aktarım sürecinde sıklıkla tercih ettiği yöntemler irdelenmiştir. Kültürel öğelerin aktarımında iki farklı dil ve kültür dizgesinin olmasından dolayı çevirmenin erek metinde sıklıkla Newmark'ın önerdiği yöntemlerden aktarma, sözcüğü sözcüğüne çeviri ve uyarlama yöntemlerini sıklıkla tercih ederek, erek metinde okuma akışını engellediğini düşündüğü bazı ifadelerde de çıkarma yöntemini kullanarak, erek kültür okurları için daha erişilebilir olmayı hedeflediği ve yer yer kaynak kültüre ait kültürel öğeleri genellikle erek kültüre tanıtmaya ve aktarmaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, kültür, dil, kültürel öğeler, Toni Morrison

An Analysis of Toni Morrison's "*Beloved*" Novel in The Frame of Newmark's Translation Methods and Strategies

Abstract

Intercultural engagement is growing as a result of the globalization brought on by the current economic, political, social, and political developments. This engagement, along with advancements and discoveries in a variety of sectors, including science, art, law, medicine, technology, and literary works, has greatly increased the flow of information and resulted as carrying translation an increasingly significant phenomena. However, although transferring from one language to another is not as easy as it might seem, the fact that the field of literary translation is extremely comprehensive, complex and multi-meaning that requires translators to consider the systematic of the language as a whole and to make a cultural pre-examination. In this study, the cultural elements in Toni Morrison's novel "*Beloved*", which was translated into Turkish by translator Püren Özgören as "*Beloved*", were classified within the scope of Peter Newmark's classification of cultural elements. It also focused on to examine how the translator followed the course of the process and which translation strategies she frequently preferred in the transfer process. It has been observed that the translator frequently prefers the methods of transferring, word for word translation and adaptation from the methods suggested by Newmark in the target text, and also used the method of removing some expressions which is aimed to prevent the flow of reading in the target text. She aims to make the target culture more accessible by using subtraction to remove expressions to prevent flow and introduce cultural elements from source culture to target culture, aiming to be accessible and adaptable.

Key words: Translation, culture, language, cultural items, Toni Morrison

Structured Abstract

Translation has been a specific field in itself but also has always been in relation to other disciplines since the 20th century. When it is examined from both a linguistic and a cultural perspective, it becomes clear that translation is a multifaceted process. Recent translation studies (Larson 1984, Newmark 1988, Aixela 1996) have demonstrated that translation is a science that contributes to many academic disciplines, including language, culture, literature, sociology, politics in addition to transferring knowledge from one language to another. A society's culture develops as a way of life that includes practices of eating, drinking, clothing, rituals, and beliefs that are unique to each civilisation. Moreover, a society's various cultural components can take on a wide range of shapes, including words, sounds, linguistic constructions, signs, and writings. Since literary works reflect the culture in which they were produced, translation from one language to

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 05.06.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 19.07.2023

¹ Öğr. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Rektörlük, Dış İlişkiler Birimi (Osmaniye, Türkiye), e-posta: fundaozbakir@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1412-7603.

another can therefore be referred to as intercultural transfer. The literary translation area, in particular, requires that translators take into account the target language's overall linguistic structure and conduct a pre-examination of the target culture. Thus, it is known that translating from one language to another is not always as simple as it seems. In the process of transferring cultural elements, translators apply a wide variety of strategies to ensure equivalence. Although extensive research (Özün, K. 2020, 2021, Kara, G. & Demirtaş, E., 2020) has been carried out on translation movements through the books of author Toni Morrison, this study aims to reveal the cultural elements in Toni Morrison's novel "*Beloved*" in the source text and to what extent these translations reflect the cultural elements that take place in the source language with the strategies of Peter Newmark classification of cultural components based on Peter Newmark's *A Textbook of Translation* (1988). In accordance with this purpose, this study will not only analyze the cultural elements, but also it will try to determine translator's decisions to use which strategies apply to overcome the difficulties risen due to cultural elements. The methodology of this study is document analysis.

Newmark defines culture as "expressions of a way of life peculiar to a community that uses a way of life and a certain language" as a means of expression (Newmark, 1988, p. 94). With these words, Newmark (1988) states that language and culture cannot be considered separately from each other and language is a reflection of culture. Cultural elements are categorized by Newmark in his famous book *A Textbook of Translation* as 1. Ecology, 2. Material Culture (Artefacts), 3. Social Culture, 4. Organizations, customs, activities, procedures, concepts, 5. Gestures and Habits. He later modified this categorization in his 2010 article "Translation and Culture" as follows: 1. Ecology (the geological and geographical environment), 2. Public Life (Politics, Law and Government), 3. Social Life (Economy, occupations, social welfare, health and education), 4. Personal Life (food, clothing and housing), 5. Customs and Pursuits (customs like slow hand clapping and table rapping, and pursuits such as cricket and football, with all their national idioms), and 6. Private Passions (religion, music, poetry, as well as their very diverse social organizations, the churches, the Arts Councils and, the poetry societies which contain them). Newmark, who views culture-specific terms in the source text as a fundamental translation problem, suggests that translators employ the following methods: 1. Word-for-word Translation, 2. Literal Translation, 3. Faithful Translation, 4. Semantic Translation, 5. Adaptation, 6. Free Translation, 7. Idiomatic Translation, 8. Communicative Translation.

The novel "*Beloved*" was translated into Turkish by experienced translator Püren Özgören. The main justification for examining this book is that Nobel Prize-winning author, Toni Morrison is a well-known author in Türkiye and her novels have a high popularity among Turkish readers. Furthermore, most of her books have been translated into Turkish. The American Nobel Prize-winning novelist Toni Morrison (February 18, 1931 – August 5, 2019) made a significant contribution to the appreciation and advancement of African-American literature. Her novels mostly focus on the lives of Afro-Americans and contain elements of the oral tradition belonging to this ancestral culture. The book also contains slavery, racial prejudice, brutality against black people, and other harsh realities (people being beaten, flogged, chained, and restrained by metal bridles) in 18th-century America. Due to the recognizable cultural components it contains that are unique in terms of location and history, the book was selected as a work.

The descriptive and comparative study revealed that the translator didn't employ just one translation technique. Instead, she employed several translation techniques to provide the equivalence between cultural items. Word-for-word translation, adaptation and free-translation were the most common strategies benefitted by the translator. The translator carefully considered the culturally specific elements that pose significant transfer challenges, and by selecting these strategies, she has avoided the risk of the translation not being understood in the target culture or the danger of the source culture completely disappearing and the text appearing as a work written in the target language. It can be stated that the transfer of information between the source and the target texts was done appropriately. This study has focused only on the cultural elements in Morrison's novel "*Beloved*" however several questions still remain to be answered such as how African-American culture is treated in Morrison's other novels and whether it has changed over time. A greater focus on post-colonial translation studies could produce interesting findings that account more for.

Keywords: Translation, culture, Peter Newmark, cultural items, Toni Morrison

Giriş

Çeviri eylemine hem dilsel hem kültürel açıdan yaklaşıldığında çok boyutlu bir durum ile karşılaşmaktadır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından bu yana ayrı bir bilim dalı olarak ele alınan çeviri, bu tarihlerden itibaren bağımsız, ancak diğer disiplinlerle ilişki içinde olan bir bilim dalı olarak yer edinmiştir. Çeviribilim araştırmaları Larson (1984), Newmark (1988), Aixela (1996) çevirinin sadece bir dilden diğer dile aktarım olarak değil, dil, kültür, edebiyat, sosyoloji, siyaset, tarih, psikoloji, tıp gibi bilimsel anlamda bütün disiplinlere katkı sunarak gelişen bir bilim dalı olduğunu göstermektedir. Çeviri denilince, dil ve kültür arasında ki yadsınamaz ilişkiden bahsetmemek olmaz. Toplumların dili kullanarak ifade ettiği yazılı ve sözlü tüm bildirimlerde kendilerine ait inanış, gelenek ve yaşam biçimleri de dahil tüm kültürel kodları barındırdığından dolayı, dil ve kültür birbirinden ayrı düşünülemez iki kavramdır. Dilin sosyal-kültürel alanla olan bu ilişkisi, birçok farklı disiplinle bağlantısı olan çeviribilim araştırmacıları tarafından yaygın olarak çalışılmaktadır

Kültür, topluma özgü olarak varlığını sürdüren, yeme, içme, giyinme, gelenek, görenek ve inanış gibi alışkanlık ve değerlerden oluşan bir yaşam şekli olarak karşımıza çıkar. Newmark kültürü "yaşam şekli ve belli bir dili" ifade aracı olarak kullanan bir topluluğa özgü yaşam şeklinin dışavurumları olarak tanımlar (Newmark, 1988, s. 94). Bu sözleriyle Newmark (1988), dil ve kültürün birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini ve dilin, kültürün bir yansıması olduğunu ifade eder. Bu açıdan yaklaşıldığında, bir dilden başka bir dile yapılan çeviri için kültürlerarası aktarım da denilebilir. Özellikle edebi metinler

sınıflandırmasına giren, şiir, roman, oyun ve öykü gibi metinlerin çevirisinde amaç, kaynak metin okurunda ortaya çıkan etkinin erek metin okuyucularına da yansıtılmasıdır. Göktürk (2004), bu tarz eserlerde nesnel bilginin aktarılmasından ziyade ses, sözcük, tümce ve bütün düzenindeki biçim özelliklerinin yansıtılmasının önemli olduğunu vurgular.

Ülkemizde oldukça bilinen ve büyük bir okur kitlesine sahip olan yazar Toni Morrison'un eserleri gerek çeviribilimde gerek diğer bilim dallarında birçok açıdan ele alınmış ve birçok çalışmaya konu olmuştur. Çeviribilim alanında yapılan çalışmalar (Özti, K. 2020, 2021, Kara, G. & Demirtaş, E., 2020) ise genellikle Afro-Amerikan topluluklarına ait kültürel öğelerin farklı çeviri kuramları çerçevesinde değerlendirilmesi, sömürgecilik sonrası çeviri ve sömürgecilik sonrası çeviri kuramları gibi araştırmaları içermektedir. Bu çalışmada, kaynak metnin Türkçe çevirisinde tespit edilen kültürel öğeler, Peter Newmark'ın önerdiği çeviri yöntem ve sınıflandırması kapsamında sınıflandırılarak, öğeler üzerinde yapısal, anlamsal ve kültürel-dilsel bakımdan açıklamalar getirilmeye çalışılmıştır. Çalışma ülkemizde son yıllarda artan Afirka çalışmaları genelinde, yaygın bir okur kitlesine sahip Afro-Amerikan edebiyat okurları için kültürel unsurları tanıtmakla birlikte, bu alanda araştırma yapan çeviri bilim araştırmacıları için ise alanyazında ki bilgi birikimine ekleme yapmayı amaçlamaktadır. Ancak bu betimleyici çalışma, Toni Morrison'un "Sevilen" adlı eseri ile sınırlıdır. Yazarın tüm eserlerindeki baskın ya da öne çıkan kültürel öğelerin bir arada incelenmesi ya da söz konusu kültürel unsurların farklı çeviri stratejileri ve kuramcılara odaklanılarak ele alınması, farklı sonuçlar ortaya koyabilecektir.

1. Peter Newmark ve kültürel unsurlar kavramı

Bir toplum içindeki farklı kültürel öğeler, kelimeler, sesler, dil yapıları, işaretler ve yazılar gibi çok çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bu öğelerin başka bir dile aktarımında çevirmen, çeşitli çeviri teknikleriyle kendi betimlemesini, tanımını ve yordamasını hedef kitleye aktarmaya çalışır. Edebi eserlerin aktarım sürecinde, çevirmenlerin kültürel bir ön inceleme yaparak, dilin içinde bulunduğu sistematığı bir bütün olarak ele alması gerektirmektedir. Edebiyat yapıtları, içinde üretildikleri kültürü yansıttıklarından dolayı çeviri kültürel bir süreçtir. Yıldırım (2015) çevirmenin iki farklı kültür arasındaki iletişim ve etkileşimde rol aldığını belirtir. Alanın gelişimine öncülük eden, Even-Zohar (2012) ise; "Çeviri, yapısı ve sınırları keskinleşmiş bir olay değil, belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı bir etkinliktir" diyerek kültür ve çeviri arasında ki önemli bağın altını çizer. Newmark (1988) *A Textbook of Translation* adlı kitabında; dil, kültür ve çeviri arasındaki ilişkiye yer verirken, genel olarak çeviri süreci, metin analizi ve kültür gibi konulara odaklanır. Bununla birlikte aktarım sürecinde başvurulan stratejileri açıklayarak, kaynak dil ile metin arasında dilsel birimlere yoğunlaşır ve bunu örneklerle açıklar. Bu bağlamda, kaynak dili ve metni ön planda tutan dilbilimsel ve kaynak odaklı bir bakış açısına sahip olduğunu belirtir. Kaynak odaklı yaklaşımı doğrultusunda Newmark, Amerika'lı çeviri kuramcısı Eugene Nida'nın araştırmalarından esinlenerek 2010 yılında yayımladığı "Translation and Culture" adlı makalesinde çeviride sorun yaratan kültüre ait öğeleri altı maddede sınıflandırır.

- 1) Çevresel unsurlar: Jeolojik ve coğrafi çevre.
- 2) Kamu Hayatı: Politika, hukuk ve yönetimi içerir.
- 3) Sosyal Yaşam: ekonomi, meslekler, toplumsal refah, sağlık ve eğitimi içerir.
- 4) Kişisel Yaşam: yiyecekler, kılık kıyafet ve ev eşyalarını içerir.
- 5) Gelenek, görenekler ve sosyal etkinlikler: Yavaş alkışlama ve masaya vurarak alkışlama gibi gelenekler; kriket ve futbol gibi sosyal etkinlikler ve bunlara bağlı tüm ulusal deyimler.
- 6) Kişisel Merak ve Tutkular: Din, müzik, şiir ve bunlara bağlı çeşitli toplumsal kuruluşlar, kiliseler, sanatsal kuruluşlar ve dernekler.

Bu makale kapsamında incelenen veriler Newmark'ın yukarıda verilen "Translation and Culture" (2010) adlı makalesindeki altı maddelik kültürel öğe sınıflandırmasına göre toplanmıştır.

Öte yandan, Peter Newmark 1988 tarihli *A Textbook of Translation* kitabının "The Other Translation Procedures" adlı bölümünde, çeviri yöntem ve prosedürlerini açıklayarak, çeviri yönteminin metnin tamamını ilgilendirmesiyle, çeviri prosedürlerinin ise söz öbekleri ve daha küçük dilsel aktarımlarla ilintili olduğunu belirtmiştir (1988, s. 45-47). Peter Newmark 2010 yılında çeviri stratejilerine bir güncelleme yaparak "Translation and Culture" adlı makalesinde çevirmenlere kültürel unsurların hedef kültüre aktarımı sırasında kolaylık sağlaması için belirlediği beş temel kültürel çeviri stratejisini (five basic cultural translation procedures) aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

1. Aktarım (Transference): Kültüre özgü bir sözcüğün hedef dile olduğu gibi taşınması/aktarılmasıdır. Newmark'a göre kültüre özgü öğelerin çevirisinde uygulanması gereken temel stratejidir.
2. Kültürel eşdeğerlik (Cultural equivalent): Newmark'a göre; bu çeviri stratejisi bilgilendirici metinlerde içeriğin, tiyatro metinlerinde ve şiirlerde duygunun hedef kültüre etkili ve başarılı bir şekilde iletilmesi için en uygun stratejidir.
3. Betimsel eşdeğerlik (Descriptive equivalent): Kaynak dildeki bir sözcüğün hedef dile betimleyici ve kültürel olmayan bir karşılığa başvurulmasıyla çevrilmesi durumudur.
4. Bileşen çözümlemesi (Componential analysis): Kaynak dildeki ve kaynak kültüre ait öğelerin, kültürel özellikleri taşıyan anlam bileşenlerine bölünerek çevrilmesi durumudur.
5. Özel isim dönüşümü (Transonym): Kaynak metindeki özel isimlerin erek dilin özelliklerine göre dönüştürülmesidir. Newmark'a göre bu strateji çevirmekten ziyade dönüştürmektir.

Peter Newmark, yukarıda bahsedilen beş temel çeviri stratejisine ek olarak "Kültürel Kategoriler ve Diğer Çeviri Stratejileri" (Cultural Categories and Other Translation Procedures) başlığı altında "literal translation" "synonymy", "modulation", "paraphrase" ve "cultural footnotes" olmak üzere beş maddelik ek çeviri stratejilerinden de bahsetmektedir (Newmark, 2010, s. 331). Newmark bu beş maddelik ek çeviri stratejilerini ise şöyle açıklamaktadır:

1. Sözcüğü sözcüğüne çeviri (Literal translation): Kaynak metindeki sözcüklerin hedef dile sözcüğü sözcüğüne çevrilmesidir.
2. Eş anlamlılık (Synonymy): Kaynak dildeki kültürel bir terimin erek dilde daha genel bir terimle karşılanmasıdır. Bu strateji dikkatli kullanılmazsa anlam kaybına yol açabilmektedir.
3. Düzenleme (Modulation): Kaynak metindeki olumlu yapıların erek metinde çift olumsuz yapılarla dönüştürülmesi vb. düzenlemeleri kapsayan stratejidir.
4. Açıklama (Paraphrase): Erek okurun sıklıkla ihtiyaç duyduğu ek kültürel bilgiyi sağlamak için kullanılan stratejidir.
5. Kültürel dipnotlar (Cultural footnotes): Newmark'a göre hem kaynak yazara ait olan dipnotlar hem de çevirmen tarafından eklenen dipnotlar çevirmenler arasında süregelen bir tartışma konusudur. Her iki durumda da metnin akıcılığını bozmamak için dipnotların kısa ve öz olması daha uygundur (2010, s. 331). Çevirmenlerin, erek metinde anlaşılabilirliğin sağlanması adına zaman zaman "ekleme" yöntemine başvurdukları görülmektedir bu sebeple yukarıda belirtilen yöntemlerin dışında çeviri sürecinde başvurulmuş diğer bir çeviri yöntemi olan "ekleme" yöntemi de eklenmiştir.

2. Toni Morrison ve *Sevilen* adlı eseri üzerine

Bu çalışmada, Toni Morrison'ın *Beloved* adlı eserindeki kaynak metin ile erek metinde yer alan kültürel öğeler Newmark'ın (1988) kültürel öğeleri sınıflandırması ve bu öğelerin çevirilerinde kullanılan birtakım stratejiler aracılığıyla karşılaştırmalı olarak incelenecek ve çevirmenin çeviri stratejilerine yönelik tespitlerde bulunulacaktır. Amerikalı Nobel ödüllü yazar, Toni Morrison (18 Şubat 1931- 5

Ağustos 2019), "Afro-Amerikan" edebiyatının tanınması ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. *Sevilen* (*Beloved*) adlı romanıyla 1988 yılında Pulitzer Ödülü'nü kazanan Morrison, 1993 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü almaya hak kazanmıştır. Morrison, Ohio eyaletine bağlı Lorain'de, Afro-Amerikalı işçi sınıfı bir ailenin dört çocuğundan ikincisi olarak dünyaya geldi. Morrison'ın Afro-Amerikan kimlik bilincinin gelişmesinde, aile içindeki Afro-Amerikan halk hikayelerinin, hayalet öykülerinin ve Afro-Amerikan ezgilerinin önemli rolü vardır (Öztin, K. , 2020).

İnceleyeceğimiz *Beloved* (Sevilen) İngilizce kaynak metin 527 sayfa, Türkçe erek metin 354 sayfadır. Kaynak ve erek metinlerin sonunda sözlük, metin içinde dipnot bulunmamaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de oldukça tanınan bir yazar olması eserlerinin çoğunun Türkçeye çevrilmiş olması da eser seçiminde belirleyici bir rol oynamıştır.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, Peter Newmark'ın kültürel öge sınıflandırmasına göre, Toni Morrison'ın "Beloved" adlı eserinin, Püren Özgeren tarafından Türkçeye "Sevilen" olarak akta romanda tespit edilen 586 adet kültürel öge incelenmiş ve en sık tercih edilen çeviri stratejileri, eserdeki yoğunlukla yer alan farklı kültürel ögeler altında, makale kapsamında 10 adet örnek ayrıntılı olarak incelenmiştir. Örnekleri içeren tablolarda Kaynak Metin için "KM", Erek Metin için ise "EM" kısaltmaları kullanılmıştır. Çeviri süreci boyunca çevirmenin, farklı kategorideki kültürel öğeleri nasıl ele aldığı ve hangi stratejilere başvurularak aktarıldığı çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Örnek 1

KM	<i>Within two months, in the dead of winter, leaving their grandmother, Baby Suggs; Sethe, their mother; and their little sister, Denver, all by themselves in the gray and white house on Bluestone Road. It didn't have a number then, because Cincinnati didn't stretch that far.</i> (s. 2)
EM	<i>Kışın ortasında, büyükanneleri Baby Suggs'ı, anneleri Sethe 'i ve küçük kardeşleri Denver'ı, Bluestone Yolu'ndaki gri-beyaz evde baş başa bırakarak, iki ay arayla kaçıp gittiler. O sıralarda evin bir kapı numarası yoktu, çünkü Cincinnati henüz oraya kadar uzanmıyordu.</i> (s. 15)

İlk örneğimizde, olay örgüsü eserde hikâyenin yaşandığı Amerika'nın, Ohio eyaletine bağlı Cincinnati şehrinde geçmektedir. Romanın konusu, baş karakter Sethe' nin oğullarının köle olarak kötü muamele görerek yaşadıkları evden, diğer Afro-Amerikalıların daha özgür olarak yaşadığı 124 ê kaçışları üzerinden ilerler. KM' de yer alan "Baby Suggs, Sethe, Denver, Bluestone Road ve Cincinnati", Newmark'ın önerdiği kültürel unsurlar kapsamında; çevresel unsurlar (coğrafi, tarihi, yer ve isimler) sınıflandırmasında değerlendirilerek, hedef kültürde karşılığı ve çevirisi olmadığından dolayı çevirmen, kaynak dile ait olan bu ifadeleri "özel isim dönüşümü" stratejisine başvurarak, EM' e erek dilin özellikleri doğrultusunda aktarmıştır.

Örnek 2

KM	"Y'all got boys," he told them. "Youngboys, old boys, picky boys, stropin boys. Nowat Sweet Home, my niggers is men every one ofem. Bought em thataway, raised em thataway. Men every one." (s. 18)
EM	"Sizinkiler yalnızca oğlan," derdi onlara. "Genç oğlanlar, yaşlı oğlanlar, tembel ya da çalışkan oğlanlar. Oysa Tatlı Yuva' da benim zencilerimin hepsi erkek, hepsi insan. Onları böyle aldım, böyle de yetiştirdim. Her biri sapına kadar erkek." (s. 25)

Bu örnekte, KM' de geçen "nigger" kelimesi, siyah ten ve etnik kökene gönderme amacıyla kullanılmıştır. Tarih boyunca İngilizcede siyah Amerikalıları adlandırmak amacıyla, "Negro", "nigger", "nigger", "black", "African-American" ve "Afro-American" gibi birçok farklı sıfatlar kullanılmıştır. Bunların bazıları yan anlamsal çağrışımlar bakımından nötr olup bazıları ise aşağılayıcı anlamlar olarak

nitelendirilmektedir. Kendisi de bir Afro-Amerikalı olan yazarımız Toni Morrison, romanlarında siyahileri çeşitli biçimlerde adlandırırken, Öztin (2021) yılında ortaya koyduğu "Afro-Amerikan Toplumunun Adlandırılma Biçimlerinin Türkçeye Aktarımına İlişkin" adlı çalışmada, yazarın *The Bluest Eye* (1970) ve *Sula* (1973) adlı romanlarını inceleyerek, bu sıfatların, romanlarda Türkçeye aktarımında çevirilerin yapıldığı yıllara göre anlamsal farklılıklar düzenli bir örüntü olduğunu ortaya koyar. Örneğimize dönecek olursak, Newmark'ın *kamu hayatı kültürel unsurlar* kapsamında değerlendirilerek, çevirmenin *uyarlama* yöntemi ile "zenci" ifadesini tercih ederek EM'de eşdeğerliliği sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Günümüzde ise siyah topluluğun ten renklerinden ziyade, anayurtları olan African-American ifadesi daha sık tercih edilmektedir.

Örnek 3

KM	Denver sat down on the bottom step. There was nowhere else gracefully to go. They were a twosome, saying "Your daddy" and "Sweet Home" in a way that made it clear both belonged to them and not to her. (s. 24)
EM	Denver en alttaki basamağa oturdu. Onurlu bir biçimde gidebileceği bir yer yoktu. Karşısında, "Baban" ve "Tatlı Yuva" diyen ve bunu, her ikisinin de kendilerine ait olduğunu vurgulayacak biçimde yapan bir çift duruyordu. (s. 28)

Bu örneğimizde ise KM' de geçen "Your daddy" ve "Sweet Home" ifadeleri, Newmark'ın ortaya koyduğu tipolojide kişisel hayat kültürel unsuru olarak değerlendirilmiş olup, EM'de "Baban" ve "Tatlı Yuva" ifadeleri kullanılarak aktarılmıştır. Newmark'ın sınıflandırmasına göre kişisel yaşam kültürel ögesi olarak değerlendirebileceğimiz bu örnekte, çevirmenin kültürel unsurları korumak amacıyla *sözcüğü sözcüğüne* aktarım gerçekleştirdiği görülmektedir.

Örnek 4

KM	<i>Sethe took a little spit from the tip of her tongue with her forefinger. Quickly, lightly she touched the stove. Then she trailed her fingers through the flour, parting, separating small hills and ridges of it, looking for mites. Finding none, she poured soda and salt into the crease of her folded hand and tossed both into the flour. Then she reached into a can and scooped half a handful of lard. Deftly she squeezed the flour through it, then with her left hand sprinkling water, she formed the dough. (p. 31)</i>
EM	<i>Sethe işaret parmağını dilinin ucuna dokundurdu, hafifçe ıslattı. Sonra hızla, dikkatle ocağa değdirdi. Parmaklarını unun arasından geçirdi, ayırdı, küçük tepeler, bayırlar oluşturdu; böcek olup olmadığına baktı. Bulamayınca, avcuna biraz karbonatla tuz döktü, unun içine boşalttı. Elini bir tenekeye soktu, bir avuç dolusu domuz yağı çıkardı. Becerikli ellerle yağı unun içine sıyırdı, sol eliyle su serpererek hamuru yoğurmaya başladı. (s. 32)</i>

Bu örneğimizde ise, Newmark'ın ortaya koyduğu kültürel unsur sınıflandırmasında, kişisel yaşam kültürel unsuru olarak sınıflandırılan bu örnekte, KM' de geçen "Sethe took a little spit from the tip of her tongue with her forefinger. Quickly, lightly she touched the stove. Then she trailed her fingers through the flour, parting, separating small hills and ridges of it, looking for mites. Finding none" ifadesi EM' de *sözcüğü sözcüğüne* yöntemi kullanılarak aktarım yapılmıştır. Bununla beraber KM' deki cümle sayısının, EM' deki cümle sayısı ile bir uyum içinde olduğu ve anlamsal olarak eşdeğerlik sağlandığı görülmektedir.

Örnek 5

KM	Time never worked the way Sixo thought, so of course he never got it right. Once he plotted down to the minute a <i>thirty-mile trip</i> to see a woman. (p. 41)
EM	Zaman asla Sixo' nun düşündüğü gibi işlemiyordu, o da bu yüzden zamana bir türlü ayak uyduramıyordu. Bir keresinde, bir kadını görmek için <i>elli kilometrelik bir yolculuğu</i> en ince ayrıntısına kadar planladı. (S. 38)

Newmark'ın çevresel unsurlar kapsamında değerlendirebileceğimiz bu örnekte, KM'de yer alan "a thirty-mile trip" söz öbeğinde mile kelimesi İngilizcede mesafe bir uzaklık ölçü birimidir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne baktığımızda ise Türkçe'de üçüncü anlam olarak aynı anlam karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkçe'de 1 mil yaklaşık olarak 1,609 km olmasından dolayı, çevirmen EM'de *uyarlama* yöntemi ile aktarım yaparak, EM'de anlam bütünlüğü sağlayarak, kültürel eşdeğerlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Örnek 6

KM	<p>"I brung you some bean soup," I said.</p> <p>She said, "I don't think I can swallow that."</p> <p>"Try a bit," I told her.</p> <p>"Too thick. I'm sure it's too thick."</p> <p>"Want me to loosen it up with a little water? "</p> <p>"No. Take it away. Bring me some cool water, that's all."</p> <p>"Yes, ma'am. Ma'am? Could I ask you something?"</p> <p>"What is it, Sethe? " (p.370)</p>
EM	<p>"Size fasulye çorbası getirdim," dedim.</p> <p>"Yutabileceğimi sanmıyorum," dedi.</p> <p>"Bir deneyin," dedim.</p> <p>"Çok katı. Çok katı olduğundan eminim."</p> <p>"Biraz sulandırmamı ister misiniz?"</p> <p>"Hayır. Götüronu. Bana bir bardak soğuk su getir, yeter."</p> <p>"Peki, bayan. Bayan? Size birşey sorabilir miyim?"</p> <p>"Ne var, Sethe? (S. 251)</p>

Bu örnekte KM' de geçen biçimsel yapı erek metne denk düşmektedir. Newmark'ın kişisel yaşam unsurları kapsamında nitelendirebileceğimiz diyalogda çevirmen, kaynak metnin tümcelerinde eklemeye çıkarma yapmayarak, her kelimeyi mümkün olduğunca *sözcüğü sözcüğüne* aktarım yapmaya çalıştığı görülmektedir. Örneği daha detaylı olarak ele aldığımızda "I brung you some bean soup,"I said" ve "Size fasulye çorbası getirdim, dedim" örneği ile "Try a bit," I told her, "Bir deneyin, "dedim" örneklerinden de anlaşılacağı üzere, çevirmen kaynak metin odaklı çeviri yapmıştır.

Örnek 7

KM	<p>That's when we should have begun to plan. But we didn't. I don't know what we thought—but getting away was a <i>money</i> thing to us.</p> <p>Buy out. Running was nowhere on our minds. All of us? Some?</p> <p>Where to? How to go? It was Sixo who brought it up, finally, after Paul F. Mrs. Garner sold him, trying to keep things up. Already she lived two years off his price. But it ran out, I guess, so she wrote schoolteacher to come take over. (p. 379)</p>
EM	<p>İşte o an, plan yapmaya başlamalıydık. Ama yapmadık. Ne düşündük, bilmiyorum - ancak kaçmak bizim için <i>pahalı</i> bir şeydi. Satın alınması gereken bir şey. Kaçabileceğimiz düşünemiyorduk. Hep birlikte? Bir kısmımız? Nereye? Nasıl? Sonunda, konuyu açan Sixo oldu - Bayan Garner'ın biraz para bulabilmek için Paul F'yi satmasından sonra. Kadın bu satıştan gelen parayla iki yıl geçindi. Ama para bitince, tahminime göre, yönetimi ele alması için öğretmeni buraya çağırdı. (s. 255)</p>

Newmark'ın *sosyal yaşam unsurları (maddi kültür)* kapsamında nitelendirebileceğimiz bu örnekte ise KM'deki biçimsel yapı ile erek metindeki biçimsel yapıda farklılıklar mevcuttur. Çevirmen EM'de sözcüğü sözcüğüne çeviri yaparak anlamsal bütünlüğü sağlamak ve metinde akıcılığı ön planda tutmak maksadıyla biçimsel yapıyı korumamıştır. Bununla beraber KM'de geçen "money" kelimesi EM'e "pahalı" olarak aktarılmış olup, çevirmenin *uyarlama* yönteminden faydalandığı ve Türkçede yalnızca "para" anlamına gelen ifadenin, hedef dildeki karşılığı gözetilerek ve EM okurlarının daha iyi anlayacağı şekilde aktarım yapıldığı görülmektedir.

Örnek 8

KM	<i>One more curve in the road, and Sethe could see her chimney;</i> it wasn't lonely-looking anymore. The ribbon of smoke was from a fire that warmed a body returned to her just like it never went away, never needed a headstone. And the heart that beat inside it had not for a single moment stopped in her hands. (p. 381)
EM	Sethe yoldaki son kıvrımı da dönünce evinin bacasını gördü; baca artık hiç de yalnız görünmüyordu. Duman şeridi, ona geri dönen bir bedeni ısıtan ateşten yükseliyordu. Bu beden ondan hiç uzaklaşmamış, bir mezar taşına hiç gereksinmemişti sanki. Ve bu beden içinde çarpan yürek, Sethe'in ellerinin arasında hiç durmamıştı - bir anlığına bile. (s. 257)

Newmark'ın kültürel öğelerin sınıflandırılması çerçevesinde, çevresel unsurlar kapsamına giren bu örneğimizde, KM 'de "One more curve in the road, and Sethe could see her chimney" cümlesi EM'e "Sethe yoldaki son kıvrımı da dönünce evinin bacasını gördü" şeklinde *uyarlama* yapılarak erek metin odaklı bir aktarım yapılmıştır. KM'de incelenen cümlede virgül ve "ve" bağlacı, EM'de anlamlı bir eşdeğerlik sağlanmak amacıyla erek metnin gramer yapısına uygun olarak aktarılmıştır. Bu örneğimizde de çevirmenin kaynak metin odaklı bir tercüme yapmadığı, hedef kültür okurları tarafından daha erişilebilir olmayı hedeflediği açıkça görülmektedir.

Örnek 9

KM	" <i>God damn it! Hush up!</i> " Paul D was shouting, falling, reaching for anchor. " <i>Leave the place alone! Get the hell out!</i> " (p. 36)
EM	" Kahretsin! Sus artık! " diye bağınyordu Paul D; sendeliyor, çapayı aranıyordu. " Bu evi rahat bırak! Defol git! " (S. 35)

Newmark'ın belirlediği kültürel öğelerden, *gelenek, görenek ve sosyal etkinlikler* kapsamında değerlendireceğimiz bu örnekte, hayret, korku, coşku, telaş, sevgi gibi duyguları ifade etmek için kullanılan ünlem cümleleri yer almaktadır. EM'de çevirmen, kaynak dil yazarının üslûbunu dikkate alarak *sözcüğü sözcüğüne* aktarım yöntemi ile erek metne aktarmayı başarabilmiştir. Ayrıca kaynak metindeki diyalog sayısı erek metindeki diyalog sayısına denk düşerken, anlamsal olarak uyum içinde olduğu görülmektedir.

Örnek 10

her eyes <i>fever bright</i> (p. 306)	gözleri <i>alev alev</i> (s. 453)
<i>exchanged</i> clothes (p. 453)	Değiş tokuş ettiler (s. 306)
walked <i>arm in arm</i> (p. 453)	Kol kola yürüyor (s. 306)
<i>Fancy food</i> (p. 453)	abur cubur yiyecekler (s. 306)

in a hurry (p. 453)

harıl harıl (s. 306)

Son örneğimizde ise, *ikileme ve benzetme* cümlelerine nadir de olsa yer verildiği tespit edilmiş, somut örnekler tablo altında sunulmuştur. İkileme cümleleri, aynı sözcüğün tekrarıyla, yakın anlamlı sözcüklerin yan yana getirilmesiyle oluşan söz öbekleridir. İncelenen çeviride rastlanan ikileme türleri; "alev alev, harıl harıl" (Aynı sözcüğün tekrarıyla yapılan ikileme), "abur cubur" (ikisi de anlamsız sözcüklerle yapılan ikileme) ve "değiş tokuş" (biri anlamlı diğeri anlamsız sözcükle yapılan ikileme) olarak yer almaktadır. Çevirmenin kaynak metinde yer almayan ikilemelere erek metinde yer vererek, erek okur kitlesini dikkate alıp kültürel aktarımı *uyarlama* yöntemi ile gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, Toni Morrison'ın *Beloved* adlı eserindeki kaynak metin ile erek metinde yer alan kültürel öğeler Newmark'ın (1988,2010) kültürel öğeleri sınıflandırması ve bu öğelerin çevirilerinde kullanılan birtakım stratejiler aracılığıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve çevirmenin çeviri stratejilerine yönelik tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Peter Newmark'ın 2010 yılında yayımladığı "Translation and Culture" adlı makalesindeki altı maddelik kültürel öge sınıflandırmasından (Çevresel Unsurlar Kategorisi, Kişisel Yaşam Kategorisi, Gelenek Görenekler ve Sosyal Etkinlikler Kategorisi, Kamu Hayatı Kategorisi, Kişisel Merak ve Tutkular Kategorisi, Sosyal Yaşam Kategorisi) yararlanılarak kaynak metinden 586 kültürel öge elde edilmiş ve tamamının erek metindeki çevirileri incelenmiştir. Çalışma kapsamında eserdeki yoğunlukla yer alan farklı kültürel öğeler altında, makale kapsamında 10 adet örnek ayrıntılı olarak incelenerek, kültürel öğelerin aktarımında izlenen yol analizlerle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya esas olan metin üzerinde yapılan analizlerde, kültürel öğelerin aktarımında, çevirmen tarafından sıklıkla Newmark'ın önerdiği yöntemlerden "aktarım", "uyarlama" ve "sözcüğü sözcüğüne çeviri" yöntemlerinin tercih edildiği görülmüştür. Çeviride önemli aktarım sorunlarına yol açan kültüre özgü öğeler, çevirmen tarafından dikkatlice ele alınmıştır. Çevirmen bu stratejileri seçerken, çevirinin erek kültürde anlaşılabilmesi ihtimali veya kaynak kültürün tamamen yok olup, metnin erek dilde yazılmış bir eser gibi algılanması tehlikesini önlemiştir. Kültürel öğelerde yabancılaşmanın korunduğu unsurlar, erek metin okurunu şaşırtabilir, okuru araştırmaya ve öğrenme sürecine yönlerebilir ve bildiklerini sorgulatabilir. Burada Amerikalı çeviribilimci Venuti'nin çeviri stratejilerinden olan yerleştirme ve yabancılaştırma yaklaşımlarına değinmek, incelediğimiz eserdeki çevirmenin tercih ettiği stratejileri ve sebeplerini analiz etmek açısından ayrıca destekleyici olacaktır. Venuti (1998, 1-14) yerleştirmeyi; çeviri yapılacak metindeki farklılıkların, erek kültür okurları için mümkün olduğunca azaltılması hedefi taşıyan bir çeviri yaklaşımı olarak görürken, yabancılaştırmayı ise kaynak metnin yabancı özelliklerinden bir kısmını muhafaza ederek, erek metinde normları zorlayan bir çeviri yaklaşımı olarak belirtir. Her ne kadar okuru yoran ve okuma sürecini güçleştiren erek metinler ortaya çıksa da böyle metinlerin erek kültürde oluşması kaynak kültürün görünürlüğü ve tanınması açısından değerlidir. Bu sebeple, kültürel açıdan ele alındığında, çevirmenlerin yabancı unsurları erek kültüre davet etmeleri, aradaki sınırların azalması ve erek kültürün zenginleşmesi ve ayrıca dilin gelişimi açısından oldukça önemli olduğu belirtilebilir.

Hızla küreselleşen dünyamızda, farklı ulustan toplulukların yoğun etkileşim halinde olmasından dolayı, çeviribilimin önemi artmıştır. Dil ve kültür ilişkisi bağlamında, çevirmenler farklı uluslara ait kültürel öğelerin aktarım sürecinde, eşdeğerliği sağlamak amacıyla çok çeşitli stratejilere başvurmuşlardır. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi Peter Newmark'ın çeviri stratejileri doğrultusunda oluşturulmuştur, ancak yazarın yazarın tüm eserlerindeki baskın ya da öne çıkan kültürel öğelerin bir arada incelenmesi ve söz konusu kültürel unsurların farklı çeviri stratejileri ve kuramcılara odaklanılarak ele alınması, farklı sonuçlar ortaya koyabilecektir. Bu çalışmadan çıkarılabilecek bir diğere önemli sonuç ise; çevirmen yeterliliğidir. Çevirmenlerin kaynak ve erek dile hâkim olmalarının yanı sıra, kaynak ve erek kültür hakkında da kapsamlı bilgi sahibi olmaları, iki farklı

kültür arasında köprü kurması sebebiyle, incelediğimiz eserde çevirmenin bu amaca uygun hareket ettiği ve yeterli olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aksoy, B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. İmge Kitabevi.
- Even-Zohar, I. (2012). Yazınsal çoğuldizge içinde çeviri yazının durumu (S. Paker, Çev.). *Çeviri seçkisi-II - Çeviri (bilim) nedir?* (ss. 125-133) (Haz. M. Rifat), 2. Baskı. Sel Yayıncılık.
- Göktürk, A. (2004). *Çeviri dillerin dili*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kara, G. & Demirtaş, E. (2020). Toni Morrison'ın En Mavi Göz Adlı eserine postkolonyal feminist bir yaklaşım. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 199-212.
- Larson, M. L. (1984). *Meaning-based translation: "A guide to crosslanguage equivalence"*. University Press of America.
- Morrison, T. (2021). *Beloved*. Vintage.
- Morrison, T. (2019). *Sevilen* (P. Özgören, Çev.). 5. Baskı. Sel Yayıncılık.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall International.
- Newmark, P. (2010). *Translation and culture. Meaning in translation*. Peter Long GmbH.
- Nida, E. (1964). Principles of correspondence. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (ss. 126-140). Routledge.
- Öztin, K. (2020). Toni Morrison'un *Sula* (1973) romanındaki folklorik unsurların Türkçeye aktarımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Özel Sayı 8), 979-999 . DOI: 10.29000/rumelide.824580
- Öztin, K. (2021). Afro-Amerikan toplumunun adlandırılma biçimlerinin Türkçeye aktarımına ilişkin bir inceleme. *Dil Dergisi*, 172(1), 43-59.
- Taş, S. (2017). Kültürel unsurların çevirisi ve çeviri stratejileri. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 1-14.
- Venuti, L. (1995). *Translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Venuti, L. (1998). *Translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Yıldırım, C. (2015). Amin Maalouf'un Afrikalı Leo ve Semerkant romanlarında kültürel unsurların çevirisi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(39), 221- 232.

Türk-Sovyet Edebî İlişkilerinin Kurulmasında Çevirinin Rolü

Nigar Aliyeva¹

APA: Aliyeva, N. (2023). Türk-Sovyet edebî ilişkilerinin kurulmasında çevirinin rolü. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 34-42.

Öz

Türk-Sovyet edebî ilişkileri tarihinin 1920'li yıllarda başladığını söylemek mümkün. Elbette o dönemden önce de Osmanlı-Rus İmparatorluğu arasında edebî ilişkiler vardı, bazı eserler Türkçeden Rusçaya ve tam tersi Rusçadan Türkçeye çevrilmişti. Ancak bu süreç 1930'lardan itibaren sürekli hale gelmiştir. Türk şairi Nazım Hikmet'in bu edebî ilişkilerin gelişmesinde büyük rolü olmuştur. Sadece Nazım Hikmet'in onlarca kitabı SSCB'de yayınlanmıştır. Aradan yıllar geçmesine ve SSCB dağılmasına rağmen Nazım Hikmet, günümüzde de Rusya'da en çok okunan Türk şairi statüsünü korumaktadır. SSCB Yazarlar Birliği Dış Komisyonu, Sovyet ve Türk yazarları arasındaki edebî ilişkilerin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda ünlü Sovyet Türkolog ve tercüman Vera Feonova'nın adının özellikle anılması gerekir. Ayrıca 1930-1990 yıllarında SSCB Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Birliği arasında çok sayıda ikili işbirliği anlaşması imzalanmış, bu anlaşmaların sonucu olarak SSCB yazar ve şairleri Türkiye'yi, Türkiye yazar ve şairleri de SSCB'yi defalarca ziyaret etmişler. Bu dönemde SSCB'de çok sayıda almanak, Türk yazar ve şairlerinin hikaye ve şiir topluları basılmıştır. Türkiye'de de birçok Sovyet yazar ve şairinin eserleri Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Araştırma makalemizde Türk-Sovyet edebî ilişkilerinin tarihini, gelişim aşamalarını ve bu ilişkilerin gelişmesinde çevirinin rolünü incelemeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Çeviri, Nazım Hikmet, Türk-Sovyet edebî ilişkileri, Rus edebiyatı, Türk edebiyatı

The Role of Translation in the Establishment of Turkish-Soviet Literary Relations

Abstract

It is possible to say that the history of Turkish-Soviet literary relations began in the 1920s. Of course, literary relations existed between the Ottoman-Russian Empire before that period, certain works were translated from Turkish to Russian and vice versa - from Russian to Turkish. However, this process has become continuous since the 1920s. Turkish poet Nazım Hikmet played a great role in the development of literary relations. Dozens of books by Nazım Hikmet were published in the USSR alone. Even though years have passed and the USSR has collapsed, Nazım Hikmet still maintains the status of the most read Turkish poet in Russia. The Foreign Commission of the Union of Writers of the USSR made important contributions to the development of literary relations between Soviet and Turkish writers. In this respect, the name of Vera Feonova, the well-known Soviet Turkologist and translator, should be specially mentioned. In addition, in 1930-1990, many bilateral cooperation agreements were signed between the Union of Writers of the USSR and the Union of Writers of Turkey, writers and poets of the USSR visited Turkey many times, and Turkish writers and poets visited the USSR. During this period, a large number of almanacs and collections of stories and poems of Turkish writers and poets were published in the USSR. The works of many Soviet writers and poets were translated into Turkish and published in Turkey. In our research article, we will try to examine the history of Turkish-Soviet literary relations, all stages of development, and the role of translation work in strengthening these relations.

Keywords: Translation, Nazım Hikmet, Turkish-Soviet literary relations, Russian literature, Turkish literature

Giriş

Türkiye ile SSCB arasında kültürel ilişkilerin kurulması tarihinin başlangıcı 1922 olarak kabul edilmektedir. O zamanlar Türkiye Cumhuriyeti henüz ilan edilmemiş, SSCB'nin oluşumu tamamlanmamıştır. Ancak Kasım 1921'den itibaren tanınmış Rus Bolşevik M.V.Frunze, Sovyet Rusya'nın Ankara'daki olağanüstü ve tam yetkili büyükelçisi atanmış ve kendisine Türkiye ile ilişkileri kurma ve Atatürk ile müzakereler yürütme görevi verilmiştir. 1922'nin başında Türk hükûmeti, Türk öğrencilerini Sovyet üniversitelerinde okuyabilmeleri için SSCB'ye gönderme arzusunu dile getirmiştir. Bu bağlamda, 4 Mart 1922 tarihli Nota'da, o zamanki RSFSR Dışişleri Halk Komiseri G.V.Çiçerin, hükûmet adına Moskova'daki Türk büyükelçisine şunları bildirmiştir:

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 09.07.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 26.07.2023

¹ Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü, Batı Avrupa Edebiyatı Bölümü (Bakü, Azerbaycan), e-posta: nigarveli83@gmail.com, ORCID: 0009-0003-7005-5699

Rus Hükûmeti, iki dost halkın kültürel yakınlaşmasına yönelik bu ilk adımların atıldığı haberini büyük bir sevinçle karşılamaktadır ve bundan böyle hükûmet bu amaçla Rusya'da yükseköğretim kurumlarındaki 100 yeri TBMM Hükûmeti'nin hizmetine sunacak, daha sonra Türk öğrenciler için ayrılan kontenjanın artırılması sağlanacaktır (Arhivniy dokument, 1961, s. 130).

İki devlet arasındaki edebî ilişkiler de 1920'li yıllardan gelişmeye başlamıştır. Geçen yüzyılın 20'li ve 30'lu yıllarında Türk basınında Sovyetler Birliği'nin yaşamı ve kültürü hakkında pek çok makale, Rus yazarların eserlerinin çevirileri yayımlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Türkiye'de eseri yayımlanan ilk Rus yazar İvan Turgenev olmuştur. 1925 yılında Yahya Ferid ve Mişel Mihailof İ.Turgenev'in "Muzaffer Aşk Nağmesi"ni Türkçeye çevirip yayımlamışlar (Sevük, 1941, s. 273). 1931'de Oktay Rifat Horozcu, İ.Turgenev'in "İlk Aşk" kısa romanını, 1932'de ise "Duman" romanını Türkçeye çevirmiştir. 15 Kasım 1933'te Türkiye'deki Sovyet yetkili temsilcisi Y.Z.Surits, bir dizi kültürel etkinlik düzenlemeye onay almak için Moskova'ya bir telgraf göndermiştir. 4 Aralık 1933'te SSCB Dışişleri Halk Komiseri yardımcısı L.M.Karahan, Y.Z.Surits'e gönderdiği cevap mektubunda ona Türkiye ile ayrıntılı bir kültürel ilişkiler programı hazırlamayı önermiştir. O, kültürel ilişkilerin kurulmasında 10 istikamet belirlemiştir. Bunlardan aşağıda atıf yapılan 2 tanesi edebî ilişkileri kurmanın önemi ile ilgili idi:

- 2) Türk yazarların 1934 yazında düzenlenecek Sovyet Yazarların Genel Kongresi'ne davet edilmesi;
- 4) Türk edebiyatının en iyi eserlerinden birkaçının Rusça ve Rus edebiyatı toplusunun Türkçe yayımlanması (Arhivniy dokument, 1970, s. 716-717).

Edebî ilişkilerin kurulmasında elbette sadece Türk edebiyatının Rusçaya, Rus edebiyatının da Türkçeye çevrilmesi rol oynamamıştır. Yukarıdaki mektuptan da anlaşılacağı üzere iki ülke yazarlarının karşılıklı ziyaretlerinin düzenlenmesine de önem verilmiştir. 1934'te, Türk yazarların SSCB Yazarlar Kongresi'ne davet edilmesinden bir yıl önce bazı Rus yazarlar Türkiye'yi ziyaret etmişler. Örneğin, 1933 baharında Sovyet yazar L.Nikulin iki aylık bir Türkiye gezisi yapmıştır. O SSCB'ye döndükten sonra bu geziyi anlatan "İstanbul-Ankara-İzmir" kitabını yayımlamıştır. 15 Mayıs 1933'te M.Gorkiy, İtalya'dan SSCB'ye gitmek üzere İstanbul'a gelmiştir. Bu yıllarda, daha sonra iki hikâye kitabını Türkiye'ye ithaf eden P.Pavlenko da Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

SSCB'de Türk yazarlarının hikâyelerinden oluşan ilk toplu 1940 yılında yayımlanmıştır. Bu toplunun önsözünün yazarı 1933 yılında 2 ay Türkiye'de bulunmuş L.Nikulin idi. Ancak 1940'lı yıllarda Türk-Rus edebî ilişkilerinde bir durgunluk dönemi yaşanmıştır. Bunun en önemli nedeni ise 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşıydı. 1950'li yılların başından itibaren Türk edebiyatını Rusçaya çevirme çalışmaları yeniden hız kazanmıştır.

Sonraki yıllarda, Sovyet ve Türk yazarları arasındaki ilişkilerin gelişmesinde SSCB Yazarlar Birliği Dış Komisyonu ve bu kurumun danışmanı olan ünlü Sovyet Türkoloji uzmanı ve Türk edebiyatı tercümanı Vera Borisovna Feonova (1940-2003) önemli rol oynamışlardır. SSCB Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Birliği arasında, bu ülkelerin kültür ve sanat kuruluşlarının üyelerinin karşılıklı ziyaretlerinin organize edilmesine ve iki ülke yazarlarının eserlerinin tercüme olunmasına olanak sağlayan ikili bir anlaşma imzalanmıştır.

Ama Türk-Rus edebî ilişkilerinin kurulmasına elbette ki en büyük katkıyı Nazım Hikmet yapmıştır. Geniş bir Rus okur kitlesinin Türk edebiyatıyla tanışması onun şiirleri sayesinde mümkün olmuş ve SSCB'de Türk edebiyatına büyük ilgi uyandırmıştır.

Araştırma makalemizin bundan sonraki bölümlerinde Türk-Rus edebî ilişkilerinin tarihini ve Nazım Hikmet'in bu ilişkilerin kurulmasındaki faaliyetlerini daha detaylı incelenecektir.

1. Türk-Rus edebî ilişkilerinin tarihi

Türk-Rus edebî ilişkilerini ve bu ilişkilerde çevirinin rolünü araştırmak için hem Türkiye Cumhuriyeti-Rusya Federasyonu, hem Türkiye Cumhuriyeti-SSCB, hem de Osmanlı-Rus İmparatorluğu arasındaki edebî ilişkiler tarihini ayrıntılı olarak incelemek gerekir. Tarihin farklı

dönemlerinde Türk-Rus ilişkileri bazen dostluk, bazen rekabet ve hatta bazen düşmanlık üzerine kurulu olmuştur. Tarihsel olarak bu iki devlet birbirleriyle ya çok yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuş ya da savaşmışlar. Türk-Rus diplomatik ilişkilerinin tarihi 1701 yılına dayanmaktadır. Aynı yıl Rusya, İstanbul'da büyükelçiliğini açmıştır. Ama bu tarih imza ve mühürle resmileşen diplomatik ilişkilerin tarihidir. Aslında, devletlerarası ilk temas 1492'de gerçekleşmiştir. 30 Ağustos 1492'de Rus prensi III. İvan, Osmanlı padişahı II. Bayezid'e deniz ticareti ile ilgili bir mektup göndermiştir.

Siyasi ve diplomatik ilişkilerin aksine, Türk-Rus edebî ilişkilerinin tarihi çok eskilere dayanmamaktadır. Türkçeye çevrilen ilk Rus eseri Aleksandr Griboyedov'un "Akıldan Bela" komedisidir. Eser, 1884 yılında aslen Dağıstanlı olan Mizancı Murat (gerçek adı Mehmet Murat) tarafından orijinalden Türkçeye çevrilmiştir.

Türkolog L.O.Alkayeva, 1982 yılında yayımlanan "Rus Klasik Edebiyatı Doğu Ülkelerinde" toplusunda yer almış "Rus Klasik Edebiyatı Türkiye'de" adlı makalesinde, Rus edebiyatından Türkçeye ilk şiir çevirisinin İvan Turgenev'in 1886 yılında İzmir'de yayımlanmış "Mensur şiir"lerinden biri olduğunu belirtmektedir (Alkayeva, 1982, s.101). Ancak yazar bu çeviri hakkında herhangi bir bibliyografik bilgi vermemektedir. Bu hususu dikkate alan profesör Türkan Olcay şunları yazmaktadır:

...kanımızca belgesel doğrulama açısından şiir türünün Türkçeye çevrilen ilk eseri M.Y.Lermontov'un "Sararan Buğday Tarlası Dalgalandığında..." (14 Nisan 1887 tarihli "Mizan" gazetesi) şiiridir. Ama burada da başlık yerine yayıncıdan bir açıklama vardı: "Bir Rus şairinin (Lermontov'un), editörlüğünü Menemenlizade Tahir Beyefendinin yaptığı şiiri (Oldjay, 2010, s.26).

Rus edebiyatının Türkçeye ilk tercümanlarından olan Nigar Hanım ve Abdullah Cevdet Rus yazarların eserlerini aracı dilden Türkçeye çevirmişlerdir. Nigar Hanım, A.S.Puşkin'in, M.Y.Lermontov'un, V.A.Jukovskiy'in şiirlerini, İ.A.Krılov'un masallarını çevirmiş ve bu çevirilerini 1891'de yayımlanan "Efsus" adlı şiir kitabına dahil etmiştir. Abdullah Cevdet ise A.S.Puşkin'in 2 şiirini çevirerek 1894 yılında "Hazine-i Fünun" ve "Mektep" dergilerinde yayımlamıştır.

19. yüzyılın sonlarında Olga Sergejevna Lebedeva'nın da Rus edebiyatının Türkçeye çevrilmesinde çok değerli hizmetleri olmuştur. O.S.Lebedeva ilk Rus oryantalist kadındı. Hatta birçok araştırmacı onu Rus kültürünün Türkiye'deki "büyükelçisi" olarak adlandırır. Profesör Türkan Olcay Olga Lebedeva'nın faaliyetlerini şöyle değerlendirmektedir:

1890'da Olga Sergejevna, İstanbul'a gelişinden tam anlamıyla bir hafta sonra Ahmet Mithat'ın gazetesinde yayımlanan, çevirdiği birkaç eseri de beraberinde getirdi. Bu eserler sonralar ayrı bir baskıda yayımlandılar. Türk halkının ilk okuduğu eser Puşkin'in "Kar Fırtınası" kısa romanı oldu. Sonra Lermontov'un "Şeytan" şiirinin nesre çevrilmiş bir parçası yayımlandı (Oldjay, 2016).

Türk edebiyatının Rusçaya çeviri tarihi ise daha eskilere dayanmaktadır. "Türk edebiyatı, Rusya'ya ilk kez, 18. yüzyılda Batıya sel gibi akan, sonra da Rusya'ya yayılan Şark edebiyatının, esas olarak da masalların genel akışında girmeye başladı. O dönemde en ünlü masal toplusu "Kırk Vezir Hikayeleri" idi" (Oganova, 2013, s.105).

1781'de "Moskova Aylık Dergisi", Yusuf Nabi'nin (1640-1712) ünlü didaktik şiiri "Hayriye"nin nesre çevrilmiş farklı bölümlerini "Nabi Efendinin oğluna öğütleri" başlığıyla yayımladı. Rusçaya çevrilen bir sonraki Türk şiiri, Mesihî'nin ünlü "Bahariye" kasidesi idi. Kaside 1791 yılında "Zevk, Akıl ve Duygu İçin Okumak" dergisinde yayımlanan "Türk Edebiyatından Haberler" makalesinde verilmişti. Fakat klasik Türk edebiyatının pek çok örneğinin Farsça ve Arapça yazıldığı bir gerçektir. Bu tesadüfî değil. Zira uzun bir süre özellikle Farsça şiir dili olarak kabul edilmiş, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sultan Veled gibi Türk şairleri eserlerini ağırlıklı olarak Farsça yazmış ve yayımlamışlardır (Goldobin vd, 1970, s.404). Bu nedenle klasik Türk edebiyatı da büyük ölçüde Farsçadan ve bir ölçüde Arapçadan Rusçaya çevrilmiştir.

Türk edebiyatının değerli eserleri 20. yüzyılın 40'lı yıllarından itibaren sistematik olarak aracı dil kullanılmadan Türkçeden Rusçaya çevrilmiş ve Rusya'da Moskova, Leningrad gibi büyük şehirlerde

yayımlanmıştır. Makalemizin girişinde de belirttiğimiz gibi Türk yazarlarının ilk hikâyeler toplusu SSCB’de 1940 yılında basılmıştır. 1954 yılında ise A.Babayev ve R.Fiş, “Türk Yazarlarının Hikâyeleri” kitabını derlemişler. Kitapta Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Sadri Ertem, Samim Kocagöz, Ümrân Nazif Yiğiter gibi yazarların hikâyeleri toplanmıştır.

1958’de “İnostrannaya Literatura” yayınevi, Rusça “Günümüzün Türk Şiiri” adlı ilk Türk şiiri antolojisini yayımlamıştır. Antolojide aralarında Nazım Hikmet, Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Suad Taşer, Rıfat Ilgaz, Cahit Sıtkı ve diğerlerinin de bulunduğu 24 Türk şairinin şiirleri yer almıştır. Ünlü Rus yazarı ve tercümanı, Türk edebiyatı uzmanı Radiy Fiş bu antolojiye bir sonsöz yazarak Sovyet okuyucularına modern Türk şiiri hakkında bilgi vermiştir.

1959 yılında “Detskaya Literatura” yayınevi “Türk Yazarlarının Hikayeleri” adlı kitap yayımlamıştır. Sadri Ertem, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, İlhan Tarus gibi yazarların çocuk hikâyelerinin toplandığı kitabı yayıma N.A.Ayzenşteyn hazırlamıştır. N.A.Ayzenşteyn 1962 yılında L.O.Alkayeva ile birlikte Türk yazarların “Bizim Sokak” (20. Yüzyılın Türk Kısa Hikayeleri) isimli bir başka hikâyeler toplusunu da derlemiştir. Bu kitapta ünlü Türk yazarları Ömer Seyfettin’in, Sadri Ertem’in, Sabahattin Ali’nin, Sait Faik’in, Oktay Akbal’ın, Tarık Dursun’un, Muzaffer Buyrukçu’nun ve diğerlerinin eserleri yer almıştır.

1968 yılında Türk yazarlarının hicivlerinden ve komedilerinden oluşan, A.A.Babayev’in editörü ve derleyicisi olduğu bir toplu yayımlanmıştır. Kitapta Halit Ziya, Reşat Nuri Güntekin, Memduh Şevket Esendal, Aziz Nesin, Haldun Taner, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz ve diğer yazarların hikâyeleri toplanmıştır. Kitabın basımı 100 bin tirajla gerçekleştirilmiştir.

20. yüzyılın 70’li ve 80’li yıllarında Sovyet Türkologları ve tercümanlarının çabaları sayesinde SSCB’de Türk yazarlarının her yıl birkaç nesir eseri yayımlanmıştır. 1975 yılında Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın, Oktay Rıfat’ın, Rıfat Ilgaz’ın ve Ahmet Arif’in şiirlerinin yer aldığı “Modern Türk Şiirinden” toplusu okuyucuların takdirine sunulmuştur. 1978 yılında yayımlanan “Eski Türk Şiirinden” adlı topluda ise Sovyet şiirseverler Yunus Emre, Ahmet Paşa, Baki, Yusuf Nabi ve diğer klasik Türk şairlerinin şiirleri ile tanışma fırsatı bulmuşlar. Kitabın önsözünü ünlü Kazak şairi Oljas Suleymenov yazmıştır. 1979 yılında ise 25.000 tirajlı “20. Yüzyıl Türk Şiirinden” antolojisi yayımlanmıştır. Antolojiyi yayıma hazırlayan ve giriş makalesinin yazarı T.D.Melikov olmuştur.

1983 yılında “Türk Âşık Şiiri” adlı çeviriler toplusu yayımlanmıştır. Toplunu derleyen ve önsözünün yazarı Halık Köroğlu idi. Kitapta, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Âşık Dertli, Erzurumlu Emrah, Ruhsati gibi tanınmış ortaçağ Türk şair-âşıklarının ve onların çağdaşı Âşık Veysel’in şiirlerinin çevirileri toplanmıştır. Türkmen edebiyatı tarihçisi, oryantalist Halık Köroğlu’nun Türk folkloru çalışmalarına büyük önem verdiğini belirtmek gerekir. O, 1976 yılında kendi “doktora tezine dayanarak temel bir çalışma olan “Oğuz Kahramanlık Destanı” yazıp yayımlamıştır. Bu, Oğuz Türklerinin destan mirası üzerine Sovyet Şarkiyat araştırmalarında ilk sistematik çalışmadır” (Holikov, 2017, s. 65).

80’li yıllarda SSCB’de Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Dört Kanatlı Kuş” şiirler toplusu, Yaşar Kemal’in “Seçilmiş Eserler”i, Fakir Baykurt’un “Keklik” romanı ve diğer Türk yazarların kitapları yayımlanmıştır. En son SSCB’nin dağıldığı 1991 yılında “Yüzyılların Tomarı. XIII.-XX. Yüzyıl Türk Klasik Şiiri” toplusu 50 bin tirajla basılmıştır. Kitapta diğer Türk halklarının ünlü klasik şairlerinin şiirleriyle birlikte Yunus Emre’nin de şiirleri yer almıştır. A.V.Obraztsov’a göre bu “Yunus Emre’nin doğrudan orijinalden yapılmış şiir çevirilerinin en temsili derlemesidir” (Obraztsov, 2012, s. 166).

“Sovyet sonrası Rusya’da özellikle son yıllarda Türk edebiyatının popülaritesinde bir artış olmuştur. Orhan Pamuk, tüm eserleri Rusçaya çevrilmiş olan en popüler yazar olmaya devam etmektedir” (Avrutina, 2015, s. 97). Reşat Nuri Güntekin’in eserlerinin toplusu basılmış, Perihan Mağden, Ahmet Hamdi Tanpınar, Bilge Karasu, Mehmet Murat Somer, Zülfü Livaneli, Elif Şafak gibi yazarların romanları çevrilmiş, Sabahattin Ali’nin şiir ve romanlarının yeni çevirileri yayımlanmıştır. Bu işe Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen ve kısa adı “TEDA” olan “Kültür ve

Turizm Bakanlığı Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi'nin de büyük katkıları olmuştur. 2005-2021 istatistiklerine göre proje kapsamında Türk yazarların 70 eseri Rusça'ya çevrilmiştir (Rakamlarla TEDA, 2021).

Türkiye'de de 1930-1990 yılları arasında çok sayıda Rus yazarın eserleri Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Örneğin, 1933'te Rus klasiklerinin dört eseri basılmıştır: L.N.Tolstoy'un "Diriliş"; F.M.Dostoyevskiy'in "Suç ve Ceza", "Ölümler Evinden Notlar" ve A.S.Puşkin'in "Yüzbaşının Kızı". L.N.Tolstoy'un ve F.M.Dostoyevskiy'in eserlerini Fransızcadan Haydar Rıfat, A.S.Puşkin'in eserini ise İngilizceden Samizade Süreyya çevirmiştir.

1934 yılında Samizade Süreyya A.S.Puşkin'in "Kar Fırtınası", Ruşen Eşref Ünaydın ise F.M.Dostoyevskiy'in "Beyaz Geceler" eserini Türkçeye çevirmişler. 1935 yılında "Hayat Arkadaşı" hikâyeler topluluğu yayımlanmıştır. Topluda A.P.Çehov'un 6, İ.S.Turgenev'in ise 1 hikâyesi yer almıştır. E.Kapranova A.P.Çehov'un topluda yer alan 6 hikâyesi hakkında şunları yazmaktadır:

Bu kitapta toplanan hikâyeler en iyilerden sayılmaz. Fakat Çehov'un eserlerini ilk kez derleme halinde takdim etmek için önemlidir. Çevrilmiş altı hikâye, Samizade Süreyya'nın önsözü ile birlikte bu kitapta yer almıştır. Hasan Ali Ediz'in söylediğine göre Samizade Süreyya'nın tüm çabaları, Rus klasik edebiyatının Türk okuyucular tarafından bilinmesi için bir yol açtı (Kapranova, 2017, s. 37).

1936 yılında Ali Kami Akyüz L.N.Tolstoy'un "Kreutzer Sonat", Haydar Rıfat ise "İvan İlyiç'in Ölümü" ve "Efendi ile Uşağı" eserlerini Türkçeye çevirip yayımlamışlar. 1940 yılında Hakkı Süha Gezgin F.M.Dostoyevskiy'in "Karamazov Kardeşler", 1941 yılında Avni İnel ve İlhan Akant "Budala", Hamdi Varoğlu ise aynı yılda "Yoksullar" romanlarını Türkçeye çevirmişler. Amma tüm bu çeviriler aracı dillerden yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında, 1943'te Rus edebiyatından birkaç eser daha Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Bu eserler A.S.Puşkin'in "Boris Godunov" piyesi (çeviren Zeynel Akkoç ve Oğuz Peltek) ve L.N.Tolstoy'un "Savaş ve Barış" romanının ilk cildi (çeviren Zeki Baştımar) idi. "Savaş ve Barış" romanının çevirisinde Zeki Baştımar'ın Nazım Hikmet ile birlikte çalıştığını belirtmek gerekir. Ancak Nazım Hikmet o dönemde siyasi nedenlerle cezaevinde olduğu için son yıllara kadar kitabın çevirmenleri arasında adı hiç geçmemiştir. Eylül 2017'de Can Yayınları yayınevinin internet sitesinde kitabın 8. baskısı hakkında ise şu cümleler yazılmıştır:

Elinizdeki çeviri, Savaş ve Barış'ın, dönemin Maarif Vekaleti'nin Zeki Baştımar'a ısmarladığı, 1943-49 yılları arasında yapılan eksiksiz çevirisi. Zeki Baştımar bu çeviriyi o sırada Bursa'da hapiste olan Nâzım Hikmet'le birlikte yaptığı halde, bilinen siyasi nedenlerle Nâzım'ın adı hiçbir zaman kitapta yer almadı. Bugün bu çeviri Baştımar ailesinin de isteği üzerine iki çevirmen adıyla yayımlanırken, metne, günümüz için eskimiş ve anlaşılması güçleşmiş sözcüklerin yenileştirilmesi dışında dokunmamaya özen gösterildi; sadece ilk baskılardaki Harb ve Sulh yerine, eserin yıllardır alışılmış yeni adı Savaş ve Barış tercih edildi (Savaş ve Barış Kitap Açıklaması, 2017).

1944 yılında dünya klasikleri serisinde Rus yazarlarının aralarında altısı Rus dramaturjisinin en önemli eseri olan (D.İ.Fonvizin'in "Anasının Kuzusu", A.P.Çehov'un "Martı", "Vanya Dayı", "Üç Kız Kardeş", "Vişne Bahçesi", N.V.Gogol'un "Müfettiş") 13 eseri yayımlanmıştır.

1950 yılında Servet Lünel F.M.Dostoyevskiy'in birkaç hikâyesini, Melih Cevdet Anday ve Erol Güney N.V.Gogol'un "Ölü Canlar" romanını Türkçeye çevirmişler. 1951-1960 yılları arasında İ.S.Turgenev'in "Rudin" (1951; tercüman Memduh Tezel), A.S.Puşkin'in "Seçilmiş Eserler" (1953; tercüman Orhan Şamhal), F.M.Dostoyevskiy'in "Yeraltından Notlar" (1955; tercüman Nihal Yalaza Taluy), "Ecinniler" (3 cilt, 1958, 1959, 1960; tercümanlar Ahmet Muhip Dranas ve Servet Lünel), "Karamazov Kardeşler" (1-2. ve 4. ciltler, 1958, 1960, 1963; tercüman Nihal Yalaza Taluy), "Budala" (2 cilt, 1963,1965; tercüman Servet Lünel), M.Y.Saltıkov-Şchedrin'in "Golovlev Ailesi" (1957; tercümanlar Rana Çakıröz, Servet Lünel, Aziz Alpaut, Abdulkadir Çakır) eserleri Türkçeye çevrilerek basılmıştır.

1970-1980'lerde, Türkiye'de kelimenin tam anlamıyla Rus ve Sovyet edebiyatına karşı ilgide önemli artış yaşanmıştır. 19. yüzyıl Rus nesrinin neredeyse tüm ünlü eserlerinin yanı sıra M.Gorkiy, M.A.

Şolohov, L.M.Leonov, A.N.Tolstoy, N.A.Ostrovskiy, D.A.Furmanov, A.Serafimoviç, İ.E.Babel, M.A.Bulgakov, B.N.Polevoy, İ.G.Erenburg, K.M.Simonov gibi yazarların eserleri de Türkçeye çevrilip yayımlanmıştır. Bunun dışında Ç.T.Aytmatov, N.V.Dumbadze ve diğer çağdaş Sovyet yazarlarının eserleri, SSCB’de yayınlandıktan hemen sonra Türkçeye çevrilmiştir. O yıllarda nesir eserlerinin yanı sıra şiir çevirileri de yapılmıştır. S.A.Yesenin, V.V.Mayakovskiy, Y.A.Yevtuşenko, A.A.Voznesenskiy, R.G.Gamzatov gibi Sovyet şairlerinin şiirleri ile Türk okuyucular 1970-1980’lerde tanışmışlar.

Araştırma makalemizde yer alan örneklerden de görüleceği üzere 20. yüzyılın özellikle 1930-90’lı yıllarında Türkiye ile Rusya arasında yakın kültürel ve edebî bağlar mevcut olmuştur. “Son 20 yılda bu bağlar daha da gelişmiş ve yeni bir düzeye taşınmıştır. Doğal olarak bu faktör, bu iki dil arasındaki çevirinin önemini de artırmaktadır” (Ramiz oğlu, 2013, s.382). Bugün de Rus edebiyatının Viktor Pelevin, Boris Akunin, Tatyana Tolstaya, Lyudmila Ulitskaya, Mihail Şişkin gibi çok sayıda ünlü yazarlarının eserleri Rusçadan Türkçeye çevrilmekte ve büyük tirajlarla basılmaktadır.

Elbette tüm bu çeviriler Türk-Rus edebî ilişkilerinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Ancak 20. yüzyılda bu ilişkilerin gelişmesinde hiçbir yazar Nazım Hikmet kadar rol oynamamıştır. Araştırma yazısının bundan sonraki bölümünde Türk-Rus edebî ilişkilerinin gelişmesinde Nazım Hikmet’in rolüne değinilecektir.

2. Türk-Sovyet edebî ilişkilerinin gelişmesine Nazım Hikmet’in yaptığı katkılar

Sovyet-Türk edebî ilişkilerinin gelişmesinde en büyük rol şüphesiz Nazım Hikmet’e aittir. Onun şiirleri SSCB’de ülkenin en ünlü şairleri ve tercümanları tarafından Rusçaya çevrilmiş ve mısraları slogana dönüşmüştür. Hatta birçokları Nazım Hikmet’i Türk edebiyatının Byron’u ve Puşkin’i adlandırmışlar.

Nazım Hikmet’in SSCB ile ilk tanışması gençlik yıllarında olmuştur. O dönemde “yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bütün yeniliklere açıktı. Bu yeniliklerden biri de eğitim amaçlı olarak Türk gençlerinin yurt dışına çıkması idi. Kimi Fransa’ya, kimi ise Rusya’ya gitmiştir. Rusya’ya giden bu gençlerin arasında Nazım Hikmet de vardı” (Abibulaieva, 2014, s.325). Nazım Hikmet en yakın arkadaşlarından biri Vala Nureddin ile 1921’de kaçak olarak Sovyet Rusya’ya gitmişler. 30 Eylül 1921’de Batum’a varmış ve Temmuz 1922’de Moskova’ya yerleşmişler. Nazım Hikmet orada Rus Komünist (Bolşevikler) Partisi’ne katılmış ve Doğu İşçileri Komünist Üniversitesi’nde İktisat ve Kamusal Hayat Fakültesi’nde eğitim görmüştür. Üniversitede eğitim gördüğü yıllarda Vladimir Mayakovskiy’in ve Vsevolod Meyerhold’un sanatsal deneyleri onu derinden etkilemiştir. 1924 yılında Nazım Hikmet’in ilk şiir kitabı “28 Kanunisanı” Moskova’da yayımlanmıştır. 1924’te Nazım Hikmet İstanbul’a dönmüştür.

1951 yılında Nazım Hikmet, Türkiye’deki siyasi görüşleri nedeniyle kendisine yöneltilen suçlamalardan kaçarak ikinci kez SSCB’ye gelmiş ve ömrünün sonuna kadar bu ülkede yaşamıştır. “1950’lerin başında SSCB’de ona hayranlardı, onunla gurur duyuyorlardı. O, “hapishane duvarlarının yıkamadığı”, Türkiye’den SSCB’ye kaçarak “tek doğru seçimi” yapmış bir kahramandı. Onu putlaştırır, “iyi” ve “harika” insan diye adlandırıyorlardı. Her yerde büyük bir coşkuyla karşılayıp on dakika ayakta alkışlıyorlardı. Biyografisinin “görekemli sadeliği” ağızdan ağza aktarılırdı. Onun hakkında efsaneler dolaşır, onunla yapılan toplantılar “başka bir gezegenden gelen elçi” ile yapılan toplantılarla veya neredeyse “Mesih’in insanlara görünmesi” ile karşılaştırılırdı” (Akşin, 2014, s.155). Nazım Hikmet kendisini “eski Moskovalı”, SSCB’yi “ikinci Anavatani” (Fevralskiy, 1976, s.372) adlandırır. “Rusya’da şairin eserleri Türkiye için duyulmamış tiraj olan 15 ila 120 bin nüsha arasında basılır ve birkaç gün içinde kitapçılarda satılırdı” (Uturguari, 203, s.108).

Nazım Hikmet’in şiirleri SSCB’nin en iyi şairleri tarafından Rusçaya çevrilmiştir. Şairin şiirsel mirasının bu sayısız Sovyet tercümanları arasında D.Samoylov, M.Pavlova, A.İbragimov, E.Bagrinskiy, N.Gorskaya, M.Paster de vardı. Unutulmamalıdır ki şiir çevirisi çeviri türleri arasında en zor olanıdır. “Şiirde müzik ritmi sanki bir dizi söz, tekerleme, mısralarla zincirlenmiş gibidir... Esas olan o müzik ritmini yakalamak, onu yeni bir dilin anlatım araçlarıyla yeniden yaratmak, tek kelimeyle zincirin

bütünlüğünü korumaktır” (Ramizoğlu, 2019, s.33). Nazım Hikmet’in Rusçaya tercümanlarından Eduard Bagritskiy, onun şiirlerindeki bu müzik ritmini en iyi anlayan ve bu ritmi Rusçaya aktarabilen kişidir. Nazım Hikmet ile yakın dostluğu nedeniyle şairin sonraki bakış açısının şekillenmesine de E.Bagritskiy’in etkisi olmuştur.

Nazım Hikmet’in SSCB’de çok sayıda kitabı yayımlanmıştır. Örnek olarak bunlardan sadece bazılarını vereceğiz: Nazım Hikmet. “Şiirler” (Moskova: Federasiya, 1932); Nazım Hikmet. “Seçilmiş Şiirler” (Moskova: Pravda, 1950); Nazım Hikmet. “Şiirler ve Uzun Şiirler” (Moskova: Molodaya Gvardiya, 1957); Nazım Hikmet. “Yeni Şiirler” (Moskova: Sovetskiy Pisatel, 1961); Nazım Hikmet. “Lirik Şiirler” (“Lirik Şiir Hazinesi” serisi, Moskova: Hudojestvennaya Literatura, 1968); Nazım Hikmet. “Seçilmiş Eserleri. Şiirler. Uzun Şiirler. Otobiyografi” (Moskova: Hudojestvennaya Literatura, 1974); Nazım Hikmet. “İnsan Manzaraları. Şiirsel Destan” (Moskova: Raduga, 1983); Nazım Hikmet. “Seçilmiş Eserleri. 2 Cilt. 1. Cilt. Şiirler, Uzun Şiirler” (Moskova: Hudojestvennaya Literatura, 1987); Nazım Hikmet. “Ne Güzel Şey Hatırlamak Seni. Lirik Şiirler” (Moskova: Raduga, 1988).

“K.M.Simonov, anılarında şairle tanışmasını ve Sovyetler Birliği’nde Nazım Hikmet’in Rusça altı ciltlik bir eserler toplusunun yayıma hazırlanmakta olduğunu anlattığı “Nazım Hikmet Hakkında” adlı tüm bir bölümü Türk şaire ayırmıştır” (Dogan, 2022, s. 664).

SSCB’de Nazım Hikmet birçok şiir ve piyes yazmıştır. SSCB’de kalması onun kişisel hayatını da etkilemiştir. O 1952’de Galina Grigoryevna Kolesnikova ile tanışmış, ilişkileri 1953’ten 1960’a kadar sürmüştür. Şair 3 Haziran 1963’te vefat etmiştir. Ömrünün son yıllarında vatan hasreti çekmiş, memleketine hasret dolu şiirler yazmıştır. Nazım Hikmet, Moskova’daki Novodeviçi Mezarlığına defnedilmiştir.

Bazı araştırmacılar SSCB’de Nazım Hikmet’e karşı olan sevginin şairin yaşamak için bu ülkeyi seçmesi, SSCB’yi ikinci vatanı adlandırması ve siyasi görüşleri ile bağlantılı olduğunu söylemektedirler. Ama SSCB dağıldıktan sonra bugün de Nazım Hikmet’e karşı Rusya’da olan büyük sevgi ve ilgi onun sevilmesinin sebebinin sadece siyasi görüşleri değil, hem de yazdığı güzel şiirler olduğunu kanıtlıyor.

2022 yılında Moskova’da Nazım Hikmet’in 120. doğum yıldönümüne adanmış bir etkinlik düzenlenmiştir. Araştırma makalemizin bu bölümünü söz konusu etkinlikte konuşan Türkiye Cumhuriyeti’nin Moskova Büyükelçisi Mehmet Samsar’ın şu sözleriyle bitirmek isterdik: “Nazım Hikmet, ölümünün üzerinden yıllar geçmesine rağmen Türkiye ve Rusya vatandaşlarının buluşmasına vesile olarak dostluk köprüsünün kurulmasında önemli rol oynamaya devam ediyor” (Chirciu & Amuyeva, 2022).

Sonuç

Araştırma makalemizde yer alan olgulardan da anlaşılacağı üzere tarihin çeşitli evrelerinde Türk-Rus edebî ilişkilerinin kurulmasında ve geliştirilmesinde çeviri büyük önem arz etmiştir. Ruslar Türklerin kültürü, yaşamı ve hayata bakış açısı, genel olarak Türkiye hakkında Türk yazarların eserlerinden çok şeyler öğrenmişler. Aynı şey Türk insanı için de söylenebilir. Türk okuru Rusya hakkında L.N.Tolstoy, F.M.Dostoyevskiy, A.P.Çehov gibi klasik Rus yazarların eserlerinden bilgi almış ve bu eserler onun için bir nevi Rusya kültür ve sanat rehberi olmuştur. Tabii 40-50 yıl öncesine kıyasla günümüzde herhangi bir ülke veya millet hakkında bilgi almak için pek çok alternatif kaynak, özellikle internet gibi zengin bir veri tabanı mevcut. Ancak bu teknolojik gelişmeye rağmen Türkiye’de Rus edebiyatına, Rusya’da Türk edebiyatına olan ilgi azalmamaktadır. Bu nedenle günümüzde de milli edebiyat en etkili propaganda aracı olmaya devam etmektedir. Milli edebiyatlar bu tür propaganda araçları olmaya devam ettiği sürece çeviri, bu edebiyatları birbirine bağlayan köprü olma özelliğini koruyacaktır.

Kaynakça

- Abibulaieva, L. (2014). *Türk ve Rus edebiyatlarında "öteki"*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı: Ankara.
- Akşin, A. (2014). Nazım Hikmet. Svoboda vıboru. Voprosı literaturı. N 5. Moskva: Regionalny obşestvennyy fond "Literaturnaya kritika", 155-177.
- Alkayeva, L.O. (1982). *Russkaya klassika v Turtsii // Russkaya klassika v stranah Vostoka*. Moskva: Nauka, 100-109.
- Arhivnyy dokument. (1961). *Nota Zamestitelya Narodnogo Komissara İnostrannıh Del RSFSR Poslu Turtsii v RSFSR Ali Fuadu 4 marta 1922 g. // Dok-tı vneş. pol. SSSR. T. V..*
- Arhivnyy dokument. (1970). *Pismo Zamestitelya Narodnogo Komissara İnostrannıh Del RSFSR Polnomoçnomu Predstavitelyu SSSR v Turtsii Ya.Z.Suritsu 4 dekabrya 1933 g. // Dok-tı vneş. pol. SSSR. T. XVI.*
- Avrutina, A. (2015). *Turetskaya literatura v Rossii – hudojstvennyy perevod kak metod vzaimnogo poznaniya kultur*. Rossiysko-turetskiye otnoşeniya: ot holodnoy voynu do sovremennosti. Materialı vtorogo mejdunarodnogo seminaru. Tsentr atatyurkovskih issledovaniy.
- Chirciu, D., Amuyeva, Ü. (2022). *V Moskve počtili pamyat turetskogo poeta i prozaika Nazıma Hikmeta* <https://www.aa.com.tr>
- Dogan, M.G. (2022). *Obraz Sovetskoı Rossii v stihotvoreniyah i poemah turetskogo poeta Nazıma Hikmeta Rana*. Polilingvialnost i transkulturnıye praktiki. Tom 19, N 4. Rosiyskiy universitet drujbi narodov.
- Fevralskiy, A.V. (1976). *Nazım Hikmet (iz vystupleniya Nazıma Hikmeta v TsDRİ (Tsentrlnom dome rabotnikov isskusstvo) 1 marta 1956 goda) // Zapiski rovesnika veka*. Moskva: Sovetskiy pisatel, 391 s.
- Goldobin, A.M., Goldberg, D.İ., Petruşevskiy, İ.P. (1970). *İstoriya stran zarubejnoj Azii v srednie veka*. Nauka.
- Kapranova, E. (2017). *Sait Faik Abasıyanık ile Anton Çehov Arasında Bir Karşılaştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı) Anabilim Dalı: Ankara
- Holikov, A. A. (2017). *Vklad H.G.Koroglu v istoriyu akademiçeskogo izuçeniya natsionalnih literatur SSSR*. Stephanos, N 2 (22), MGU imeni M.V.Lomonosova.
- Obraztsov, A.V. (2012). *Osmanskaya literatura v russkih perevodah. "Günümüz Rusya'sında Türkiye Çalışmaları"* Sempozyumu (ss. 156-166). İstanbul, 25-29 Ocak 2012. İstanbul: Yunus Emre Enstitüsü.
- Oganova, Ye. A. (2013). *Rossiysko-turetskoye vzaimodeystvie v oblasti kulturi: o perevodah turetskoı poezii v Rossii*. Rossiysko-turetskii otnoşeniya: 2002-2012 godı (materialı Kruglogo stola, g. Moskva, 4 aprelya 2013 g). İzdatelstvo MGİMO-Universitet.
- Oldjay, T. (2010). Retseptsiya perevodov russkih literaturno-hudojstvennih proizvedeniyah v Turtsii. *International Journal of Russian Studies*, 3(1), 23-44.
- Oldjay, T. (2016). *Poslannitsa russkoı kulturi*. İntervyu s Tyurkan Oldjay. <https://m.rusmir.media/2016/02/01/lebedeva>
- Rakamlarla TEDA (2021). teda.ktb.gov.tr 23.07.2023 tarihinde <https://teda.ktb.gov.tr/TR-250769/rakamlarla-teda.html> URL'den erişim.

- Ramiz oğlu, R. A. (2013). *Harakterne osobennosti perevoda s turetskogo na russkiy yazık*. Magiya İNNO: Novıye tekhnologii v yazıkovoy podgotovke spetsialistov-mejdunarodnikov. Materialı nauçno-praktičeskoj konferentsii k 70-letiyu fakulteta mejdunarodnih otnoşeniy. Tom 2. Sektsiya 3-6. Moskva, 4-5 oktyabrya 2013 g. İzdatelstvo MGİMO-Universitet.
- Ramizoğlu, R. (2019). Poeziyaya verilən bir-birinə zidd müxtəlif təriflər fonunda poetik tərcümə məsələlərinin təhlili. *Elmi iş, Humanitar elmlər üzrə aylıq beynəlxalq jurnal*. (5), 31-35.
- Savaş ve Barış Kitab Açıklaması (2017). canyayinlari.com 23.07.2023 tarihinde <https://www.canyayinlari.com/kitap-savas-ve-baris-9789750711800> URL'den erişim
- Sevük, İ. H. (1941). *Avrupa edebiyatı ve biz*. Remzi Kitapevi.
- Uturgauri, S. N. (2003). Globalleşme koşullarında kültürün rolü. K. Gülten ve U. Natalya (Eds.), *Dünden bugüne Türkiye ve Rusya politik, ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde* (ss. 99-109). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

The Effects of Teaching Computer-Assisted Translation Tools in Translation and Interpreting Departments on Students' Developing Translation Competence as Perceived by Lecturers¹

Yaşar Akgün², Hanım Nur Mercan³

APA: Akgün, Y. ve Mercan, H. (2023). The effects of teaching computer-assisted translation tools in translation and interpreting departments on students' developing translation competence as perceived by lecturers. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 43-54.

Abstract

In today's globalized world, translation has become a vital issue on which technology has a profound impact. This impact of technology has enabled translators to produce more efficacious and accurate translations with the help of Computer-Assisted Translation (CAT) tools. However, their integration into the life of translators has started through their teaching to the students in translation and interpreting departments. Consequently, a significant shift has transpired in the curricula. This transition towards automated translation facilitated by CAT tools has raised concerns regarding students' development of translation competence. While numerous scholars have explored students' attitudes and expectations towards CAT tools from point of students, there is a lack of research on the effects of teaching CAT tools on students' translation competence based on the views of lecturers. Therefore, this study presents the views of the lecturers who teach CAT tools in the departments mentioned above in Türkiye about the effects of teaching CAT tools on students' developing translation competence. It involved five semi-structured interviews with five lecturers. According to their views, teaching CAT tools absolutely affects students' developing translation competence, but regarding the semester in which they are thought, students can either develop translation competence or be led to laziness. The results showed that if they are thought in the first year of the university, students may not develop translation competence since they should first be competent in any other skills such as linguistic skills and writing skills.

Keywords: Computer-Assisted Translation Tools, CAT tools, translation competence, post-editing, translator training, teaching CAT tools

Öğretim Elemanlarının Görüşlerine Dayanarak Bilgisayar Destekli Çeviri Araçlarının Mütercim Tercümanlık Bölümlerinde Öğretilmesinin Öğrencilerin Çeviri Edinci Üzerindeki Etkisi⁴

Öz

Günümüzde küreselleşen dünyada çeviri, teknolojinin derinden etkilediği hayati bir konu haline gelmiştir. Teknolojinin bu etkisi çevirmenlerin Bilgisayar Destekli Çeviri (BDÇ) araçları yardımıyla daha etkili ve doğru çeviriler üretmesini sağlamıştır. Çevirmenlerin hayatına entegrasyonları ise mütercim-tercümanlık bölümlerinde öğrencilere verilen eğitimle başlamıştır. Sonuç olarak, müfredatta önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. BDÇ araçlarının kolaylaştırdığı çeviriye geçiş, öğrencilerin çeviri edinci geliştirmeleriyle ilgili endişeleri de artırmıştır. Çok sayıda bilim insanı, öğrencilerin BDÇ araçlarına yönelik tutumlarını ve bu araçlardan beklentilerini öğrencilerin bakış açısından araştırmış olsa da, öğretim elemanlarının görüşlerine dayalı olarak BDÇ araçları eğitiminin öğrencilerin çeviri edinci üzerindeki etkilerine ilişkin araştırma eksikliği vardır. Bu nedenle, bu çalışma, Türkiye'deki mütercim-tercümanlık bölümlerinde BDÇ araçları eğitimi veren öğretim elemanlarının BDÇ araçlarını öğretmenin öğrencilerin çeviri edinçlerini geliştirmeye etkisine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktadır. Beş öğretim elemanı ile beş yan yapılandırılmış röportaj yapılmıştır. Onların görüşüne göre BDÇ araçlarının öğretimi öğrencilerin çeviri edincinin gelişmesini kesinlikle etkiler, ancak bu eğitimin verildiği üniversite dönemi ile ilgili olarak öğrenciler ya çeviri edincini geliştirebilir ya da tembelleğe

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 18.07.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 12.08.2023

¹ This study was conducted as part of the undergraduate course titled "Research in Translation Studies" taught by Assist. Prof. Dr. Burcu Gökğöz Kurt in the Department of Translation and Interpreting (English) at Kutahya Dumlupınar University in the Spring semester of 2022-2023. The authors of the study would like to thank Dr. Gökğöz Kurt for her support and guidance in this study.

² MA. Student, Ege University, Graduate School of Social Sciences, Translation and Interpreting Department, (Izmir, Türkiye), e-mail: yasar35akgun@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8728-2615

³ MA. Student, Ege University, Graduate School of Social Sciences, Translation and Interpreting Department, (Izmir, Türkiye), e-mail: hanım Nur Mercan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1652-8948

⁴ The researchers declare equal share of contribution to the article. (Araştırmacılar, makaleye eşit düzeyde katkıda bulduklarını beyan etmiştir).

sürüklenebilir. Sonuçlar, eğer BDÇ araçları eğitimi öğrencilere üniversitenin ilk yılında verilirse, öğrencilerin öncelikle dil ve yazma becerileri gibi diğer herhangi bir beceride yetkin olmaları gerektiğinden çeviri edinci geliştiremeyeceklerini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar Destekli Çeviri Araçları, BDÇ araçları, çeviri edinci, son düzenleme, çevirmen eğitimi, BDÇ araçlarının öğretimi

Introduction

In recent years, technology has had a significant impact on translation studies. It has reached such a point that translation activity is claimed to be almost impossible without the help of technology. Technology has revolutionized the translation process by enabling translators to have more accurate and efficient translations. This vital role of technology is provided to translators thanks to Computer-Assisted Translation (CAT) tools. They have emerged as indispensable aids empowering translators with automated assistance to enhance their productivity and enrich the translation quality. After all, the globalised world has created such a quick-circulating and lengthy translation market that it has become nearly imperative to use CAT tools in order to catch up with these increased demands (Balkul, 2015). When it comes to their integration into the actual translation processes, translator training programs are of vital significance. The tools have been taught to the students in the translation and interpreting departments since their emergence. In professional translation, CAT tools have gradually become a staple tool and this is increasingly reflected in translator training programmes across universities and schools (see Olohan, 2011). Scholars who have comprehended the vitality of these tools have started to reshape the translator training programs in accordance with the new necessities brought about by these tools, leading CAT tools to be partly or fully integrated into the programs. Thus, the programs should be aimed at “narrowing the gap between what the labor market needs from the modern translator and the courses offered by training institutions, universities and colleges” (Elshafei, 2014, p. 145). After all, these tools have not only changed the curriculums of the translation training programs but also the role of the teachers who have now found themselves required to teach something new (Šanda, 2018). Olohan supports this claim by arguing “in professional translation, CAT tools have gradually become a staple tool, and this is increasingly reflected in translator training programmes across universities and schools often at both undergraduate and postgraduate level” (Olohan, 2011, p. 342).

However, this inseparable relationship between CAT tools and translation has both transformed the translation industry by enabling the advantages mentioned above and given rise to some concerns whether it has benignly affected the students to develop translation competence or not. In relation to this ambiguity, some scholars conducted a number of research by taking the students' opinions. For example, a scholar conducted experimental research on students' expectations and attitudes towards using CAT tools (Alotaibi, 2014). Furthermore, two scholars aimed to clarify the application of CAT tools in translation teaching by searching the advantages and the disadvantages of the application (Wei & Bei, 2016). That is to say, most of the research presents data built upon the attitudes of students or making use of some observations of the students. On the other hand, there is not any study as to the relationship between teaching CAT tools and students' developing translation competence, which is based merely on the views of lecturers who teach CAT tools within the scope of Türkiye. So as to fulfill this gap, this research has been conducted based on the perceptions of the lecturers who give lessons on CAT tools in Türkiye.

1. Literature review

Having become the translation industry's indispensable aids, CAT tools may not have a long history. Their history has been built upon the evolution of machine translation in fact. First of all, machine translation basically refers to “computerized systems responsible for the production of translations with or without human assistance” (Hutchins, 1995, p. 431). That is to say, it utilizes artificial intelligence and some

algorithms to automatically generate translations from one language to another without requiring human intervention. Besides, CAT tools are intended to assist translators in many processes related to translation. For example, they offer such features as pre-translation, pre-editing, and post-editing. Pre-translation refers to the initial utilization of non-translatable elements, translation memories, machine translation, and/or human translation engines on a source text, while pre-editing is a modification of the source text, which involves correcting mistakes. As well as those, post-editing includes the intervention of a translator in the raw translation generated by the machine translation with the help of CAT tools. In the words of Bowker, "CAT technology can be understood to include any type of computerized tool that translators use to help them do their job" (Bowker, 2002, p. 6). It appears that since CAT tools are equipped with many traits, enabling translators to translate the task more easily, translators tend to spend more time on post-editing more, rather than the hands-on translation. In the words of Bell, translation competence is defined as "the knowledge and skills the translator must possess in order to carry out a translation" (Bell, 1991, p. 43). Thus, teaching CAT tools is claimed to help translators develop translation competence by giving them a chance to enhance their productivity in their work.

On the other hand, teaching CAT tools has caused many questions pertaining to translators' possible creativity decline and increasing laziness. Therefore, the integration of CAT tools into the field of translation, wider and more complicated research has become a must in the field. Their effectiveness, future and potential challenges brought about by them have started to be debated on a wider scale incrementally, and they appear to be concerned with students' approaches, thoughts, and ideas towards CAT tools (see Mohammed et al., 2020; Alotaibi, 2014; Mahfouz, 2018). For instance, Çetiner (2018) analyzes the attitudes of translation students towards CAT tools through pre-and post-test questionnaires related to the research questions before and after training on these tools. In his study, the results show that some statistically significant differences are observed at the end of the study based on the pre-and post-test questionnaires carried out before and after the training. He states that "students develop a positive attitude after they are taught the benefits of using computer-aided translation tools and more classes should be allocated for translation technologies in translation training programs" (Çetiner, 2018, p. 153). Besides, another study on teaching CAT tools' functionality in the quality of education, in general, has been conducted and has shown that teaching CAT tools increases the quality of education, especially students' computer literacy and their taking part in the translation projects (Skripak et al., 2022). Furthermore, it has been found that the number of research dealing with the teachers' ideas and thoughts towards CAT tools is quite limited. Since they have set off to evaluate students' approaches and ideas and improvement towards the CAT tools from their own point of view, it is not to be underestimated that teachers who are - generally- experienced in the translation field are in a good position to evaluate the effects of CAT tools by taking the translation quality achieved by their previous students not having attained any opportunity called CAT tools in the past. One of the previously-done studies conducted by Halil İbrahim Balkul has a similar objective and appears to be one of the first studies carried out in order to shed light upon teachers' views regarding CAT tools. In this quantitative study, one of the main conclusions taken after the conducted survey is the common sense shared by the teachers that CAT tools happen to be quite effective in a positive way on students' translation competences (Balkul, 2015). Therefore, this research is set to investigate translator trainers'/university professors' views regarding the effectiveness of teaching CAT tools enhancing the development of translation competence by translator candidates/translation majors. Yet, even though much research has been conducted on teaching CAT tools in these departments, our literature review shows us the lack of research related to the views of lecturers on its effects on students' developing translation competence.

2. Research questions

This paper intends to analyze the effects of teaching CAT tools on students' developing translation competence in the eyes of lecturers in Türkiye by asking the research questions given below:

1. How do CAT tools and their teaching affect students' translation competence?
2. Should CAT tools be used in all the courses in the translation and interpreting departments?
3. When should CAT tools be taught during a translation and interpreting curriculum?
4. Do CAT tools encourage laziness in students in the context of translation competence?

3. Method

3.1. Research design

An essential aim of this study is to find out the effects of teaching CAT tools in translation and interpreting departments on students' developing translation competence based on the remarks of the lecturers who are experienced in teaching CAT tools in Türkiye. To achieve this, a qualitative research methodology is adopted (Saldanha & O'Brien, pp. 188-194, 2013; Heigham & Croker, pp. 45-134, 2009) in accordance with the research ethics committee approval whose issue number is 07.04.2023-147 taken by Kütahya Dumlupinar University. Subsequent to this approval, five semi-structured interviews with open-ended questions were conducted as Saldanha & O'Brien also assert in their book "more of the questions are open-ended and there is more flexibility to allow variation in the order in which the questions are asked" (2013, p. 172). Furthermore, according to Foddy (1999), semi-structured interviews consist of many questions prepared in advance which pave the way for more insightful ideas and carry the focus of the study at the same time.

3.2. Participants

The five semi-structured interviews were conducted individually with five lecturers all of whom are from different universities in different regions of Türkiye with an eye on the research questions which is of utmost importance in determining the type of interview (2013, Saldanha & O'Brien). Since there are merely a small number of scholars especially working on CAT tools in Türkiye, and we could only take favorable replies from 5 scholars out of 7 having been established connections via email, the number of participants is limited by considering the views of Saldanha & O'Brien "interview and focus group studies often rely on small numbers of participants which do not often constitute representative samples of the population" (2013, p. 169). The participants' background information including gender, academic title, translation, and academic experience is presented in Table 1 below:

Table 1. Participants' background information.

Gender	Male (5)
Title	1 (Prof.) 3 (Ass. Prof. Dr.) 1 (Dr.)

Translation experience	2	(15-20 years)
	3	(10-15 years)
Academic experience	1	(15-20 years)
	4	(10-15 years)

3.3. Data collection and procedure

Based on qualitative methods, some open-ended questions in semi-structured interviews were created to present descriptive data on the research questions by scrutinizing the related/similar works (see. Çetiner, 2018; Mohammed et al., 2020; Alotaibi, 2014; Mahfouz, 2018). They were categorized in two sections: the first was devoted to merely demographic data, including years of translation and academic experience, etc. The second one included some questions based on the research questions given above (see appendix).

Prior to the actual study, the interview questions were tested for their validity and reliability with 2 scholars which were "not cost-effective" due to having few participants as Saldanha & O'Brien (2013, p. 178) specify in their book. In the course of this piloting, there were a few ambiguous questions, and they were eliminated, but any new questions weren't added. Following the piloting, it was aimed to establish a connection with the recruited 7 participants via email which the consent form was also attached to. However, only 5 of them gave a positive reply. Afterwards, the online meeting time was arranged with the participants. They were uttered that the interview questions could be sent to them via email in advance if they wished and the language of the interview would be either Turkish or English. Afterwards, the online meeting time for the interviews was arranged with the participants. They were aware that the meeting would be recorded, transcribed, and analyzed for research purposes. The interviews all of which were carried out in Turkish roughly lasted 25-60 minutes.

3.4. Data coding and analysis

After finishing the data collection through semi-structured interviews and transcribing the interviews, the transcriptions were checked by the two researchers to ensure reliability, and they were translated into English by adopting a positivist approach as Saldanha & O'Brien (2013, p. 177) claim "researchers who take a positivist stance and believe in the objectivity of the research project are more likely to be comfortable with using a translated text because they will also assume that it is possible to be a completely neutral translator".

The next step of the analysis consisted of coding the data by identifying such features as similarities and differences in the transcriptions. The codes are regarded as "the most basic segment, or element, of the raw data or information that can be assessed in a meaningful way regarding the phenomenon" (Boyatzis, 1998, p. 63). In this process, a data-driven coding approach, which is also known in the context of the inductive approach, was adopted. That is to say, the process of inductive analysis involves coding the data without attempting to conform it to a predetermined coding framework or the researcher's preconceived analytical notions (Braun & Clarke, 2006).

As the researcher having conducted the data coding process for this study, a qualitative descriptive analysis approach was employed to unravel meaningful insights. The coding process was carried out meticulously, adhering to a systematic and rigorous methodology with the help of the software MAXQDA 2022. With an open mind and a commitment to unbiased exploration, we approached the data without any preexisting

coding frame or analytical preconceptions. By immersing ourselves in the data, we strived to capture the essence of the information, identifying patterns, themes, and recurring concepts that emerged organically. This inductive approach allowed for a comprehensive examination of the data, enabling the discovery of novel perspectives and generating nuanced interpretations. By embracing this flexible and data-driven coding process, we aimed to ensure the integrity and validity of the analysis, providing a solid foundation for the research findings.

4. Findings and discussion

The research findings shed light on various significant aspects presented through the themes related to CAT tools as scrutinized in *Figure 1* given below:

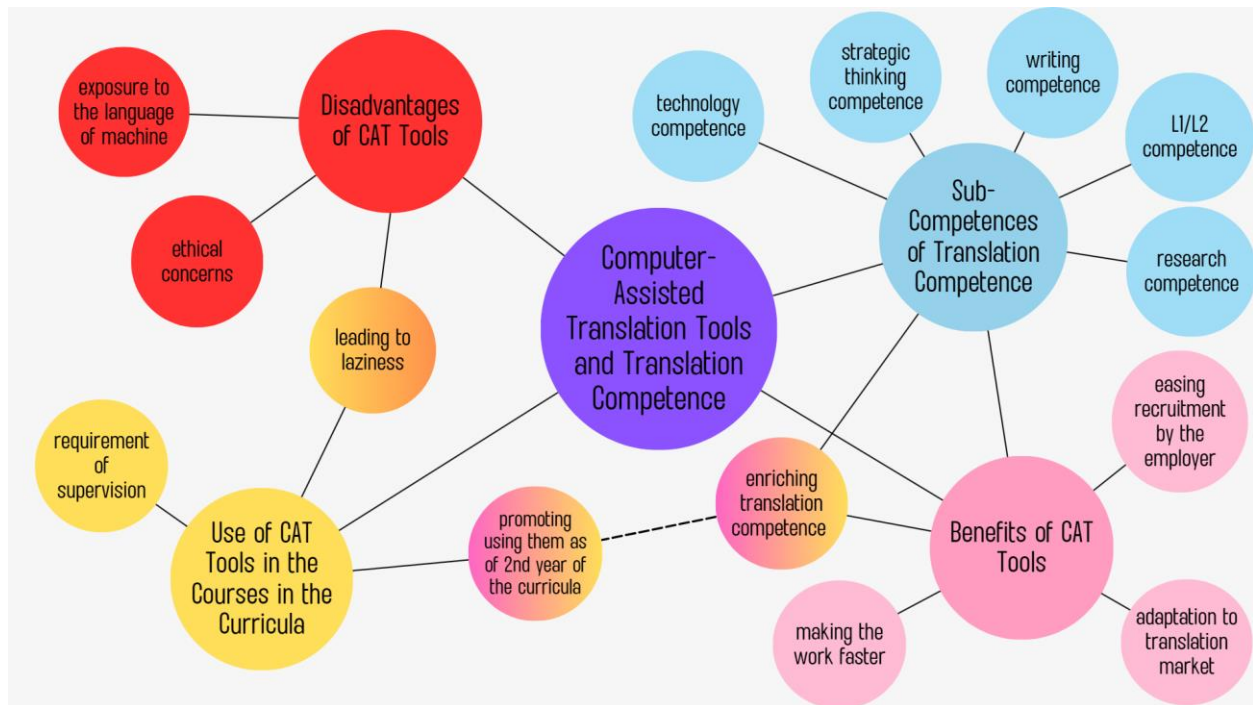

Figure 1. Themes, sub-themes, and the relationship between (sub)themes.

Regarding the benefits of CAT tools, it was evident that they offer quite many advantages. Firstly, they ease the recruitment process for employers by providing a technological edge and enhancing efficiency in the translation workflow. Secondly, CAT tools enable translators to adapt more effectively to the dynamic translation market by facilitating the handling of large volumes of text and improving consistency in terminology. Furthermore, the use of CAT tools significantly speeds up the translation process, enabling translators to meet tighter deadlines and increase productivity. Turning to the sub-competences of translation competence, the study emphasized the importance of various skills. Technology competence emerged as a key sub-competence, highlighting the need for translators to be proficient in using CAT tools effectively. Additionally, writing competence, strategic thinking competence, L1/L2 competence, and research competence were identified as crucial skills for translators to excel in their work. Concerning the use of CAT tools in curricula, the findings suggested that promoting their incorporation as early as the second year of the curriculum helps students develop familiarity and proficiency. However, the study emphasized the importance of supervision to prevent overreliance on CAT tools, as it may lead to a decline in critical thinking and language skills as one of the disadvantages, which implies the possibility that

students can be urged to laziness. Lastly, the research identified a few more potential disadvantages of CAT tools, including exposure to machine-driven language, which may adversely affect translators' linguistic abilities. Ethical concerns were also raised, underscoring the importance of human intervention in certain sensitive translation contexts. Furthermore, overdependence on CAT tools can potentially diminish the translator's engagement in the translation task and linguistic effort into it.

To elaborate more on the themes through the data collected by the participants, among the most widely addressed points, the benefits of CAT tools that make students eye-catching for employers stood out first. All the participants shared the opinion that the globalized world has undoubtedly brought undeniable new realities in all aspects of life. As Vukalović (2021, p. 1) puts it "in today's increasingly globalized world, where the demand for translation growing, as well as with new developments in technology, translations have become more sophisticated, increasingly relying on computer technology to facilitate the process".

Translation as a field has taken its share out of this drastically changed reality. Five of the five participants posited that budding translators need to be cultivated in terms of the CAT tools in order to catch up with the new realities of the translation market. Thus, learning CAT tools appears to be of the utmost importance for translation students to be competitive and attractive to employers in the future. As Skripak et al., (2022, p. 1) argued "the ability to use automated translation programs and knowledge of various CAT and applied tools significantly improve the productivity and quality of work, leading to an increase in the translator's competitiveness".

Within this context, Participant 1 stated that "we have come to the point at which it is of utmost importance for translators to be knowledgeable about these tools. It appears to be nearly impossible to be hired by the companies without being experienced in them". Similarly, Participant 3 shared Participant 1's opinion in that "it becomes much easier for the recent graduates to be hired if they have a good command of these tools".

The second prevalent point addressed by the scholars is the elimination of the busy-work that used to be a common phenomenon for translators in the past. It is not a secret that CAT tools have made it possible for translators to eliminate most of the processes for which they used to be responsible in the past. Even though the translation process was marked with multi-layered processes that necessitated translators to handle out-of-translation tasks, it appears to be quite rare to say that it is also a norm now. As Vukalović points out:

Developments made it possible to not only use computers to store but also search for and retrieve information. Typewriters quickly became a relic of the past with the advent of the personal computer, which was one of the key factors that allowed the emergence of computer-assisted translation (2021, p. 6).

One of the advantageous sides of the CAT tools is that they seem to be opening a road for translators to be focused on their tasks without being distracted by the grueling tasks. Participant 5 commented on this issue by stating:

"Most of the texts used to be duplicated. I'm not saying copy, I'm saying duplicator, I have translated a lot of texts taken in primitive copy machines working with old spirit and ink. Transferring them to a computer while translating them, such as OCR, didn't seem so possible at the time. I remember going down with the ruler line by line. I would want to keep the lines together so that they wouldn't get mixed up. CAT tools have made away with all these busy-works."

Likewise, Participant 2 stated "we used to handle more than what it meant to be translation. Now all the process is expedited". To exemplify more, Participant 4 also shared his ideas by explaining "we used to think about the translation by handling the project with our hands. The difficulty of the texts would make us obliged to squander our hours away. Yet, now it is quite possible to accelerate all this process with the help of the CAT tools." Therefore, by relying on the data collected through the interviews with our

participants, it can be concluded that all the participants shared the idea that CAT tools have speeded up the translation process by freeing translators from the busy-work in which they have come to be immersed.

When it comes to the core of our research, which delves into the possibility of whether CAT tools undermine students' assiduity or not, the participants seem to be united in their answers, all of whom mention that students would highly likely be accustomed to machine translation, were they to be instructed CAT tools starting from the first year of the university, decreasing their capacity to improve their own translation competence. The majority of the participants pointed out the significance of teaching the first-year students cultural and linguistic knowledge, constituting an on-ramp in order for them to be prepared for the upcoming years' CAT tool lessons. Participant 3 mentioned "I do not think it is right to start it directly with a computer-assisted translation course or a translation technologies course in the first year. I am of the same opinion that the best ideal time for this is in the second or third grade because it can push the student into laziness or mislead". Participant 4 also addressed that students tend to be directed to laziness in case CAT tools are not moderately used or start to be used from the first year in the university by stating:

"In the first year, students should first take culture courses and take translation courses. They should start doing small translation practices and learn to put in some cognitive effort. So, they should start translating by thinking about what their profession expects from them, that is, what they foresee. In other words, the student who will attempt to gain expertise first, after reaching a certain point, we can start to show these tools in the second grade."

All the participants happened to put the idea forward that it might be a disadvantageous situation for students to be taught CAT tools from the first year of university. In relation to the year to teach CAT tools at university, Balkul (2015) suggests teaching them as of the second year of university by relying on questionnaires conducted within the scope of his research. The highest risk seems to be the possibility that the students will be prompted to be caught by laziness as a consequence of the excessive use of CAT tools. Within this context, Participant 1 put forward "as I said, using it as a ready-made translation really pushes the student to laziness, but as they use this machine translation, this laziness and exposure to that machine language affect students in the long run. So now, even if you read a text created by machine or artificial intelligence, it seems natural to the students". Regarding this answer, Alotaibi (2014, p. 72) suggests "rather than looking for fully automated and high-quality output, students should see pre- and post-editing as an important stage in the translation process".

Moreover, even though the term of CAT tools is recent, it has introduced a few new concepts following itself, too. The concepts of pre-editing, pre-translation, and post-editing have come to be utilized and discussed among the professionals working in the field. However, CAT tools might be stated to have exacerbated the use of these enumerated processes. Among the questions directed to the participants, there was a question that aspired to elicit the participants' views on whether CAT tools have any effect on the improvement of pre-editing, pre-translation, and post-editing competences and whether these new competences have any overall effect on the translation competences of the students. All the participants argued that the use of CAT tools is highly likely to improve the pre-editing, pre-translation, and post-editing competences and, in return, improve the overall translation competence. Participant 5 alleged "the translation competences should be re-defined due to the fact that it now encompasses many sub-competences such as post-editing, pre-editing, and pre-translation. These sub-competences can be alleged to be affected and improved by the use of CAT tools, too". Participant 3 also highlighted "pre-editing, post-editing and pre-translation are essential parts of the translation process, which necessitates the translators to be competent at them. These competences are to be used and enriched with the use of CAT tools". Participant 4 put the idea forward "the translation process is generally constituted of post-editing now, due to the fact that most of the tasks are being handled with the CAT tools". As can be perceived, the participants

had a tendency to think almost the same on most of the questions asked during the interview. However, the only point on which there was not a united consensus was related to the use of CAT tools in other courses. Whereas two of the scholars claimed that these tools should be totally integrated into the other lessons, enabling students to use them anywhere possible, three of the scholars stated that it would be better if students used these tools in certain lessons and with supervision in case they were to use them in other lessons. Participant 2 argued "I am of the opinion that these tools should be used in all the lessons. Given that we are given a limited time period to teach these tools, getting students internalized with these tools can only be possible if these tools are to be used in the other lessons, too. The more students interact with these tools, the better they become at them." Likewise, Participant 5 pointed "we have integrated the use of these tools in all the aspects of our department. If you are to use them, use them everywhere, including the literary texts". However, three of the five participants indicated that students should either use these tools in certain lessons or use them with precaution and supervision in case of using them for other lessons. To exemplify, Participant 4 validated:

"The excessive use of CAT tools might lead students to mishandle of these applications. We had news coming from the teachers of other lessons saying that they were handed out homework that did not mean to be done using CAT tools but clearly were done so. Since I am the one teaching these tools, I am to assume the responsibility for the use of these tools in other lessons, too."

In a similar vein, Participant 3 addressed:

"The other teachers might not know how to use these tools, which makes them not satisfied with the tasks handled through the use of these tools. The students who have chosen to tackle the homework by using CAT tools might confront the accusations of plagiarism. Thus, it is best for these tools to be used with caution and supervision in the other lessons".

Therefore, it can be stated that there does not appear to be a unified consensus among the scholars with regard to the use of CAT tools in other lessons.

5. Limitations

This research conducted with 5 participants has shown some limitations despite its fulfilling a research gap in the translation field. One of them is to have quite a few participants involved in the study. The reason is that on top of not having plenty of lecturers who teach CAT tools, there were some participants who rejected the interview due to their busyness or we could not receive any response. Therefore, all the participants happened to be recruited males, and the data is collected within Türkiye. So, the study can be expanded to the contribution of much more lecturers beyond Türkiye. Furthermore, this qualitative study can be evolved into a quantitative study with regard to the frequency of the terms in the interviews.

Conclusion

As a result of the new necessities brought about by the globalized world, different sectors have had to adapt to new strategies in order to catch up with these new concepts. When it comes to translation, CAT tools appear to be one of the recent solutions embraced by professionals. Having blossomed as a reaction to translators' demands, CAT tools have happened to be the core of many studies conducted within the field of translation studies. However, following a quick literature review is likely to demonstrate the limited scope of these studies delving into the concept of CAT tools, and evaluating CAT tools from students' points of view. It has been realized that it has created a research gap in which the pros and cons of these tools in terms of students' translation competences should be encapsulated from the scholars' points of view. Within this scope, five participants who happened to be expert scholars in teaching CAT tools from different universities situated in Türkiye were interviewed with the questions probing these tools' potential effects on the students. This endeavor has led to several unforeseen conclusions due to the multifarious nature of the questions asked during the interview. However, the core point of the research, that is, whether CAT

tools have any prospect of worsening students' translation competences leading them to be immersed in laziness or not, has been clarified. Five of the five participants argued that teaching CAT tools from the first year of the university may deteriorate the students' translation competences. When asked whether these tools should be utilized in different lessons or not, the scholars did not seem to reply with a unified answer. Whereas three participants agreed that it should not be used or used with caution and supervision in the other lessons, two of the participants agreed on the answer that these tools should totally be integrated into all the lessons. As stressed at the beginning of the conclusion, there has been an identified research gap when it comes to the evaluation of these tools from the scholars' points of view. The main purpose of this research has been to be a lead-in research for this formed gap.

Further studies delving into the identified gap are doubtlessly and positively to contribute to this gap and scrutinize the points this research has unforeseen.

References

- Alotaibi, H. M. (2014) Teaching CAT tools to translation students: An examination of their expectations and attitudes. *AWEJ. Special Issue on Translation*, (3), 65 - 74.
- Balkul, H. İ. (2015). *Türkiye'de akademik çeviri eğitiminde çeviri teknolojilerinin yerinin sorgulanması: Müfredat analizi ve öğretim elemanlarının konuya ilişkin görüşleri üzerinden bir inceleme*. (Unpublished Doctoral Thesis), Sakarya: Sakarya University.
- Bell, R.T. (1991). *Translation and translating*. Longman.
- Bowker, L. (2002). *Computer-aided translation technology: A practical introduction*. University of Ottawa Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage Publications.
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101.
- Çetiner, C. (2018). Analyzing the attitudes of translation students towards cat (computer-aided translation) tools. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 14(1), 153-161.
- Elshafei, N. (2014). Implementing professional approach within a translation course to sharpen the student/translator's practical skills for demands of the labor market. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 3(2), 145–154. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijalel.v.3n.2p.145>
- Fernández-Parra, M. (2016). Integrating computer-assisted translation tools into language learning. In A. Pareja-Lora, C. Calle-Martínez, & P. Rodríguez-Arancón (Eds.), *New perspectives on teaching and working with languages in the digital era* (pp. 385-396). Research-publishing.net. <http://dx.doi.org/10.14705/rpnet.2016.tislid2014.450>
- Foddy, W. (1999). *Constructing questions for interviews and questionnaires: Theory and practice in social research*. Cambridge University Press.
- Heigham J. & Croker R. A. (2009). *Qualitative research in applied linguistics: a practical introduction*. Palgrave Macmillan.

- Olohan, M. (2011). Translators and translation technology: The dance of agency. *Translation Studies* 4(3), 342–357.
- Saldanha G. & O'Brien S. (2014). *Research methodologies in translation studies*. Routledge.
- Šanca, F. (2018). *The use of cat tools in university translation courses: A case study based on teaching with memsource*. (Unpublished Master's Thesis). Prague: Charles University, Faculty of Arts, Department of South Slavonic and Balkan Studies.
- Skripak, I. A., Shatskaya, A. V., Ukhanova, E. V., Tkachenko, A. E., & Simonova, N. A. (2022). Information technologies and language: The impact of CAT systems on improving the efficiency of translators' training. *Theory and Practice in Language Studies*, 12(11), 2358–2364. <https://doi.org/10.17507/tpls.1211.16>
- Vukalović, N. (2021). *An analysis of computer-assisted translation (CAT) tools* (Unpublished Master's Thesis). Rijeka: University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences.
- Wei, Z. & Bei, G. (2016). Study on the application of computer-aided translation (CAT) in translation teaching. *US-China Foreign Language*, 14(12), 849-856. doi:10.17265/1539-8080/2016.12.004

Appendices

Open-ended interview questions are as follows:

Personal Questions

- a. How many years have you been working in this field (Translation-Interpreting), can you tell us about your experiences?
- b. How many years have you been working on Computer Aided Translation Tools? When and through what has your interest begun?

General Questions

- a. What do you think about the importance of Computer Aided Translation Tools for Translation and Interpreting students?
- b. When you consider the process before and after the integration of Computer Aided Translation Tools into the curricula of universities, do you observe any change in the attitudes of Translation and Interpreting students towards translation?
- c. Considering the periods when Translation Tools were not heavily integrated into the curricula, students used to do the translation interactively "by hand". Now they do it with translation tools. What kind of differences do you see in the translation competence of students in these two different periods?
- D. What are the differences between the students' translation competences before and after the teaching of Computer Aided Translation Tools during an undergraduate education?
- E. Some of our instructors, who teach Computer Aided Translation Tools courses, advise students not to use CAT tools to translate tasks assigned to them in other courses. What do you see as the reason for this?
- f. Is there a relationship between not giving CAT tools' trainings at the beginning of the four-year education period and gaining translation competence to students? Do CAT tools lead students to laziness in the context of translation competence?
- g. CAT tools' costs vary widely depending on the program used. For this reason, students may not be able to benefit from the advantages offered by each program. What do you think about this cost issue?
- h. How do processes such as post-editing, pre-editing and pre-translation associated with CAT tools contribute to students' translation competence?
- I. How would you describe the link between CAT tools and translation competence? Could you please suggest a metaphor for this?

Interpreting as a Service: The Uberization of Interpreting Services

Esra Özkaya Marangoz¹

APA: Özkaya Marangoz, E. (2023). Interpreting as a service: The uberization of interpreting services. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 55-63.

Abstract

This proposed paper examines the phenomenon which might be referred to as the Uberization of the interpreting and language services as well as the possible benefits and the potential drawbacks of applying the Uberization model to conference interpreting and language services. One needs to consider valid concerns such as income instability, loss of professional standards, and the potential commoditization of specialized skills. The article also discusses how the gig economy nature of Uberization might lead to reduced job security, lack of benefits, and challenges in maintaining quality and ethical standards within the scope of interpreting and language services in general. While the model offers convenience and accessibility, it raises critical questions about the sustainability and integrity of the interpreting profession in an increasingly on-demand digital landscape. This article attempts at looking at the phenomenon through the remote interpreting services platforms and their affiliated marketplaces with possible conclusions for the interpreters and the interpreting industry in an overall context of professionalization.

Keywords: Gig economy, uberization, conference interpreting, remote interpreting, professionalization

Hizmet olarak Sözlü Çeviri: Sözlü Çeviri Hizmetlerinin 'Überleşmesi'

Öz

Bu makale sözlü çevirinin ve genel anlamda dil hizmetlerinin Überleşmesi adı verilebilecek olguyu irdelemekte ve söz konusu Überleşme modelinin konferans çevirmenliği ve dil hizmetlerine uyarlanması olası faydaları ve potansiyel sakıncaları incelenmektedir. Gelir istikrarsızlığı, profesyonel standartların kaybı ve uzmanlaşmış becerilerin potansiyel olarak metalaştırılması gibi geçerli kaygıların dikkate alınması ve dikkatlice değerlendirilmesi gerekmektedir. Makalede ayrıca, Überleşmenin esnek ekonomik doğasının, genel olarak sözlü çeviri ve dil hizmetleri kapsamında iş güvenliğinin azalmasına, fayda eksikliğine ve kalite ve etik standartların sürdürülmesinde nasıl zorluklara yol açabileceğini tartışmaktadır. Söz konusu model kolaylık ve erişilebilirlik sunarken, giderek daha fazla talep gören dijital ortamda sözlü çeviri mesleğinin sürdürülebilirliği ve bütünlüğü hakkında kritik soruları da gündeme getirmektedir. Bu makale, adı geçen Überleşme olgusuna uzaktan çeviri hizmetleri platformları ve bunlara bağlı pazar yerleri aracılığıyla, genel bir profesyonelleşme bağlamında çevirmenler ve sözlü çeviri endüstrisi için olası sonuçlar açısından bakmaya çalışmaktadır.

Anahtar sözcükler: Gig ekonomisi, überleşme, konferans çevirmenliği, uzaktan sözlü çeviri, meslekleşme

1. Professionalization of interpreting as a profession

Conference interpreting is a critical profession that plays a pivotal role in facilitating cross-cultural communication and fostering global cooperation. In essence, conference interpreting serves as a critical bridge between languages, cultures, and disciplines, promoting mutual understanding, cooperation, and progress on a global scale. It enables the voices of diverse individuals to be heard, enhances collaboration, and contributes to the advancement of knowledge and the resolution of global challenges.

The process of professionalizing conference interpreting has evolved over time, adapting to the changing demands of a globalized world. There has been a rather long journey of how conference interpreting has

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 10.08.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 23.08.2023

¹ Assist. Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Literature, Department of Translation Studies, Translation and Interpreting Studies (English) (Istanbul, Türkiye), e-mail: esra.ozkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3884-9689

transformed from a relatively informal practice to a highly specialized and regulated profession on the global stage.

The roots of conference interpreting can be traced back to diplomatic and international conferences in the early 20th century. These events demanded effective communication among delegates speaking different languages, giving rise to the need for skilled interpreters. Initially, interpretation was informal and often carried out by multilingual diplomats or amateurs. As international events grew in complexity and significance, the demand for professional interpreters increased, prompting the need for formalization.

The first significant steps towards the professionalization of conference interpreting occurred after World War II with the establishment of international organizations such as the United Nations (UN) and the European Union (EU). These institutions recognized the importance of language services in facilitating dialogue among nations. The Nuremberg Trials also highlighted the necessity of accurate interpreting in legal proceedings, further emphasizing the significance of professional conference interpreters.

When we look at the interpreting profession, one notices it has undergone significant changes and development over the last 60 years. The major stages in the evolution of the interpreting profession could be summarized as follows:

In the aftermath of World War II, there was a growing need for interpreting services in international organizations, such as the United Nations (previously referred to as the League of Nations). Interpreting was largely viewed as a diplomatic function and was often performed by staff members or ad hoc interpreters who took lengthy notes and tried to reproduce the speeches of the delegates for extended periods of time.² During this time, the norm of the interpreting was consecutive interpreting due to a lack of technology and the existing norms governing the industry.

However, in the 1950s, simultaneous interpreting technology was developed which allowed for real-time interpretation in large international conferences. This initial version of the simultaneous interpreting was called the *hushaphone* which dates to 1920's, patented by IBM employee Alan Gordon Finlay, sporadically used before the Second World War- marked a significant advancement in the profession and paved the way for the development of professional interpreting as a standalone field. Following this advancement, the norm of the interpreting world shifted from consecutive to simultaneous interpreting.

In the 1960s and 1970s, the interpreting profession began to professionalize, with the establishment of professional associations and training programs. Standards and guidelines for interpreting were developed, and certification processes were put in place to ensure the quality of interpreting services. This is a very pivotal milestone as formal training and professional organization formation are among the prerequisites of a fully-fledged profession.

Coming to 1980s and 1990s, technological innovations and advancements continued to transform the interpreting profession. The use of computers and digital technology in interpreting became more widespread, and remote interpreting technologies, such as videoconferencing, were developed. Today, it has become an indispensable part of not only the interpreting arena but language and communication services in general.

Starting from the 2000s, different sub-domains started to be more visible within the overarching field of interpreting, namely community interpreting, legal interpreting, healthcare interpreting, media interpreting etc. With the "cultural turn" taking place in the Translation Studies domain, the Interpreting

² Valerie Taylor-Bouladon, *Conference Interpreting: Principles and Practice*, BookSurge Publishing, 3rd edition, 2007.

Studies, and the profession itself took their rightful share from this shift in terms of the approach. Interpreters and the interpreting practice became more visible and less 'mechanic'.

Overall, the interpreting profession has undergone significant changes and development over the last number of decades. From its early origins as a diplomatic function, interpreting has evolved into a standalone profession with established standards and guidelines. Technological advancements and globalization have continued to shape the profession, leading to new opportunities and challenges for interpreters. Interpreters have become indispensable stakeholders of the communication in almost every domain and today any discussion excluding the interpreters or language-service providers will be an incomplete one, particularly within the context of communication, marketing and diplomacy.

Several key factors which contributed to the establishment of conference interpreting as a professional field could be mentioned.

In the mid-20th century, formal training programs for interpreters began to emerge. Institutions like the *École de Traduction et d'Interprétation*³ in Geneva and the Monterey Institute of International Studies⁴ in the United States pioneered interpreter training. These programs emphasized language proficiency, specialized subject knowledge, and advanced interpreting techniques with their high-quality teaching faculty.

Professional associations such as the International Association of Conference Interpreters (AIIC)⁵ were founded to promote ethical standards, ensure quality, and represent the interests of interpreters worldwide. The AIIC established a Code of Professional Ethics⁶, which became a cornerstone for guiding interpreters' conduct. There are also other professional organizations such as American Translators' Association, NAATI etc. safeguarding the profession as well as the standards and working rules of the interpreters. Turkish member organization of AIIC is Turkish Association of Conference Interpreters (TKTD)⁷ is the designated professional body working to improve the standards of the conference interpreters and the interpreting industry in general in Türkiye, established in 1969; working as the sole professional organization for conference interpreters in the country.

Needless to say, the advent of technology, particularly simultaneous interpretation equipment, transformed the way conferences were interpreted. This innovation increased the demand for skilled interpreters who could adapt to new tools and techniques effectively. The sharp surge in the demand for Remote Simultaneous Interpreting (RSI) is a great case in point. During the COVID-19 and the lockdowns brought by the pandemic almost became 'new normal' of the interpreting scene.

The late 20th century witnessed increased globalization and the proliferation of international conferences across various sectors, from diplomacy and trade to science and technology. This expansion brought new challenges, such as the need for interpreters to handle specialized terminology and maintain cultural sensitivity at the same time. The profession responded by diversifying into various domains, including legal, medical, business, financial and scientific etc. interpreting.

However, despite significant progress, several challenges do persist in the professionalization of conference interpreting:

The first aspect is the qualification disparities: The absence of standardized qualification requirements across countries can lead to varying levels of interpreter competence and inconsistency in interpreting

³ <https://www.unige.ch/fti/fr/>. Last Access 9 July 2023.

⁴ <https://www.middlebury.edu/institute/>. Last Access 9 July 2023.

⁵ <https://aiic.org/>. Last Access 9 July 2023.

⁶ AIIC Professional Code of Ethics, https://aiic.org/document/10277/CODE_2022_E&F_final.pdf.

⁷ www.tkttd.org. Last Access 9 July 2023.

quality. Individual countries and their professional organizations and bodies attempt at establishing certification and professional competencies frameworks. Türkiye has been working on its own Translator & Interpreter Professional Competencies since 2012⁸ and the competency framework for Sign Language Interpreting has been published. Further work is expected to be finalized for Conference Interpreting, Community Interpreting as well as other domains of translation.

Rapid technological innovations and the changes brought forward pose another challenge in this regard. While technology has undoubtedly improved interpreting efficiency, it has also necessitated continuous training to keep up with evolving tools and platforms. RSI, mentioned hereabove, is a great example illustrating the continuous need to stay current afloat all the changes in the industry. The already existing mode of interpreting was elevated to a new dimension with the newly emerging RSI platforms and marketplaces through which not only the interpreting practice was taking place but also the transaction of finding and/or hiring interpreters was possible. The marketplace created by the RSI platforms did bring forward a certain level of novelty into the interpreting practice and changed or attempted to change the market conventions.

Last but not least; ensuring diversity has to be ensured. The profession needs to reflect the linguistic and cultural diversity of the global community, emphasizing the importance of training interpreters in lesser-known languages. This is particularly pivotal in the light of English as a default *lingua franca*.

It is fair to state that the professionalization of conference interpreting has evolved from ad-hoc practices to a highly specialized and regulated field that bridges linguistic and cultural gaps on the international stage. The journey of a much needed and prestigious professional has been shaped by historical events, advancements in technology, and the establishment of ethical standards through the collective work of national, regional and international professional organizations. As the world continues to connect and collaborate across borders, the ongoing professionalization of conference interpreting remains crucial to effective communication, cooperation, and mutual understanding among nations. However rapid changes in the way technology and business world operate have ongoing repercussions on the profession of interpreting and not all of them are that positive.

2. The phenomenon of 'Uberization'

The concept of the "Uberization" of industries, referring to the disruptive influence of technology-enabled platforms like Uber, has been reshaping traditional sectors across the globe. This phenomenon has now extended its reach to interpreting as well as translation, where digital platforms are transforming how language services are accessed, delivered, and perceived. The term "Uberization" of interpreting profession refers to the growing trend of using technology platforms to connect interpreters with clients. The term takes its name from the popular ride-hailing app, Uber, which uses a similar model to connect riders with drivers. Clients can request interpreting services through an app or website, and interpreters can accept the job on a first-come, first-served basis. The use of technology allows for hasty access to interpreting services, without the need for extensive planning, scheduling or matching the right interpreters for the right assignment and/or topic.

At this point one has to consider the implications and nuances of the Uberization of these language services, exploring both its potential benefits and the challenges it poses to the profession and practice of translation and interpreting.

⁸ Çevirmen Ulusal Meslek Standardı (Seviye 6), https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/2013/300113/CEVIRMEN_Seviye_6_UMS.pdf. Last Access 9 July 2023.

As Gökhan Fırat suggests in his award-winning work 'Uberization of Translation: Impacts on Working Conditions'⁹ "the introduction of digital labour platforms into translation production and business networks has not yet provided a significant contribution to the working conditions of translation workers in Turkey". Instead, he argues "their working conditions have been rearranged and reorganized in accordance with the uberization of (translation) work" (Fırat, p.48).

It is clear that the advent of digital platforms has revolutionized various industries, and interpreting is no exception. The Uberization of interpreting involves the creation of online platforms that connect clients in need of interpretation services with a pool of freelance interpreters. Similar to the ride-hailing model, these platforms allow clients to quickly find interpreters on-demand, often using apps or websites, offering convenience and speed. Such platforms include Kudo¹⁰, Ablio¹¹, Interprefy¹², Interactio¹³ etc.

At first these platforms were designed and established to offer the clients to set-up and conduct their virtual meetings coupled with interpreters and interpreting service. However later on, the marketplace has been added whereby clients could look up, find and hire interpreters for their meetings, sometimes even with a short notice. This might seem to be a great advantage and convenience for many however it is not the same case from the interpreters' point of view for a number of reasons. That is why the phenomenon of uberization of interpreting should be evaluated very carefully, weighing in both the advantages and the disadvantages for the parties of the communication.

It is fair to state that the uberization of interpreting expands access to language services for individuals and organizations alike. Clients can request interpreters at their convenience, reducing the time and effort traditionally required to find qualified professionals. However, it is yet another point of discussion whether they will get quality interpreting service given that the interpreter(s) will have practically no or very limited time for preparation in case of a last-minute assignment.

Digital platforms streamline the process of hiring interpreters by automating administrative tasks such as scheduling, payment, and coordination. This efficiency benefits both clients and interpreters. The timely payment is a significant gain for the interpreters as the due dates could be rather delayed in some countries and Türkiye is no exception in this regard.

Such RSI platforms can connect clients with interpreters from around the world, enabling them to access specialized expertise and rare language combinations that may not be readily available locally. This is also a great benefit, not only in terms of geographical coverage and outreach but also in times of despair, such the global COVID-19 which resulted in a global lockdown. The events which would otherwise have been cancelled did take place thanks to RSI platforms. Yet it was not without challenges on the side of the interpreters. For instance the interpreters had experienced difficulties with the poor sound, varying incoming sound levels of different speakers, the increased stress of being the sole person in charge in the absence of a physical boothmate and/or an expert technician, the so-called Zoom fatigue due to prolonged exposure to computer screen and light, the feeling of being alone etc. All these factors significantly contributed to the workload and stress levels of the interpreters. Turkish Association of Conference Interpreters conducted a Remote Interpreting survey and published a report of the findings in 2020.¹⁴

⁹ Gökhan Fırat, *Uberization of Translation: Impacts on Working Conditions*, The Journal of Internationalization and Localization, John Benjamins Publishing Company, Volume 8, Number 1, 2021. pp 48-75.

¹⁰ <https://kudoway.com/>

¹¹ <https://ablio.com/>

¹² <https://www.interprefy.com/>

¹³ <https://www.interactio.io/>

¹⁴ TKTD RSI Report, <https://www.tktd.org/uzaktan-sozlu-ceviri-anket-raporumuz-yayimlandi/>.

Some argue that the uberization model offers interpreters greater flexibility, allowing them to set their availability and choose assignments that align with their expertise and schedule. However, this has been also the case for the conventional set-up therefore this new mode of operation does not seem to be offering a valid benefit for the interpreters vis-a-vis flexibility.

As indicated before, the uberization trend in the interpreting industry comes with a number of downfalls. Quality is perhaps one of the major concerns in this regard. Maintaining consistent quality in interpreting is paramount, and the uberization model could potentially lead to variability in interpreter skills and qualifications as there might be different interpreters on different occasions and assignments due to the last-minute nature of such platforms. Furthermore, as the price plays an important role on these platforms, this might lead to a gradual decline in the fees for interpreters in a highly competitive environment. There is also the risk of situation leading to a crowded marketplace where freelancers compete for assignments. This can result in a race to the bottom, where workers may lower their rates to secure work, ultimately diminishing the value of their services. The gig economy-mentality can lead to the perception that language services are easily commoditized, with clients valuing low prices over the quality and expertise of the interpreter or translator. This can undermine the value of specialized skills and years of experience.

There is also the notion of interpreter-client relation which needs to be taken into consideration. The virtual nature of these platforms might lead to less personalized interactions between clients and interpreters, potentially affecting the overall user experience. However, this is even a bigger issue for the interpreters and their personal and professional well-being as mentioned hereabove. The feeling of being the sole person in charge while interpreting in the absence of a boothmate and/or an expert sound technician leaves the interpreter feeling that they need to address any potential challenge or troubleshoot on their own. Needless to say, this is a major contributing factor to an already high level of professional and cognitive burden incurred by the interpreter.

The topic of income is yet another topic which carefully needs to be address within the context of uberization phenomenon or the gig economy approach: this *modus operandi* might also translate into income instability for interpreters who rely solely on gig-based assignments.

As we see in the work of Firat:

...because their activities and income on digital labour platforms are neither continuous nor guaranteed, this situation may put translation workers in a more vulnerable situation, thus resulting in an escalation of precariousness which may contribute to greater labour market and income inequality, low overall earnings, long working hours, poor job stability, poor health (chronic stress, anxiety, depression, etc.), loss of independence, fewer resources to devote to personal development and a lower financial capacity of spending for training and education (Firat, *ibid.* p. 60).

As one can see, the uberization of translation and interpreting services might shift the focus of such specialized services to cost and availability axis hence an increased precariousness of the financial and psychological well-being of the translators and the interpreters. It should be reiterated that interpreting is a highly advanced, cognitively, physically, and mentally demanding task which requires a number of efforts functioning simultaneously.¹⁵ Such an intellectual task should not be treated as if it is a mere commodity, traded in the hands of intermediaries based on price and availability. Interpreting goes beyond mere language translation; it requires a deep understanding of cultural contexts and nuances. There is an inherent

¹⁵ For further information please see Daniel Gile and his Efforts Model of Interpreting. *Basic Concepts and Models for Interpreter Training: Revised Edition*. Benjamins Translation Library, 2009.

risk in the uberization phenomenon that digital platforms and such marketplaces might not always adequately address these aspects. It should be also noted that a one-size-fits-all approach might not suffice

There is also the equality aspect which is also important within the context of inclusivity. Unfortunately, not all interpreters have equal access to technology, or the digital skills required to navigate these platforms, potentially exacerbating disparities in the profession. This also might mean that very experienced and skilled older generation of expert interpreters might stay away from such platforms or will not be preferred for interpreting assignments due to perhaps reduced visibility or exposure. This, in turn, might mean a loss not only for the communication parties who might otherwise be making use of such qualified interpreters and their rendering.

3. Navigating the path forward

To address the challenges brought forward by the globalization and the inevitable technological advancements, stakeholders in the interpreting profession must take a proactive approach and consider each dimension of this equation very meticulously. As technology continues to shape how services are accessed and delivered, interpreters, clients, and other stakeholders must work together to navigate this evolution thoughtfully. By leveraging the advantages of digital platforms while upholding the integrity and professionalism of the field, the interpreting profession can ensure that language services remain accurate, accessible, and invaluable in an increasingly interconnected world.

First of all we need to acknowledge the fact that interpreting is a highly intellectual, cognitively and mentally demanding and intense task with repercussions on both the physical and psychological well-being of the interpreters. While Uberization might work well for immediate services like transportation, interpreting almost always requires thorough preparation. Interpreters need time to familiarize themselves with the subject matter, glossary, and participants to ensure effective communication. As stated before, a one-size-fits-all approach would not prove very useful at this point.

Ethical and professional conduct is another very pivotal topic to be considered especially within the context of the new digital world. The confidentiality and cybersecurity issues have to be addressed on such platforms as well so that the clients could continue to work at peace with such platforms. The topics interpreted and discussed could be very strategic and tactical that is why this issue should not be undermined by the RSI platforms.

While it is true that in essence, RSI platforms and such marketplaces allow flexibility, there is also the inherent risk that this can lead to a lack of clear boundaries between work and personal life. This can result in burnout and stress as interpreters struggle to manage their time effectively. Considering the already demanding work undertaken by the interpreters; this might eventually result in further stress on the side of the interpreters. The topic of fair labor prices, policies that protect the rights of the interpreters have to become integral aspects of this overall shift in the industry as well. There is also an impending risk that the use of technology platforms to connect interpreters with clients may lead to a race-to-the-bottom on pricing, with interpreters competing for jobs based on their willingness to work for lower rates. This should certainly not be the case

No matter how much the dynamics of the so-called gig economy are characterized by speed and availability; the notion and profession of interpreting have to be tackled in a larger context with all the other dimensions taken into consideration. The human aspect, the quality of the interpreting, the relationship among the different stakeholders of the communication process should be maintained otherwise the commodization or the uberization of the interpreting profession becomes inevitable.

Conclusion

In conclusion, the complexity and nuances inherent in interpreting profession make it a challenging fit for the uberization model. While technology can certainly enhance the profession by aiding in scheduling, communication, and coordination; it is crucial to maintain the professionalism, ethics, and specialized skills that are fundamental to accurate and effective interpreting services. It is also pivotal to maintain the human touch as the interpreting process from end-to-end is a highly communicative process. This aspect of interpreting should not be changed just to turn the profession and the industry into a merely transactional sector.

A profession is comprised of many aspects as well as economic parameters. Symbolic value is one of the integral aspects of what makes a profession and is among the important constituents of a profession. According to Bourdieu (1991), status is one of the factors contributing to the economic capital and prestige falls underneath the symbolic capital. Therefore the profession of interpreting should not be reduced to merely the economic parameters nor should we fall into the 'convenience trap' to maintain the prestige and status of the profession of interpreting. The world as know is changing however this change could function much better with the already established standards and codes of ethics.

While the concept of uberization has revolutionized several industries, its application to conference interpreting raises concerns that cannot be ignored. As mentioned in the article; the negative implications of uberization on the field of interpreting are multifaceted and warrant careful consideration. The erosion of quality control, the potential for devaluation of specialized skills, and the risk of compromising ethical standards underscore the complexities of adapting interpreting to an on-demand model. Furthermore, the very essence of interpretation, which encompasses cultural sensitivity, contextual understanding, and dynamic real-time communication, poses a challenge for a standardized platform-driven approach.

By embracing uberization in interpreting, there is a risk of transforming a nuanced profession into a transactional service, where expertise and the intricacies of language and culture are overshadowed by quick, commodified solutions. The personalized interaction and rapport-building between interpreters and participants, crucial for effective communication, could be diluted, affecting the overall experience and outcomes of interpreted events.

Moreover, the gig economy model inherent in uberization might lead to instability for interpreters, lack of benefits, and an overall erosion of the value of their services. The interpreting profession's potential transformation into a fragmented landscape could impact job security and long-term career prospects, challenging the sustainability of dedicated language professionals.

Ultimately, the uberization of conference interpreting highlights the importance of safeguarding the professionalism, expertise, and ethical considerations that underpin the field. While technological advancements are valuable tools, they must be harnessed thoughtfully to preserve the integrity of interpreting as a dynamic and indispensable bridge between languages and cultures, ensuring that its richness and significance are not overshadowed by a one-size-fits-all approach. According to Herbert, interpreting is deemed as "one of the fairest and loftiest occupations in the world" (1952, p. 3), the onus is on us to keep it as such in the upcoming future of the interpreting profession and domain.

REFERENCES

- Barabe, D. Translation Status- (2021). A professional approach. *The Journal of Specialised Translation*, (36), 165-183.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Harvard University Press.
- Chan, L. J. (2005) Why are most translators underpaid? A descriptive explanation using asymmetric information and a suggested solution from signalling theory. *Translation Journal*, 9(2), <http://accurapid.com/journal/32asymmetric.htm>.
- Dam, H. V., & Zethsen, K. K. (2008). Translator status. *The Translator*, 14(1), 71-96. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13556509.2008.10799250>
- Firat, G. (2021). Uberization of translation: Impacts on working conditions. *The Journal of Internationalization and Localization*, 8(1), 48-75.
- Gaiba, F. (1998). Front matter. In *The Origins of Simultaneous Interpretation: The Nuremberg Trial* (pp. 1–6). University of Ottawa Press.
- Gentile, P. (2013). The status of conference interpreters: A global survey into the profession. *Rivista internazionale di tecnica della traduzione*, (151), 63–82. <https://www.researchgate.net/publication/273257256>.
- Gentile, P. (2016). The professional status of public service interpreters. A comparison with nurses. *FITISPos International Journal*, (3), 174-183.
- Herbert, J. (1952). *The interpreter's handbook: How to become a conference interpreter*. Geneva Librairie de l'Université.
- Lambert, J. (2018). How ethical are codes of ethics? Using illusions of neutrality to sell translations. *Journal of Specialised Translation*, (30), 269-287.
- Lambert, J. & Walker, C. (2022). Because we're worth it: Disentangling freelance translation, status, and rate-setting in the United Kingdom. *Translation Spaces*, 11(2), 277-302.
- Pöchhacker, F. (2009). Surveying the profession. In R. Sela-Sheffy and M. Shlesinger (Eds.). *Profession, identity and status: Translators and interpreters as an occupational group*. *Translation and Interpreting Studies*, 4(2), 172-186. John Benjamins Publishing Company.
- Rosado, T. (2016). Are we protecting our profession? <https://rpstranslations.wordpress.com/2016/03/29/are-we-protecting-our-profession-part-1/>. Last accessed 9 July 2023.
- Scholz, T., & Schneider N. (Eds.). (2016). *Ours to hack and to own: The rise of platform cooperativism, a new vision for the future of work and a fairer internet*. OR Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctv62hfg7>

Ekranı Görebilmek İçin Dumanı Dağıtma Durumu: Görsel-İşitsel Çeviride İdeolojik Manipülasyon¹

Jorge Diaz Cintas

Çeviren : Yaşar Akgün²

APA: Diaz Cintas, J. (2023). Ekranı görebilmek için dumanı dağıtma durumu: Görsel-İşitsel çeviride ideolojik manipülasyon (Y. Akgün, Çev.). *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 64-76.

Öz

Bu makalede, görsel-İşitsel alanda manipülasyon ve çeviri konusuna ilişkin eleştirel ve metodolojik bir yaklaşım sunulmaktadır. Bu makale, Çeviribilim Çalışmaları'ndaki kültürel dönüm noktasını göz önüne alarak, kültürel değerlerin tercüme edilme biçiminin yalnızca diller arasındaki eşdeğerliklere göre değil, aynı zamanda iktidara ve ideolojik güce dayalı temel kararlara da bağlı olduğunu vurgulayan bir araştırma çizgisi benimsemekte ve temel sorunlar ile güncel konulara dair genel bir bakış sunmaktadır. Görsel-İşitsel çeviri (AVT) dünyasında verimli olabilecek bir tartışmanın parçası olarak, manipülasyon kavramı ayrıntılı olarak tartışılmakta, teknik ve ideolojik manipülasyon arasında bir ayrım ortaya konmaktadır. Sansürün özel durumu ve altyazının yerel güçlendirme için bir araç olarak kullanılmasındaki yeni gelişmeler göz önüne alındıktan sonra, AVT'ye yönelik araştırmaların sınırlarının genişletilmesi gerektiği ve bunun ideolojiye dayalı değişikliklerin ardında işleyen mantığı gözler önüne sermek ve daha geniş bir sosyokültürel çevre içerisinde bağlamsallaştırmakla yapılabileceği önerilmektedir. Böylece söz konusu araştırmaların geleneksel dar dilsel alanının ötesine geçmeleri muhtemel olacaktır.

Anahtar sözcükler: Çeviri, görsel-İşitsel, altyazı, manipülasyon, ideoloji, görsel-İşitsel çeviride sansür

1. Giriş

Yazının ilk ortaya çıkışından günümüze kadar, insanlar iletişimlerini daha etkin hale getirebilmenin yollarını aramışlardır. Yüzyıllar boyunca, gelenek ve göreneklerine uygun olarak, insanlar metin yazmanın yeni yöntemlerini geliştirmişlerdir. (Goody 1968: 168). Hiyeroglifler, papirüsler, mektuplar, kitaplar, fakslar ve günümüzün örnekleri olarak her türlü ekran çeşidi- televizyonlar, bilgisayarlar, tabletler, mobil cihazlar ve akıllı telefonlar – bu evrimdeki kilometre taşlarından bazılarını temsil etmektedirler. Bugün, hemen herkes toplumun dijital ve görsel-İşitsel iletişim çağında yaşadığının bilincindedir.

Görsel-İşitsel iletişimin özel ve kamusal yaşamın tüm alanlarında giderek yaygınlaştığı bir zeminde, son yıllarda hem görsel-İşitsel çeviri (AVT) üretiminde hem de bu alandaki araştırmalarda muazzam bir nicel patlama yaşandığı inkâr edilemez bir gerçektir. Sinemanın ortaya çıkışından beri yürütülen bilimsel çalışmalara nihayetinde akademinin ilgisini çekene kadar nispeten kayıtsız kalmıştır. 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarındaki durağan başlangıcından itibaren, bu alandaki araştırmalar, 1990'ların dijital devrimi ve üniversite düzeyinde akademik araştırma konusu olarak çeviri çalışmalarının ortaya çıkmasıyla birlikte yirminci yüzyılın sonunda benzeri görülmemiş ve dikkate değer bir büyüme yaşamıştır. Günümüzde, bu alana olan ilgi oldukça fazladır. Ve görsel-İşitsel

Çeviri Makale (Translated Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 07.04.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 23.08.2023

¹ Bu çalışma, Jorge Diaz Cintas tarafından kaleme alınan ve META dergisi tarafından yayınlanan 'Clearing the smoke to see the screen: Ideological manipulation in audiovisual translation' başlıklı makalenin Türkçe çevirisinden oluşmaktadır. Makale ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Diaz Cintas, J. (2012). Clearing the smoke to see the screen: Ideological manipulation in audiovisual translation. *META*, 57(2), 279-293.

Çeviri için META dergisinin bağlı bulunduğu Les Presses de l'Université de Montréal Yayinevi'nden ve yazar Diaz Cintas'tan gerekli izinler çevirmen Yaşar Akgün tarafından alınmış ve makale gönderimi esnasında belgelenmiştir. [Reprinted with kind permission from Les Presses de l'Université de Montréal and the author Diaz Cintas].

² MA. Student, Ege University, Graduate School of Social Sciences, Translation and Interpreting Department, (Izmir, Türkiye), e-mail: yasar35akgun@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8728-2615

endüstrinin sinema, televizyon, internet gibi dallarının sağladığı üretken zemin sayesinde, görsel-ışitsel çeviri (AVT) Çeviribilim alanı altında oldukça araştırılan ve önemsenen ayrı bir alan hale gelmiştir.

Altyazı, dublaj, seslendirme, işitme engelli veya işitme güçlüğü çekenler için altyazı; görme engelli veya görme güçlüğü çekenler için sesli betimleme, araştırmacıların dikkatini çeken görsel-ışitsel kavramları arasındadır. Tüm bu olgular ise AVT'yi halihazırda Çeviribilimin en heyecan verici ve gelişmekte olan alanlarından biri haline getirmektedir.

Bununla birlikte, eğitim ve akademik çevrelerde gösterilen büyük ilgiye ve raflara çıkan sayısız kitap ve makaleye rağmen, AVT'nin Çeviribilim kapsamına nispeten yenilerde dahil olduğu söylenebilir. Bu durum ise, alana meraklı kişilere araştırma konusu olabilecek birçok konu sunmaktadır. AVT'ye yönelik öncül araştırmaların kapsamı dublaj ve altyazı arasındaki farklılıklar gibi bu alanın uygulamalı doğasını vurgulayan ve sistematiği ile süreç içerisindeki çeşitli teknik sorunları tanımlayan basmakalıp tartışmalarla sınırlı olmuştur. Neyse ki, son yıllarda akademik açıdan daha geniş bir yaklaşıma tanık olunmuş ve bir yöntemin diğerinden daha etkili olup olmadığına yönelik karşılaştırmalar ve tartışmalar yerinebu yöntemleri eleştirel olarak inceleyip farklı çeviri uygulamalarını anlamaya odaklanan yeni bir tutum sergilenmiştir.

Hem profesyonel hem de akademik açıdan bakıldığında, 1990'lar birçok kişi tarafından AVT'nin altın yılları olarak kabul edilmiştir. Dijital teknolojinin ortaya çıkışı, film DVD'lerinin ve diğer görsel-ışitsel materyallerin hızla ticarileştirilmesi, altyazı şirketlerinin çoğalmasına ve altyazı ihtiyacının neredeyse paha biçilemez bir ihtiyaç haline gelmesine yol açmıştır. Akademik açıdan ise, üniversiteler bu dönemde görsel-ışitsel çeviri odaklı ilk derslerini şekillendirmeye başlamışlardır. Böylece AVT alanı, kolektif olarak basılan yayınlar, alana odaklanan uluslararası konferanslar, alan üzerine yazılan doktora tezleri ve nihayetinde alanın esaslarını belirleyen kuruluşlarla birlikte daha da önemli bir hale gelmiştir.

Ancak oldukça hızlı bir gelişme kaydetmesine rağmen, AVT'nin son yıllarda çeviri alanındaki araştırmalara damgasını vuran diğer gelişmelere nazaran geride kaldığı söylenebilir.

2. Kültürel dönüşüm

Belirtmek gerekir ki endüstriyel altın çağ, Holmes (1972/1994), *çoğul dizge* kuramıyla tanınan Even-Zohar (1978; 1979), *normlar* olgusuyla bilinen Toury gibi yazarlar tarafından öne sürülen teorilere dayanan düşünce okulu Betimleyici Çeviribilim Çalışmaları'na rastlamıştır. Bu bağlamda, AVT alanında yazılan öncül doktora tezlerinin ve monografların çoğunun bu teoriyi kullanması ve faydalanması şaşırtıcı değildir (Díaz Cintas 1997; Chaume 2000; Franco 2000; Karamitroglou 2000; Ballester Casado 2001).

Aynı zamanda, Hermans (1985) ve arkadaşları tarafından Edebiyatın Manipülasyonu (The Manipulation of Literature) başlıklı makalelerin ufuk açıcı çalışmalarında öne sürülen manipülasyon ilkeleri ve Çeviribilimin aşırı kuralcı ve dogmatik yaklaşımla ilgili, bazı araştırmacıların dile getirdiği hayal kırıklığı kültürel dönüşümün yolunu açmıştır. Lefevere (1992), Bassnett ve Lefevere (1998) gibi yazarlar tarafından savunulan bu yeni paradigma, çeviribilimin sosyokültürel yönünü vurgulayarak, çevirinin dilbilimsel konularla geleneksel olarak ilgilenen kapsamını ve görev alanını genişletmeye yardımcı olmuştur. Bu yaklaşımın etkisi disiplinin her alanında büyük etkilere sahip olmuştur. Her ne kadar henüz yeni yeni gelişmekte olan AVT alanında çokça hissedilmese de özellikle edebi çeviri alanında söz konusu etki oldukça ses getirmiştir. Elbette, AVT hakkında kültürel dönüşümün ilkelerine sıkı sıkıya bağlı çalışmalar da mevcuttur ancak bunlar halen azınlıktadır.

AVT'nin kültürel açısına odaklanan akademik çalışmaların eksikliği, belki de bu alandaki birçok paradokstan biridir, çünkü görsel-ışitsel ürünler, özellikle kurgusal programlar, kendileri tarafından iletilen kültürel bilginin zenginliği ve dilsel dokularının göstergebilimsel özelliklerinden sadece bir parçası olduğu gerçeği göz önüne alındığında, bu alanın bu tür bir yaklaşıma oldukça müsait oldukları görülmektedir. Nitekim, herhangi bir görsel-ışitsel materyalin yalnızca dilsel bileşenini çevirmek,

beraberinde sesli ve görsel kanallar tarafından iletilen bilgilerin dikkate alınmamasına ve en nihayetinde ise başarısız bir çeviriye yol açacaktır. İletişim açısından, günümüz toplumunda görsel-işitsel üretilere verilen önem, onları yalnızca olgusal bilginin değil, aynı zamanda varsayımların, ahlaki değerlerin, fikirlerin ve klişelerin de aktarılması için ideal ve güçlü bir araç haline getirmektedir. Tüm bu özellikler ise AVT alanınının neden araştırılmaya değer olgulara sahip olduğunun başlıca sebeplerindendir.

Söylemsel bir pratik alanı olarak, görsel-işitsel medya ve çevirisi, bunların yanı sıra kadınlık, erkeklik, ırk, ve *Ötekilik*, gibi *kültürel kavramların da eklememesinde özel bir rol oynamaktadır*. Öyle ki, görsel-işitsel çeviri gibi bazı alanlar; ırksal klişelerin sürdürülmesine, etnik ve toplumsal cinsiyet önyargılarının çerçevelenmesine, izleyicilere eski tip rol modelleri sunmasına, iyi ve kötü ayrımının taban tabana zıt iki olgu olarak görünmesine kadar birçok olumlu/olumsuz katkıda bulunabilir.

Örneğin, De Marco (2007) gibi yazarlar, dublajlı ve orijinal film diyaloglarında, söz konusu diyalogların cinsiyet gibi sosyal yapılar tarafından nasıl etkilendiğine veya aynı şekilde bu yapıyı nasıl etkilediğine odaklanmaktadır.

Çevirinin kültürel bir olgu olarak ele alınmasının bir başka sebebi ise, diller arasındaki asimetriden ziyade, kültürel değerlerin çevrilmesi ve aktarılması sırasında politik güç, iktidar ve hegemonya gibi motivasyonların da rol aldığı gerçeğidir. Günümüzde, birçok bilim insanı çevirinin toplumumuzda oynadığı önemli rolün farkındadır ve Gentzler ve Tymoczko da(2002: xv) "çevirinin ve çevirmenlerin güç yapılarının kurulmasında, sürdürülmesinde ve direnmesindeki önemini" dile getirmişlerdir. Tıpkı herhangi bir toplumsal faaliyette olduğu gibi, çeviri de öznellik ve taraf olma durumlarından azade olarak, bir inziva içerisinde gerçekleştirilmez. Bu nedenle mutlak suretle çevirmenin ve çeviri sürecinde yer alan tarafların da bu taraf ve öznel olma konularından mustarip olduklarını belirtebiliriz. Yönetmenin kendi öznelliğinden ortaya çıkan eserde gerçeklik ve kurgunun tasvir edilme biçimine ek olarak, çeviri ve çevirmenler, sosyokültürel çevre ve o dönemin hamisi tarafından belirtilen gerçeklikleri desteklerler. Bu durum da kaynaktan hedef dile geçiş süresinde muhtemel öznellik değişimlerini meydana getirebilecek, bilinçli ya da bilinçsiz olarak orijinal anlamın bir kısmının değişmesine neden olabilecektir. Gentzler ve Tymoczko ise, bu aktarımı ifade ederken çeviri süreci hakkında şu ifadeleri kullanarak tartışmaya derinlik kazandırmıştır:

Çeviri yalnızca sadık bir yeniden üretim eyleminden ziyade, kasıtlı ve bilinçli bir seçim, değiştirme ve yapılandırma eylemidir – ve hatta bazı durumlarda bu eylem, tahrif etme, bilginin reddedilmesi, sahtecilik ve gizli anlamların yaratılmasını bile içerebilmektedir. Bu bakımdan çevirmenler, yaratıcı yazarlar ve politikacılar kadar, bilgiyi üreten ve kültürü şekillendiren güçlü figürler olarak ortaya çıkmaktadırlar. (Gentzler ve Tymoczko 2002: xxi)

Bu düşünce çizgisini takiben, çeviri pratiğinin hiçbir zaman tarafsız bir iletişim eylemi olmadığı iddia edilebilir. Hiçbir çeviri kaynak metinle aynı olamayacağı ve bu nedenle kaynak metinden bir miktar uzaklaşacağı için çeviri manipülasyon ve yeniden yazma anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çeviri sadece büyük potansiyellere kapı açmakla kalmayıp, aynı zamanda büyük risklere de kapı açmaktadır. Çünkü çeviri süreci, eğer her iki dilde de eşit akış içerisindeyse karşılıklı yorumlamaya yol açacaktır. Eğer söz konusu akış, daha güçlü bir kültürden daha zayıf bir kültüre doğru ise, bu tek yönlü etki, kültürel hegemonyaya, asimilasyona ve hatta baskıya bile yol açabilmektedir. AVT söz konusu olduğunda, Hollywood sektörünün film yapımındaki küresel hegemonyası, potansiyel risklerin anlamlı bir örneğidir.

Çevirinin kültürler ve topluluklar arasında masum bir köprü görevi gören zararsız bir uygulama olduğuna dair önceki bazı yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için, Hermans (1985) ve Lefevere (1992) gibi öncü araştırmacılar, çeviriyi biraz farklı bir perspektiften analiz etmeye başlamışlardır, bu perspektif kaynak ve hedef metinler arasındaki ilişkileri vurgulayacak bir bakış açısı idi. Salt dilsel bir yaklaşımdan ziyade sosyokültürel bir bakış açısıyla beraber bu tür ilişkilerin olası nedenleri de incelenecektir. Bu yeni paradigmada, çevirmenler geleneksel anlamda iki dil bilgisine sahip

dilbilimciler olmaktan çıkarak kültürlerarası bir rol üstlenen araçlar haline gelmektedirler. Aracı rol üstlenen çevirmenlerin eserlerindeki bağılıkları da, ancak araştırmacılar tarafından çözülebilen olgulara dönüşmektedir.

Sadece bilgi aktarıcıları olarak pasif bir rolden sıyrılan çevirmenler, artık kültürlerinin ideolojik söyleminin şekillendirilmesine katılan, bilinçli veya bilinçsiz olarak kabul edebilecekleri, yayılmalarına veya yıkılmalarına katkıda bulunabilecekleri aktif figürler olarak kabul edilmektedir.

Bu, elbette, görüldüğü kadar basit olmamakla birlikte, egemenlik ve nihai yazarlık için güç mücadeleleri çevirmenler, teknisyenler, diyalog yazarları, dublaj oyuncularını ve yönetmenler; yönetmenler, yapımcılar, pazarlama departmanları gibi sayısız profesyonelin arasında her zaman vuku bulmaktadır. Tüm bu süreç ise AVT gibi karmaşık bir alanda daha da belirgindir. Bu bağlamda, patronaj kavramı *çok verimli bir sezgisel araç haline gelir*. Lefevere tarafından belirtildiği üzere (1985: 227-228) "edebiyatın yazılmasına, okunmasına ve yeniden yazılmasına yardımcı olan ve/veya engelleyen kişiler [...], kişi grupları [...], bir kraliyet mahkemesi, yayıncılar tarafından uygulanabilecek güçler (kişiler, kurumlar) grubu olarak sosyal sınıflar [...] ama en önemlisi ise, medya patronajı, görsel-işitsel çeviri de dahil olmak üzere tüm sosyal etkileşimlere nüfuz eden sosyoekonomik ve ideolojik mantıksal güçlerle bağlantılı dil dışı faktörlerin incelenmesini birleştirmeye yardımcı olmaktadır.

Bilim insanları ve akademisyenlerin yeni rolleri ise, dil, güç ve ideoloji arasındaki potansiyel ilişkiler gibi insanlardan gizlenebilecek bağlantılara ışık tutmaktır. Bu makalenin başlığında kullanılan metaforu açıklamak gerekirse: Tüm bu bilim insanları araştırmalarıyla, buğunun arkasındaki gerçek mesajı görmek amacıyla ideolojik sisi temizlemektedirler.

Bu perspektiften bakıldığında, çevirmenlerin dilsel seçimlerinin ideolojik çıkarımlarına yer vermek daha da önemli görünmektedir. Kaynak ve hedef metinlerin üslup analizi sırasında çeviri uzmanı tarafından gözlemlenen olgular, ulaşılan bazı çözümlerin ve çevirmenler tarafından tercih edilen stratejilerin arkasındaki nedenleri ortaya çıkarmak için kullanılır. Araştırmacının temel amacı, bu çözümler ve stratejiler ile bunların arkasında örtülü olan sosyopolitik konular arasında var olan nedensel ilişkinin altını çizmek ve bu ilişkiyi çeviri normlarını (Toury 1980; 1995) ve belirli tarihsel dönemlerde baskın olan eğilimleri aydınlatmak amacıyla ortaya koymaktır.

Sosyal varlıklar olarak, çevirmenler sosyokültürel çevrelerinin normlarına ve değerlerine maruz kaldıkları bir sosyalleşme sürecinden geçmektedirler. Bu, çevirinin temel doğası ve belirli bir kaynak metin türü ile karşılık gelen hedef metin arasında tutması beklenen ilişki türü hakkında kendi görüşlerini geliştirdikleri anlamına gelmektedir. Bu bakımdan Toury'ye göre (1995: 54), sosyal şartlanmaları nedeniyle, çevirmenler, köklü genel kabul görmüş bir dizi norma dayanan belirli bir davranışı benimsemeye eğilim göstermektedirler. Prensipte sosyal olarak kabul edilen bu normlar zorunlu değildir ve söz konusu normlara uyum, çevirmenin rolünün olumlu geri bildirimi ve tanınması ile sonuçlanma eğilimindedir. Bununla birlikte, normların kuralcı gücünün arttığı durumlar da vardır. Bu noktada söz konusu normlar adeta bir kural haline gelirler, örneğin katı sansür durumlarında olduğu gibi, bu normlar, yaptırım uygulama yetkisine sahip bir otoritenin hoşnutsuzluğu durumunda, uyulması gereken kurallar olarak açıkça belirtilirler.

Bu dış güçlerin çeviriye olan etkisinin yanı sıra, Toury (1995: 166) yabancı dil unsurunun hedef dile aktarılması sürecinde çevirinin her zaman hedef dildeki güçlü ideolojik unsur tarafından manipüle edilerek uygun hale getirildiğini belirtmektedir

Bir diğer deyişle, neyin çevrildiği ve nasıl çevrildiği, ev sahibi hedef kültürel sistemin çıkarları ve yapısı tarafından belirlenmektedir. Toury yalnızca edebi çeviriyle ilgilenirse de, aynı durumun görsel-işitsel materyaller için de geçerli olduğunu varsaymak mümkündür. (Diaz Cintas 2004).

Lefevere (1992:39) “çeviri sürecinin her düzeyinde, dilbilimsel kaygıların ideolojik kaygılarla çatışması durumunda, ideolojik kaygıların üstün geleceğini” belirterek dil ve ideoloji arasındaki ilişkiyi irdelemiştir.

3. Teknik ve ideolojik manipülasyon

Hala iktidar, ideoloji ve sansür gibi kavramlarla içi içe geçmiş belirsiz bir kavram olsa da, manipülasyon kavramı çeviri pratiği bağlamında akademik çevrelerde sık sık ön plana çıkarılmıştır. Bu noktada, manipülasyon kelimesinin kültürel olarak kabul görmüş çeşitli anlamlarına bakmak faydalı olabilir. Terimin mutlak suretle olumsuz bir anlama sahip olması gerekmez. OED (Brown 1993) tarafından belirtilen ilk tanımlamalardan birine göre, manipüle etmek “fiziksel veya zihinsel olarak herhangi bir şeyi ustalıklı ele almak veya manuel ya da mekanik yollarla işlemek” anlamına gelmektedir. Yenilerdeki çevrimiçi bir tanım da manipüle etmeyi, benzer şekilde “bir aracı, mekanizmayı, bilgiyi ya da benzeri unsurları usta bir şekilde ele almak veya kontrol etmek” şeklinde yorumlamıştır. Edebi çeviri gibi alanlarda, söz konusu kavramı, yukarıdaki tanımlar çerçevesinde irdelemek zor olsa da görsel-işitsel çeviri, teknik kaygılar nedeniyle orijinal metinde gerçekleştirilen değişikliklere değinmek için uygun bir alandır. Bu anlamda, dublajda dudak eşlemeyi göz önüne alarak kaynak metni değiştirmek veya belirli bir altyazıya sığacak şekilde sıkıştırmak zorunda kalmak teknik manipülasyonun gerekli olduğu durumlara örnek olarak düşünülebilir. İlke olarak, bu metinsel yer değiştirmeler AVT'nin mesleki pratiğinde zorunludur. Teknik bir perspektiften bakıldığında gerekli olabilir ancak bununla beraber bu değişiklikler kaynak programın doğasına aykırı olacak önemli, kasıtlı bir anlam değişikliği içermemelidir. Örneğin, özel altyazı durumunda, izleyicinin varsayılan okuma hızı, orijinal diyalogun sıkıştırılmasının veya silinmesinin gerekli olup olmadığını gösterecek anahtar bir kavramdır. Çoğu zaman, kaynak metnin kısaltılması, kurumlar tarafından dikte edilen siyasi ve ideolojik bir karar değil, sözlü kaynaktan yazılı aktarıma geçerken ortaya çıkan sorunlarla baş edebilmek adına gerekli bir manipülasyon olarak adlandırılır.

Gottlieb'in belirttiği gibi:

Altyazılarda metin hacmini azaltmamak, optimum izleyici anlayışına ters düşecek ve zayıf bir çeviriye neden olacaktır. Buradaki nokta, altyazıdaki kısaltmanın büyük bir kısmının doğrudan diasemiyotik doğasından kaynaklandığıdır; gereksiz sözlü özelliklerin silinmesi veya sıkıştırılması, konuşmadan yazıya geçerken yazı dilinin sözlü söylemden daha özlü bir biçimi olmasından dolayı bir zorunluluktur. (Gottlieb 2005: 19)

Görsel-işitsel çevirideki görsel, zamansal ve uzamsal kısıtlamalar, kaynak dildeki küfür, cinsel referanslar veya siyasi yorumlar gibi önemli olabilecek hassas detayların tonunu düşürmeye ya da tamamen çıkarmaya bir gerekçe olmamalıdır.

Bununla birlikte, gerçek şu ki, bu teknik sınırlamalar ve dia semiyotik farklılıklar hem geçmişte hem de günümüzde sansür rejimlerinde olduğu gibi, bazı tatsız çözümleri haklı çıkarmak için bir kalkan olarak kullanılarak, sıklıkla yanlış yorumlanabilir ve *oldukça açık bir şekilde yararlanılabilir*.

OED (Brown 1993) tarafından öne sürülen ikinci tanım, bu makalenin ana konusuna daha fazla uyuşmaktadır ve “manipülasyon” fiilini “haksız ancak hünerli bir şekilde, komplo veya etki ile yönetmek” olarak tanımlamaktadır. Aynı durum alternatif bir tanım da bulunur: “bir kişi veya durumu vicdansız ancak akıllıca kontrol etmek veya etkilemek”. Haksız, vicdansız, ahlaksız gibi sıfatların haiz oldukları olumsuz çağrışımlar, manipüle etmek eyleminin, en azından bazı durumlarda ki bu durum makalenin konusu olarak görsel-işitsel çeviridir, hoş olmayan ve hoş karşılanmayan bir eylem olarak görünmesinin anahtarıdır. Kaynak ve hedef dil arasındaki ilişkiyi dengesiz hale getiren haksız değişiklikler bilerek ve vicdansızca gerçekleştirildiğinde, bunların arkasındaki nedenler siyasi, dinsel, ahlaki veya finansal hususlara kadar çok yönlü olabilmektedir. Bu bağlamda araştırmacının görevi, çeviriyi daha geniş bir sosyokültürel bağlamda tartışarak geleneksel dar dilbilimsel alanının ötesine taşımaya çalışmak, ve böylece bu ideolojik değişikliklerin neden meydana gelebileceğinin ve

kimin yararına olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır. Bu durumda, manipülasyon, kaynak dilde söylenenden veya gösterilenden silmeler ve eklemeler dahil kasıtlı olarak ayrılan değişikliklerin hedef dile aktarılması olarak ikinci tanıma karşılık gelmektedir. İdeolojik manipülasyonun bu ikinci anlamı, teknik manipülasyonun, aksine makale boyunca irdelenmektedir.

Kaynak metinle eşdeğerlik, çeviriyle ilgili teorik tartışmaları ağırlaştırarak, aynı zamanda sadakatsizlik (*les belles infidèles*), sadık olmama (*traduttore, traditore*) üzerine metaforların sürdürülmesine katkıda bulunan anahtar bir kavramdır. Nispeten daha yeni yaklaşımlar ise, özünde cinsiyet, etnisite, postkolonyalizm, güç ve çatışma ile öznel veya kolektif kimliklerin inşasında çevirinin rolünün analizine kapıları açmıştır. Günümüzün çeviri haritası dilsel aktarımın çok ötesine geçip, teknoloji, ideoloji, sosyoloji, çok yönlülük, çok kültürlülük ve çok dillilik gibi yeni gerçeklikleri içermektedir. Bu bağlamda çeviribilim, hedef kültürün gereksinimleri doğrultusunda kaynak metinden belli orandaki sapmaları yerinde gören paradigmalara birlikte kaynak metnin üstün olduğu algısından ve böylece de kaynak metne sıkı bir sadakatin önemini öne süren geleneksel araştırmacılardan kopmuş görünmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, çeviri uzmanının rolü, bu sapmaları gerektiren ideolojinin maskesini düşürmek ve bunu yaparken, çeviri sürecine katılan farklı toplumsal unsurlar arasındaki güç mücadelesini ortaya çıkarmaktır. Her ne kadar sadık çeviriler bir bakıma belirli rejimlerin ve dominant kurumların belirli fikir ve davranışlarını yaymasına ve sürdürmesine olanak tanısa da, özellikle çevrilecek programlar iktidardakiler tarafından propagandası yapılan temel değerler olduğunda, müdahale edilmiş çeviriler çalışmanın ilgi çekici öznesi haline gelmektedir. Bununla birlikte, çeviri yoluyla aktivizm gibi konuların yenilikçilik ve yıkımla bağlantılı olmadıklarını unutmamak gerekir çünkü bu konular aynı zamanda muhafazakâr ve gerici çevirilerle de ilişkilendirilebilmektedir.

4. Görsel-işitsel araştırmalara yeni yollar açmak

Çeviribilimde kültürel bir dönüş için yapılan ilk çağrı, temel argümanları kaynak kültürün hedef kültürdeki yansımalarıyla ilgili olan makalelerin yayınlanması ile başlamıştır. Ancak her ne kadar konuya genel bir perspektiften bakıyor izlenimi verse de, bu araştırmalar gerçek sonuçlardan ziyade çeviri sürecine odaklanma eğilimindeydi. AVT'de bu tür bir yaklaşımın tipik örnekleri arasında kültürel referansların incelenmesi (Santamaria 2001; Pedersen 2007) veya mizahi diyalogların çevrilmesi (Martínez Sierra 2004; Schröter 2005; Veiga 2006) yer almaktadır. Bu yaklaşımlar profesyoneller tarafından farklı bir dil ve kültüre uyacak şekilde dublaj veya altyazı yaparken uygulanan çeviri stratejilerini öne çıkarma hedefiyle alınmıştır. Betimleyici Çeviribilim Çalışmalarının dayandığı temel unsurlardan ikisi olan nicel ve istatistiksel yaklaşımlar, bulguları doğrulamanın bir aracı olarak bu çalışmalarda tercih edilmektedirler.

Bununla birlikte, daha yakın zamanlarda, çeviribilim, genel kültürel meselelerin analizinden, iktidar yapıları ve yaygın sosyal ideoloji tarafından kültürel alışverişlerde oynanan önemli rol hakkında artan bir farkındalığa doğru hafif bir sapma görmüştür (Tymoczko and Gentzler 2002). Çeviri, iktidar ve çatışma arasındaki ilişki akademik arenada da tartışılmaya başlanmış (Baker 2006), giderek küreselleşen ve çalkantılı bir dünyada çevirmenler ve tercümanlar tarafından alınan etik kararlara ve konumlarına yeni bakış açıları getirmiştir. Her ne kadar bu konular bazı araştırmacıların, özellikle de edebi çevirinin ilgisini çekmiş olsa da AVT söz konusu olduğunda nispeten daha az tartışılmaktadırlar. Gerçekten de bu alandaki öncül çalışmaların çoğu, AVT'nin mekaniğine odaklanma eğiliminde olmuştur. Görsel-işitsel çeviriyi özerk bir disiplin olarak görüp, benzersiz doğasını ve kısıtlamalarını ön plana çıkararak ve diğer alanlardan çok az şey almıştır. Ancak bununla birlikte, bu durum günden güne gelişmektedir, öyle ki bugün birçok araştırmacı konuya derinlik kazandırmak amacıyla görsel-işitsel çevirinin diğer disiplinlerle olan ilişkisinin altını çizmektedir.

Tabii ki, söz konusu konular bu alanda tamamen yeni olmamakla birlikte ve sansür gibi bazı hususlar geçmişte birçok araştırmacı tarafından tartışılmıştır. Ancak bu çalışmalar sinema perspektifinden gerçekleştirilmiş ve çeviri alanına yüzeysel olarak odaklanmıştır. Her ne kadar manipülasyon ve sansür

bazı yazarlar tarafından eş anlamlı olarak kullanılsa ve farklılıklarının ayırt edilmesi zor olsa da *bu sayfalar*daki görüş, *sansürün manipülasyona dahil olduğu yönündedir*.

Bu bakımdan sansür, manipülasyonla karşılaştırıldığında daha dar ve kısıtlayıcı bir güç olarak görülmektedir.

Sinemanın izleyiciler üzerindeki gücü siyasi rejimler tarafından kabul edilmiştir ve bu nedenle hükümetler hem ulusal hem de yabancı yapımları kontrol etmeyi amaçlayan yasaları ele almışlardır. Billiani, dolaylı olarak görsel-işitsel yapımlara değinirken şunu da eklemiştir:

[c] Genel olarak iletişim ortamı ve her şeyden önce kitle iletişim araçları, edebi metinlerden daha çok, görünür ve görünmez bir sansürcü güç tarafından, söz konusu güç sahibinin zevkleri ve görüşleri doğrultusunda kontrol altında ve düzenli tutulması gereken oldukça geniş ve toplumsal olarak çeşitli bir kitleye hitap etmektedir. (Billiani 2007: 5)

Konuyla ilgili bir örnek, görsel-işitsel çevirmenlerin yedinci sanatın uluslararasılaşmasında çok önemli bir rol oynadığı ve Almanya, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde dilin, kültürün ve ulus kavramının yeniden müzakere edilmesiyle yakından ilgilendikleri sinemanın ilk yıllarına kadar izlenebilir. Bu ülkelerde anadile önem verilerek yabancı görsel-işitsel öğelere dublaj zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu çeviri olunca da, ilgili tarafların tüm çıkarları ve bu çıkarlardan doğan baskıları sansür komiteleri ve baskıcı politik rejimler ile beraber hem ulusal alanda, hem de çoğunluğu ABD'den olmak üzere büyük dağıtım şirketleriyle gerçekleştirilen müzakerelerde görülebiliyordu. O zamanlar benzersiz yaşam tarzlarını tasvir eden ABD filmlerinin ezici hegemonyası, artan dilsel baskınlık ve İngiliz dilinin sömürgeleştirilmesi ile birlikte, ulusal dillerin ve kültürlerin savunulmasında tepkilere (örneğin, altyazı yerine dublaj seçimi), ulusal dilin saflığını korumak için daha sıkı kontrollere neden olmuştur. Aynı zamanda yabancı filmlere kotalar koyarak ulusal film endüstrisinin mali refahını sağlamaya çalışan mevzuatlar da gündeme gelmiştir. Kısacası, iktidar, manipülasyon, ideoloji ve finans ile ilgili konular bugün olduğu gibi o zamanlar da geçerli ve önemli bir husustu.

Genel olarak çeviri ve özel olarak görsel-işitsel çeviri, Billiani'nin (2007) öne sürdüğü gibi, çeviri eyleminin temel araçlardan biri olması nedeniyle, herhangi bir tarihsel dönemde aktif olan sansür güçlerinin faaliyetlerini araştırmak için ideal bir vaka çalışması olarak kullanılabilir. En nihayetinde, çeviri faaliyeti kültürlerin yabancı etkilerle başa çıkmada sahip olduğu ve kullandığı en yaygın yöntemdir.

Sosyo-kültürel değerlerin bu dinamizmde sansür genellikle olguları otorite sahiplerinin çıkarlarına uyacak şekilde ifade etmenin güçlü bir siyasi ve ideolojik aracı olarak kullanılır.

Sansürcü güçlerin farklı ülkelerdeki görsel-işitsel programların çevirisini, özellikle dublaj yoluyla nasıl biçimlendirdiğine dair tarihsel açıklamalar, Almanya'da Pruys (1997), İtalya'da Fabre (2007) ve İspanya'da Ávila (1997), Gutiérrez Lanza (1999) ve Vandaele (2006) gibi yazarlar tarafından düzenlenmiştir. Bir diğer bakımdan da TRACE grubu (TRAnslations CEnsored) tarafından uzun yıllardır yürütülen çalışmalardan bahsetmek gereklidir. Söz konusu grubun analiz verileri, 1939-1985 yılları arasında İspanya'da ortaya çıkan ve kaynak metni İngilizce olan metinlerin çevirilerinin bir derlemesinden oluşmaktadır. Bu veride metinler türlerine göre anlatı, sinema ve tiyatro olarak üçe ayrılmaktadır. Nihai hedefleri ise, çevirmenin tutumunu ve İspanya'daki Franco rejiminin tarihi, politik, ideolojik ve kültürel zeminiyle karşılaştırıldığında çevirinin rolünü tanımlayan temel düzenlemeleri ve normları ortaya koymaktır. İspanya'daki Bask Ülkesi Üniversitesi'nde bulunan uluslararası bir araştırma grubu olan Tralima (Traducción, Literatura y Medios Audiovisuales) TRACE ile aynı amaç ve hedefleri paylaşmaktadır. Bu bakımdan her iki organizasyon da sansür etkisinde edebiyatın ve görsel-işitsel programların çevirisini karakterize eden dilsel ve sosyokültürel mekanizmaların çözümlemesini irdelemektedirler. Italia Taglia, kapsam olarak benzer olmakla beraber çeviriye çok net bir şekilde odaklanmasa da, İtalya'daki film sansürünün dinamiklerine odaklanan ve sansür müdahalesine maruz kalmış tüm görsel-işitsel materyali arşivleme; sansür raporlarında yer alan tüm

bilgilerin sistematik hale getirilmesi ve onu genel kamuoyuna ifşa edilmesi gibi konulara odaklanan bir araştırma projesidir.

Sansür ve manipülasyon, geçmişle ve/veya otoriter rejimlerle bağdaştırılma eğiliminde olan kavramlardır; ancak bu eğilim esasen doğru değildir. Çeviri, masum bir faaliyet değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. (Görsel-işitsel) Metinlerin manipülasyonu zaman içinde gerçekleşmiştir ve iktidarda olan siyasi rejimlerden bağımsız olarak da yaygın bir biçimde gerçekleşmeye devam etmektedir. Dünyadaki güncel jeopolitik olayların da açıkça ortaya koyduğu gibi, bilginin kötüye kullanılması ve ideolojik manipülasyonu ne geçmişin bir alışkanlığı ne de totaliter rejimlerin tek oyun alanıdır. Billiani'nin de ifade ettiği gibi (2007: 22) “sansür, birçok şekilde ve birçok kisve altında işleyen güncel ve yaygın bir fenomendir ve [...] çeviri, kültürler, topluluklar arasındaki etkileşimi şekillendirmek için şu anda sahip olduğumuz en güçlü araçlardan biri olmaya devam etmektedir.”

Gerçekten de, sansürcü müdahaleler, Japon *manga*, anime ve video oyunları çevirisi gibi yeni popüler kültür biçimlerini de etki alanına dahil etmek için geleneksel edebiyat ve *sinema alanlarının çok ötesine yayılmıştır*.

Bu istenmeyen müdahalelere karşı bir tepki olarak, son yıllarda katılımcılarının aktif katılımını teşvik eden yeni çeviri uygulamaları geliştirilmiştir. İnternette ücretsiz altyazı ekipmanlarının ve her türlü görsel-işitsel materyalin mevcudiyeti sayesinde, fansubbing³ gibi faaliyetler toplumda kök salmıştır (Díaz Cintas 2010) . Altyazının hızlı, ucuz, esnek ve kolay oluşu, onu küreselleşen dünyanın en uygun ve dünya çapında en tercih edilen görsel-işitsel çeviri haline getiren nitelikleridir. İnternetteki bu büyüme, yeni seslerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur- dünyanın dört bir yanındaki kullanıcılar tarafından yükselen bu muhalif sesler, genellikle ana akım kamusal söylemin inşasını desteklemek yerine baltalamaktadırlar. Eğer fansubber'ların ilk girişimlerinin ardındaki temel amaç Japon eğlence sektörünü yaymak olduysa, yirmi yıl sonra yani şu an birçok amatör altyazının arkasındaki motivasyonun önemli ölçüde değiştiğini söylemek mümkündür. İnternet siteleri şu anda gelişen katılımcı siyasi aktivizm kültürü için verimli bir zemin olarak algılanmaktadır ve bununla birlikte, altyazı, baskın ideolojilere direnilebilecek gerekli bir araç olarak politik birçok kişi tarafından benimsenmiştir (Pérez González 2010) . Altyazı, aynı zamanda çokuluslu şirketler tarafından kullanılan küresel bir asimilasyon ve yerel güçlendirme aracı haline gelmiştir.

Sansür ve manipülasyon, geçmişle ve / veya otoriter rejimlerle bağdaştırılma eğiliminde olan kavramlardır; ancak bu eğilim esasen doğru değildir. Çeviri, masum bir faaliyet değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. (Görsel-işitsel) Metinlerin manipülasyonu zaman içinde gerçekleşmiştir ve iktidarda olan siyasi rejimlerden bağımsız olarak da yaygın bir biçimde gerçekleşmeye devam etmektedir. Dünyadaki güncel jeopolitik olayların da açıkça ortaya koyduğu gibi, bilginin kötüye kullanılması ve ideolojik manipülasyonu ne geçmişin bir alışkanlığı ne de totaliter rejimlerin tek oyun alanıdır. Billiani'nin de ifade ettiği gibi (2007: 22) “sansür, birçok şekilde ve birçok kisve altında işleyen güncel ve yaygın bir fenomendir ve [...] çeviri, kültürler, topluluklar arasındaki etkileşimi şekillendirmek için şu anda sahip olduğumuz en güçlü araçlardan biri olmaya devam etmektedir.”

Gerçekten de, sansürcü müdahaleler, Japon *manga*, anime ve video oyunları çevirisi gibi yeni popüler kültür biçimlerini de etki alanına dahil etmek için geleneksel edebiyat ve *sinema alanlarının çok ötesine yayılmıştır*.

Bu istenmeyen müdahalelere karşı bir tepki olarak, son yıllarda katılımcılarının aktif katılımını teşvik eden yeni çeviri uygulamaları geliştirilmiştir. İnternette ücretsiz altyazı ekipmanlarının ve her türlü görsel-işitsel materyalin mevcudiyeti sayesinde, fansubbing⁴ gibi faaliyetler toplumda kök salmıştır (Díaz Cintas 2010) . Altyazının hızlı, ucuz, esnek ve kolay oluşu, onu küreselleşen dünyanın en uygun

³ Fansubbing terimi, esasen herhangi bir maddi çıkara dayanmayan ve görsel-işitsel bir ürünün sevenleri tarafından gönüllülük esasına göre gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri anlamına gelmektedir. Bu faaliyetleri ifa eden kişilere fansubber denmektedir.

⁴ Fansubbing terimi, esasen herhangi bir maddi çıkara dayanmayan ve görsel-işitsel bir ürünün sevenleri tarafından gönüllülük esasına göre gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri anlamına gelmektedir. Bu faaliyetleri ifa eden kişilere fansubber denmektedir.

ve dünya çapında en tercih edilen görsel-işitsel çeviri haline getiren nitelikleridir. İnternetteki bu büyüme, yeni seslerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur- dünyanın dört bir yanındaki kullanıcılar tarafından yükseltilen bu muhalif sesler, genellikle ana akım kamusal söylemin inşasını desteklemek yerine baltalamaktadırlar. Eğer fansubber'ların ilk girişimlerinin ardındaki temel amaç Japon eğlence sektörünü yaymak olduysa, yirmi yıl sonra yani şu an birçok amatör altyazının arkasındaki motivasyonun önemli ölçüde değiştiğini söylemek mümkündür. İnternet siteleri şu anda gelişen katılımcı siyasi aktivizm kültürü için verimli bir zemin olarak algılanmaktadır ve bununla birlikte, altyazı, baskın ideolojilere direnilebilecek gerekli bir araç olarak politik birçok kişi tarafından benimsenmiştir (Pérez González 2010). Altyazı, aynı zamanda çokuluslu şirketler tarafından kullanılan küresel bir asimilasyon ve yerel güçlendirme aracı haline gelmiştir.

Yerel güçlendirme aracı kullanımının bir örneği de, Mosireen Projesi tarafından Çeviri Çalışmaları Portalı aracılığıyla *başlatılan kitle kaynak girişimidir*. Mosireen, Kahire merkezli, devrim sırasında Mısır'daki yandaş medyasının ve kültürel aktivizmin patlamasından doğan kar amacı gütmeyen bir medya kolektifidir. Siyasi amaçları da internet sitelerinde açıkça yayımlanmaktadır:

Cep telefonları ve kameralarla beraber binlerce vatandaş, olayları olduğu gibi kayıt altına alarak, sokak düzeyindeki bir perspektifin sesini güçlendirerek, ülkelerindeki gerçekliğin dengesini korumuştur. [...] Bizler, devam eden devrimi kayıt altına alıyoruz, devlet medyasının anlatılarına meydan okuyan videolar yayınlıyoruz. [...] Tarihte, toplumumuzu iyileştirme, sosyal adalete doğru adımlar atma, daha fazla insan için daha geniş fırsatlar yaratma, sınıflar arasındaki bölünmeleri azaltma şansına sahip olduğumuz çok önemli bir andayız. Ve bu fırsat, sizlerin yardımıyla daha da kolay hale gelecektir. (Mosireen Projesi; bkz. not 7)

Görsel-işitsel materyaller öncelikle Araplar tarafından Arapça olarak "tarafli yerel medyanın yarattığı engeli aşmanın" bir yolu olarak çekilmiştir. Bu nedenle de Mısırda olup bitenlerin acı yüzü, durumu belgeleyerek ve "Mısır'da olup bitenleri uluslararası alanlarda dile getirerek" duyurulup öğrenilmektedir. (bkz. not 8)

Bu girişimlerinin sonuç vermesi için ise aşılması gereken dilsel engeller açıkça belirtilmektedir: "Bu süreci sürdürebilmek için, videolarımıza altyazı çeviri yapacak çevirmenlere ihtiyaç duymaktayız" (bkz. not 8), çünkü aksi takdirde mesajları istedikleri kadar duyulamayacağı aşıkardır. Bu taleple, sanal topluluklarının sunduğu potansiyelden yararlanmayı ve kolektif zekalarından faydalanmayı ummaktadırlar. Stratejileri, elbette, katılımcı kültürün tanımlayıcı sütunlarından birini ön plana çıkararak potansiyel katkıda bulunanların empatisine hitap etmektir, ki bu tanımlayıcı sütun da hiç şüphesiz harekete geçmektir. Bu kapsamda, kısa belgesel filmler için farklı dillere altyazı yazarak "Mısır devrimi adına üzerlerine düşeni yapmak" isteyen gönüllüleri aramaktadırlar (bkz. not 8), böylece bilgi paylaşımı ve gerçeği dünyanın geri kalanına yayma amaçlarına da kısmen bağlı kalmaktadırlar. Bu nedenle, altyazı, var olan güçlere karşı bir direniş; devlet güçlerinin gözetimi altında maruz kalınacak manipülasyonlardan bir kaçış, hegemonik ideoloji tarafından yayılan söylemle savaşın bir yolu ve karşı koymak için faydalanılan bir araç haline gelmektedir.

5. Bir kelimedede neler vardır ?

İfadenin sınırları

Farklı ülkelerin, ifade özgürlüğünün hatları hakkında farklı fikirleri vardır; bu, belirli fikirlerin ve toplumsal değerlerin bir dil veya kültürden başka bir dile veya kültüre çevrilirken kaçınılmaz olarak dilsel çatışmaya yol açan bir gerçektir. Ancak, Google ve Twitter'ın yerel yasalara uymak ve baskıcı rejimlerden gelen taleplere karşı olarak blog yayınlarını kaldırma ve tweetleri ülke bazında engelleme kararının gösterdiği gibi, çeviri sürecinden önce bile erken bir aşamada önleyici bir kısıtlama başlatılabilir (Waugh 2012). Böyle bir eğilimi, görsel-işitsel medyanın dağıtımı üzerinde doğrudan kontrolü olan daha fazla şirket benimserse, ifade özgürlüğünün geleceği gerçekten küresel bir internetin doğasıyla birlikte tehdit altında olabilmektedir.

Ana konumuza geri dönersek, dilin çok güçlü bir araç olduğu aşikardır ve Redmond'un da ifade ettiği gibi (1991: 46) "Seks ve şiddet medyanın malzemesi olsa da [...] insanları kendilerini kaybedecek kadar heyecanlandıran şey dilin kullanımınıdır." Gerçekten de tüm kültürlerin kelime hazinelerinde çok sayıda kelime ve ifade var gibi görünmektedir; ancak söz konusu kelimeler tabu oldukları için kısıtlanma eğilimindedir. Kullanımlarını kısıtlama girişimleri (görsel-işitsel) medyada oldukça yaygındır. Örneğin, televizyonun izleyiciyi eğitmek için ahlaksal bir sorumluluğu olduğu argümanı çok güçlüdür ve bu argüman genellikle belirli terimlerin kullanımlarını meşrulaştırmak için kullanılır. Dil kontrolü çoğu ülkede hala yaygındır ve halk, hem kaynak hem de çevrilmiş metinlerin kontrolüne ne kadar çaba harcadığından habersizlerdir; ki bu kontrol mekanizması, çoğu zaman geleneksel sadık ve etik çeviri kavramına aykırıdır. Bununla birlikte, yelpazenin diğer ucunda özellikle altyazı söz konusu olduğunda, duydukları birçok filtreden geçmiş nihai ürünü değerlendirerek çevirinin aslına uygunluğunu değerlendirebilen ve çevirmenleri suçlayan izleyiciler yer almaktadır. Doğal olarak, izleyicilerin çoğunluğu birçok şeyden habersiz kalırken, profesyonel çevirmenler ise farkında bile olmadan bu güç mücadelesinin bir parçası haline gelmektedirler.

Gücü elinde bulunduranların kullandığı manipülatif tercihlerin çoğu nispeten "yaratıcı tercihler" olarak tanımlanabilmektedir. Geleneksel olarak karikatürlerde ve çizgi romanlarda küfürleri eliptik bir şekilde temsil etmek için kullanılan @#*?\$*!, gibi tipografik semboller dizisi *gawlixes* veya *obsconicons*'un kullanımı da uzun yıllardır var olmuştur ve her iki yaklaşım da AVT alanına, özellikle de kötü dilin kullanımının her zaman büyük endişe kaynağı olduğu altyazı ve SDH alanına giriş yapmıştır.

Bir diğer olası çözüm de orijinal film müziğinin değiştirilmesidir. ABD'deki Federal İletişim Komisyonu'nun "televizyon ve radyonun uygunsuz ve sakıncalı dili sansürlemesini gerektirdiğini" ve "sabah 6: 00 ile 22: 00 arasında uygunsuz veya küfürlü dil yayınlamanın teknik olarak federal yasaların ihlali olduğunu" iddia eden *Vox Frontera* şirketi, *WordStopper* adlı bir yazılım uygulaması ortaya koymuştur. Ağ veya istasyon ses ve video sinyallerini kısa bir süre geciktiren program, 70'ten fazla sakıncalı kelimededen oluşan bir ana kelime dağarcığı ile ortaya çıkmıştır. Uygunsuz kelimeleri tanımlamakta ve bunları neredeyse gerçek zamanlı olarak otomatik olarak uygun kelimelerle değiştirmektedir. Daha şaşırtıcı olanı ise, altyazıya dayalı televizyon sansürünün icadıdır. Televizyona veya video kayıt cihazına bağlı bilgisayar, işitme engelli izleyiciler için elektronik program kılavuzlarını altyazılarla birlikte izlemektedir.

Yazılım uygulaması daha sonra şüpheli anahtar kelimeleri arar ve kullanıcı tercihlerine bağlı olarak, tüm programı engellemekte veya sesi kısa bir süre için kapatmaktadır. Fox (2007) bazı aydınlatıcı örnekler vermektedir: eğer program *seri katil* kelimesini kullanırsa, sistem onu tamamen engelleyebilir; *kahretsin* kelimesi ise *Discovery Channel*'da kabul edilebilirken diğer tüm film kanallarında sessize alınabilir ve *sürtük* kelimesine yalnızca evcil hayvanlarla ilgili bir program sırasında izin verilebilirken, kişinin dileği doğrultusunda hiç izin verilmeyebilir.

Fonolojik düzlemde yer aldığı için, anadili konuşan topluluk ile konuşmayan (Öteki) arasındaki sınırı belirtmek ve ayırt etmek için kullanılacak yabancı aksanlar, seslendirme sürecinde manipülasyona maruz kalmaktadır ve bu süreç, ırkçılık ile ilgili klişelere yol açma riskleri taşımaktadır. (Steffensen 2012)

Öteki'nin seslendirme yoluyla duyulmasına veya altyazılarla okunmasına izin vermek, hedef metinde kullanılan değişkenin, yani kesit dilin standartlaştırılması ve yabancı izlerinin silinmesiyle çözümlene eğiliminde olan oldukça zorlu bir konudur. Anadilde ve onun varyantlarında dilbilimsel olarak çok daha provokatif filmlerin çekildiği ülkelerde bile bazı yabancı aksanların ve toplumsal değişkenlerin (kesit dillerin) neden çıkarıldığı sorusu etrafında çözülmemiş bir paradoks dönmektedir.

Görsel-işitsel ürünlerin editörleri ve yapımcıları, bazı konuşmacıların kalın aksanı olarak kabul edilen bir olguyla karşı karşıya kaldıklarında ve bazen rahatsız edici görüntülemeye yol açabilecek kararlar aldıklarında yakından ilişkili bir durum ortaya çıkar. Lawson (2012) BBC tarafından yayınlanan ve

atletin, akrabalarının ve antrenörünün Jamaika aksanlı İngilizcesinin altyazılı olduğu Usain Bolt hakkındaki bir belgeye atıfta bulunarak bu noktayı göstermektedir. Yazara göre, ten rengi ayrımcılığının geçmişinden dolayı, bu tekniğin kullanımı “bazı aksanlı siyahi konuşmacılar *benimsenmiş sesletime*⁵ göre konuşmadıklarından cezalandırılıyor hissiyatı vermesinden ötürü kaçınılmaz olarak hassas bir durumdur” (Lawson 2012).

Bununla beraber, Lawson (2012) şunları eklemiştir:

Bazı aksanlara altyazı ekleme uygulamasıyla ilgili sorun, otomatik olarak bu konuşmacıların yaygın olarak kabul edilen bazı anlaşılabilir telaffuz standartlarından (*received pronunciation*) saptığını ima etmesidir.” Ve bu standardı, sınıf temelli veya potansiyel olarak ırkçı imalar olmadan ve aynı şekilde aşağılayıcı bir şekilde, izleyiciler arasında ortak bir kulak varsaymadan belirlemek neredeyse imkansızdır.

Tüm bu örnekler, dilin ve çevirmenlerin dili kullanma biçiminin, çeviri faaliyetinin özü olduğunu açıkça göstermektedir; ama aynı zamanda, çevirilerin toplum üzerindeki nihai etkisinin sonuçlarının dilsel alanın ötesine geçtiğini ve tercümelemin içinde buldukları yeni sosyokültürel ortamda söz sahibi olduklarını da ortaya koymaktadır.

6. Sonuç

Önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, diller arası çeviri yapma eylemi ya da aynı dil içinde sözlüden yazılıya çeviri yapma eylemi asla tarafsız değildir ve çevirinin kültürleri birbirine bağlayan bir köprü olduğu anlayışının acilen yeniden canlandırılması gerekmektedir. Çevirinin aynı zamanda farklılıkları da vurgulayabileceği, yanlış klişeleri sürdürebileceği ve kasıtlı olarak yanlış bilgilendirebileceği, dolayısıyla inşa etmesi beklenen köprüleri yakabileceği de defalarca kanıtlanmıştır.

Hem sosyal hem de profesyonel açıdan en önemli alanlardan biri olarak görülen görsel-işitsel çeviri, tercüme edilen programların çokluğu, ürettiği gelir ve ulaştığı çok sayıda insan açısından iktidar, ideoloji, egemenlik, müdahale ve etik ile ilgili soruların tartışılmasına ve araştırılmasına uygun bir alandır. Görsel-işitsel materyaller aracılığıyla kanalize edilen içsel kültürel özellikler, özellikle kurgusal programların yanı sıra haber bültenleri gibi olgusal programlarda da, eleştirel yaklaşımı mümkün kılmaktadır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, şu ana kadar çok az sayıda araştırmacı bu alanı irdelemiştir. Şüphesiz ki bu ihmalin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden bazıları materyallere erişim eksikliği gibi yalnızca pratik konularken, bazıları da çeşitli kurumların özel veya kurumsal farklı ideolojik gündemlerine müdahale etmek gibi oldukça kökleşmiş problemlerdir. Bu hiyerarşik ilişkiler ağının inceliklerini ve bunların gerçek çeviri ve bu çevirilerin tüketicileri üzerindeki nihai etkilerini çözmek basit bir iş değildir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, bu zorluk, görsel-işitsel çeviri gibi henüz gelişmekte olan bir alanda ciddi ve kararlı araştırmaların gerçekleştirilmemesi için bir bahane olmamalıdır.

Kaynakça⁶

Ávila, Alejandro (1997): *La censura del doblaje cinematográfico en España*. Barcelona: CIMS, Libros de Comunicación Global.

Baker, Mona (2006): *Translation and Conflict: A Narrative Account*. London: Routledge.

Ballester Casado, Ana (2001): *Traducción y nacionalismo. La recepción del cine americano en España a través del doblaje (1928-1948)*. Granada: Comares.

⁵ *Benimsenmiş sesletim (received pronunciation)*, İngilizcenin kabul edilebilir telaffuz ve/veya sesletim değerlerine göre konuşulmasını ifade eden bir terim.

⁶ Kaynakça gösteriminde özgün metnin kaynakça sistemi kullanılmıştır.

- Bassnett, Susan and Lefevere, André (1998): *Constructing Cultures*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Billiani, Francesca (2007): *Assessing boundaries – Censorship and translation. An introduction*. In: Francesca Billiani, ed. *Modes of Censorship and Translation. National Contexts and Diverse Media*. Manchester: St. Jerome, 1-25.
- Chaume, Frederic (2000): *La traducción audiovisual: estudio descriptivo y modelo de análisis de los textos audiovisuales para su traducción*. Unpublished PhD Thesis. Castellón: Universitat Jaume I.
- De Marco, Marcella (2007): *Gender Stereotypes and Dubbing: Similarities and Differences in the Translation of Hollywood and British Films*. Unpublished PhD Thesis. Vic: Universitat de Vic.
- Díaz Cintas, Jorge (1997): *El subtitulado en tanto que modalidad de traducción fílmica dentro del marco teórico de los Estudios sobre Traducción*. (Misterioso asesinato en Manhattan).
- Díaz Cintas, Jorge (2004): *In search of a theoretical framework for the study of audiovisual translation*. In: Pilar Orero, ed. *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam: John Benjamins, 21-34.
- Díaz Cintas, Jorge (2010): *The highs and lows of digital subtitles*. In: Lew N. Zybatow, ed. *Translationswissenschaft – Stand und Perspektiven. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VI*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 105-130.
- Even-Zohar, Itamar (1978): *The position of translated literature within the literary polysystem*. In: James Holmes, José Lambert and Raymond van den Broeck, eds. *Literature and Translation*. Leuven: ACCO, 117-127.
- Even-Zohar, Itamar (1979): *Polysystem theory*. *Poetics Today*. 1-2:287-310.
- Fabre, Giorgio (2007): *Fascism, censorship and translation*. (Translated by Carol O' Sullivan) In: Francesca Billiani, ed. *Modes of Censorship and Translation*. Manchester: St. Jerome, 27-59.
- Franco, Eliana (2000): *Revoicing the Alien in Documentaries. Cultural Agency, Norms and the Translation of Audiovisual Reality*. Unpublished PhD Thesis. Leuven: Catholic University.
- Gentzler, Edwin and Tymoczko, Maria (2002): *Introduction*. In: Maria Tymoczko and Edwin Gentzler, eds. *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts, xi-xxviii.
- Goody, Jack (1968): *The Logic of Writing and the Organization of Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gottlieb, Henrik (2005): *Multidimensional translation: semantics turned semiotics*. In: Heidrun Gerzymisch-Arbogast and Sandra Nauert, eds. *Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation, Saarbrücken, 2-6 May 2005*. Visited on 30 June 2012, <http://euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Gottlieb_Henrik.pdf>.
- Gutiérrez Lanza, Camino (1999): *Traducción y censura de textos cinematográficos en la España de Franco: doblaje y subtitulado inglés-español (1951-1975)*. Unpublished PhD Thesis. León: Universidad de León.
- Hermans, Theo (1985): *The Manipulation of Literature*. New York: St. Martin's Press.
- Holmes, James S. (1972/1994): *The name and nature of Translation Studies*. In: James S. Holmes. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. (A collection of James Holmes's essays and papers, with an introduction by Raymond van den Broeck). Amsterdam: Rodopi, 67-80.
- Karamitroglou, Fotios (2000): *Towards a Methodology for the Investigation of Norms in Audiovisual Translation*. Amsterdam: Rodopi.

- Lefevere, André (1985): Why waste our time on rewrites? The trouble with interpretation and the role of rewriting in an alternative paradigm. In: Theo Hermans, ed. *The Manipulation of Literature*. New York: St. Martin's Press, 215-243.
- Lefevere, André (1992): *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London / New York: Routledge.
- Martínez Sierra, Juan José (2004): *Estudio descriptivo y discursivo de la traducción del humor en textos audiovisuales. El caso de Los Simpson*. Unpublished PhD Thesis. Castellón: Universitat Jaume I.
- Pedersen, Jan (2007): *Scandinavian Subtitles: A Comparative Study of Subtitling Norms in Sweden and Denmark with a Focus on Extralinguistic Cultural References*. Unpublished PhD Thesis. Stockholm: University of Stockholm.
- Pérez González, Luis (2010): 'Ad-hocracies' of translation activism in the blogosphere: A genealogical case study. In: Mona Baker, Maeve Olohan and María Calzada Pérez, eds. *Text and Context*. Manchester: St. Jerome, 259-287.
- Pruys, Guido Marc (1997): *Die Rhetorik der Filmsynchronisation. Wie ausländische Spielfilme in Deutschland zensiert, verändert und gesehen werden*. Tübingen: Gunter Narr.
- Redmond, Phil (1991): Class, decency and hypocrisy. In: Andrea Millwood Hargrave, ed. *A Matter of Manners? The Limits of Broadcasting Language*. Broadcasting Standards Council, Research Monograph Series 3. London: John Libbey, 45-52.
- Santamaria, Laura (2001): *Subtitulació i referents culturals. La traducció com a mitjà d'adquisició de representations socials*. Unpublished PhD Thesis. Barcelona: Universitat Autònoma.
- Schröter, Thorsten (2005): *Shun the Pun, Rescue the Rhyme? The Dubbing and Subtitling of Language-Play in Film*. Unpublished PhD Thesis. Karlstad: Karlstad University.
- Steffensen, Kenn Nakata (2012): BBC English with an Accent: "African" and "Asian" Accents and the Translation of Culture in British Broadcasting. *Meta* 57(2): 510-528.
- Toury, Gideon (1980): *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Tel Aviv University.
- Toury, Gideon (1985): A rationale for descriptive translation studies. In: Theo Hermans, ed. *The Manipulation of Literature*. New York: St. Martin's Press, 16-41.
- Toury, Gideon (1995): *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tymoczko, Maria and Edwin Gentzler, eds. (2002): *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts.
- Vandaele, Jerome (2006): *Estados de Gracia. Trasvases entre la semántica franquista y la poética de Billy Wilder (1946-1975)*. Unpublished PhD Thesis. Leuven: Catholic University.
- Veiga, Maria José Alves (2006): *O humor na tradução para legendagem: Inglês/Português*. Unpublished PhD Thesis. Aveiro: University of Aveiro.
- Woody Allen, (1993). Unpublished PhD Thesis. València: Universitat de València.

BÖLÜM 3

Çeviren Beyne Giriş: Sözlü ve Yazılı Çeviriyi Gerçekleştiren Beyin¹

Adolfo M. García

Çeviren: Nazan Müge Uysal²

APA: García, A. M. (2023). Bölüm 3: Çeviren beyne giriş: Sözlü ve yazılı çeviriyi gerçekleştiren beyin (N. M. Uysal, Çev.). *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 77-102.

3.1. Önce temeli oluşturalım

Alicante'ye bağlı Benidorm kasabası 2013 yılında büyük ün yaptı. Dünyanın pek çok yerinde gazetelerde İspanya'nın geleceğini simgeleyen InTempo isimli 47 katlı gökdelenin inşasındaki usulsüzlüklerle ilgili haberler yer aldı. Projeye ilgili finansal ve politik skandalların ötesinde çoğu yayın organının asıl dikkatini çeken nokta, bu gökdelen projesinde yapılan büyük bir mimarî hataydı: Farklı haber kaynaklarında binanın planında asansör boşluklarına yer verilmemiş olduğu yazılıp çizildi. Bazı gazetecilere göre InTempo, proje planında yapılan yanlışlıkların kurbanı olmuştur.

İlerleyen zamanlarda InTempo'ya dair bu hikâyenin yanlış olduğu beyan edildiyse de gökdelen halen tamamlanabilmiş değil³. Ancak bu olay karmaşık yaratıcı süreçler ile ilgili çalışmalar yapanlar için çok önemli bir durumu gözler önüne serdi: Temel unsurlar en baştan yeterince düşünülmediği takdirde çok büyük bir girişim geri dönüşü olmayacak biçimde zarar görebilir. Bir gökdelenin inşa edilebilmesi için geçerli ve gerekli olan bu bilgi kuramsal modellerin oluşturulmasında da büyük önem taşımaktadır.

InTempo örneğinden çıkarılacak bu ders, güncel bilişsel çeviribilim araştırmalarında da yankı uyandırmalıdır. Sözlü veya yazılı çeviri süreçlerini açıklamaya çalışan modellerin çoğunda, çeviriyi mümkün kılan bazı temel unsurlar dikkate alınmamaktadır; örneğin çevirinin gerçekleştiği sistemin yapısal özelliklerine, çeviri yapılırken aktif olan dilsel mekanizmalara ve dillerarası yeniden oluşturma süreçlerinin (DYO-interlingual reformulation) bir ön koşulu olan çiftdilliliğe özgü detaylara yeterince değinilmemektedir. Bu temel dayanaklar göz ardı edildiğinde, çeviribilim alanındaki çoğu kavramsal başyapıt doğru yolu göstermekten uzak olacaktır. Sözlü ve yazılı çeviride

Çeviri Kitap Bölümü (Translated Chapter)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 10.06.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 08.08.2023

¹ Bu çalışma, Adolfo M. García tarafından kaleme alınan *The Neurocognition of Translation and Interpreting* [Nörobiliş Perspektifinden Sözlü ve Yazılı Çeviri] başlıklı kitabın 3. bölümünü oluşturan "Prolegomena to the translating and interpreting brain" başlıklı bölümün Türkçe çevirisinden oluşmaktadır. Kitap ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.

García, Adolfo M. (2019). Prolegomena to the translating and interpreting brain. *The neurocognition of translation and interpreting* (pp. 75-97). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.147>

Çeviri için John Benjamins Yayınevi'nden gerekli izinler alınmıştır [Reprinted with kind permission from John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia (www.benjamins.com)].

Çevirmen Notu (Ç.N.): Metinde yer alan bilimsel terimlerin çevirilerinde, sinirbilim ve sinirdilbilim alanlarında Türkçe literatürdeki terim kullanımları kontrol edilerek, mümkün olduğunca Türkçe eşdeğer terimler kullanılmaya çalışılmıştır. Böylelikle özellikle bu alanlarda Türkçe literatürde, ödünleme/aktarma yöntemi ile dilimizde oluşturulan eşdeğerliklerin ötesinde, Türkçe terimlerin kullanılmasının yaygınlaşmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır (ör. 'frontal lob' yerine 'ön lob', 'parietal lob' yerine 'yan kafa lobu', 'nöron' yerine 'sinir hücresi' terimleri kullanılmıştır).

² Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı (Bolu-Türkiye), e-posta: mugeuysal@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8983-4367

³ Ç.N.: Kitabın yayımlandığı tarihte (2019) henüz tamamlanmamış olan InTempo 2021 yılında hizmete açılmıştır. (Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abn-en-yuksekk-binasi-sonunda-tamamlandi-596935.html>)

genel teorik çerçeve çizilmeksizin ortaya atılan iddialar en iyi ihtimalle eksik ifade edilmiş ve sınanmamış, en kötü ihtimalle de olasılıksız ve yorumlanamaz olmaya mahkûmdur.

Uyarı niteliğindeki bu bilgiler çerçevesinde bu bölümde DY0'a özgü temel kavramlara ve DY0'un nörobilişsel özellikleri ile ilgili yorumsal sınırlılıklara odaklanılmaktadır. DY0'un çalışma prensibi; sözlü ve yazılı çeviri süreçlerinin, beyindeki belirli yapıların organizasyonu, dilsel işlevsel devreler ve çiftdilliliğin nörobilişsel özellikleri vasıtasıyla şekillendiğini göstermektedir. DY0 ile ilgili bu bölümde yer alan bilgiler ışığında kitabın 4., 5., 6. ve 7. bölümlerinde ele alınan kavramlar daha iyi anlaşılabilir ve detaylı bir biçimde irdelenebilecektir.

Bu bölümde DY0'ya odaklanılmasının ilk nedeni, bilişsel işlemler ile beyin yapıları ve bu yapıların işlevleri arasındaki ilişkinin rastlantısal olmayışıdır (Kandel 2006, 2013). DY0 kavramının biyolojik temelleri ile ilgili herhangi bir varsayımda bulunabilmek için nörolojinin genel prensipleri temel bir referans kaynağı olarak düşünülmelidir. 3.2 "Nöroloji üzerine temel bilgiler" başlıklı bölümün odak noktasını DY0 sürecinde rol alan çeşitli beyin bölgeleri ve bu süreçte beyinde gerçekleşen işlemlerin tanımlanması ile ilgili bilgiler oluşturmaktadır. Bu bölümde özellikle bu konulara yeni merak sarmış okuyucuların kitabın ilerleyen kısımlarında yer alan pek çok bulguyu kavrayabilmesi için gerekli olan temel bilgiler sunulmaktadır.

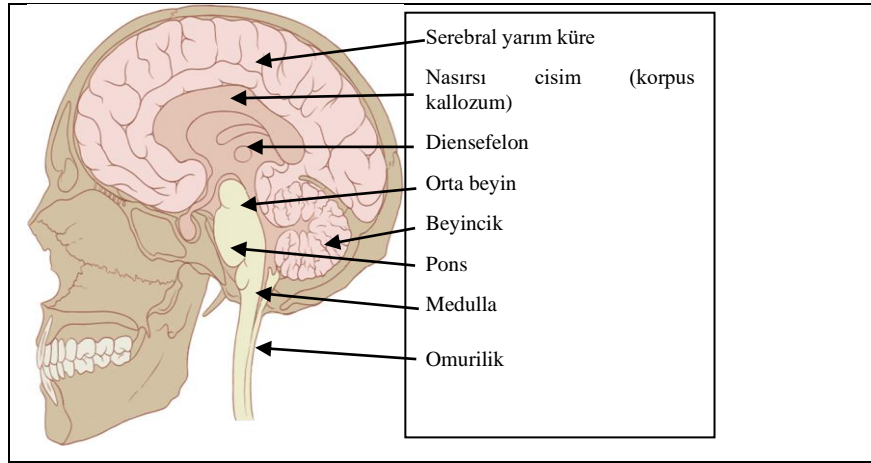
İkinci neden, belirli göstergelerarası biçimler dışında, sözlü ve yazılı çevirinin kapsadığı tüm işlemlerin dilsel mekanizmalara dayanıyor olmasıdır. Beyindeki sinirsel yapılanmalar çerçevesinde düşünüldüğünde, DY0 süreçleri daha geniş dil sistemlerinin bir parçasını oluşturmaktadır (García, Mikulan ve Ibáñez 2016). Bu yüzden, 3.3 "Sözel beyin" başlıklı bölümde DY0 süreçlerinin özelliklerini anlamak için gerekli olan geniş dilsel bağlantı yapısı açıklanmıştır.

Son olarak, doğası gereği DY0 çift dil bilen beyinde var olan belirli özellikler sayesinde meydana gelir. "Çiftdilliliğin çeviri becerisinin altyapısını oluşturduğu" (Shreve 2012: 2) göz önünde bulundurulduğunda, bu becerinin nörobilişsel özelliklerini anlayabilmek için beyinde bir arada bulunan iki farklı dil sisteminin nasıl yönetildiğini kavramak gerektiği ön plana çıkar. Bu nedenle, 3.4 "Tango için bir çift gerekir: Çiftdilliliğin ön koşulu" başlıklı bölümde çiftdillilik ile ilgili araştırmaların temel bulgularına odaklanılmıştır. Bölümde çiftdillilik üzerine yapılan araştırmalara yer verilmesi, çiftdillilik ve bilişsel çeviri araştırmalarının yaklaşması için bir çağrı olarak da değerlendirilebilir (Schwieter ve Ferreira 2017).

Özetle, aşağıda göreceğiniz başlıklarda özellikle sinirbilim ve sinirdilbilim alanlarına çok da aşina olmayan okuyucular için bir nevi giriş niteliği taşıyan bilgiler bulacaksınız. Bu alanlarda yeterli bilgiye sahip olan okuyucular üçüncü bölümü atlayarak kitabın devamında yer alan daha detaylı mevzulara odaklanabilir veya okumaya devam ederek ele alınan kavramlara dair genel bir değerlendirme yapma fırsatı yakalayabilir. Sinirbilim ve sinirdilbilim alanlarında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyenler, sinirbilim konusunda Kandel (2013), dilin nörobiyolojisi konusunda Hickok ve Small (2015) ve beyinde çiftdillilik konusunda Hernandez'in (2013) çalışmalarına bakabilir.

3.2. Nöroloji üzerine temel bilgiler

Beyin merkezî sinir sisteminin bir parçasıdır. Kafatasında yer alır, yaklaşık 1 kilo 360 gram ağırlığındadır ve 100 milyardan fazla sinir hücresinden (nöron) oluşur. Beyin konusundaki klasik sınıflandırmada beyni oluşturan ana yapılar miyelsefalon (medulla oblongata-soğanilik-), metensefalon (pons-varol köprüsü- ve serebellum-beyincik-), mezensefalon (orta beyin), diensefalon (talamus ve hipotalamus) ve telensefalon (neokorteks -beyin kabuğu- ve serebral yarım küreler) olarak isimlendirilir. Şekil 3.1'de beynin ortasagittal bölümünde yer alan bu yapılar görülmektedir.

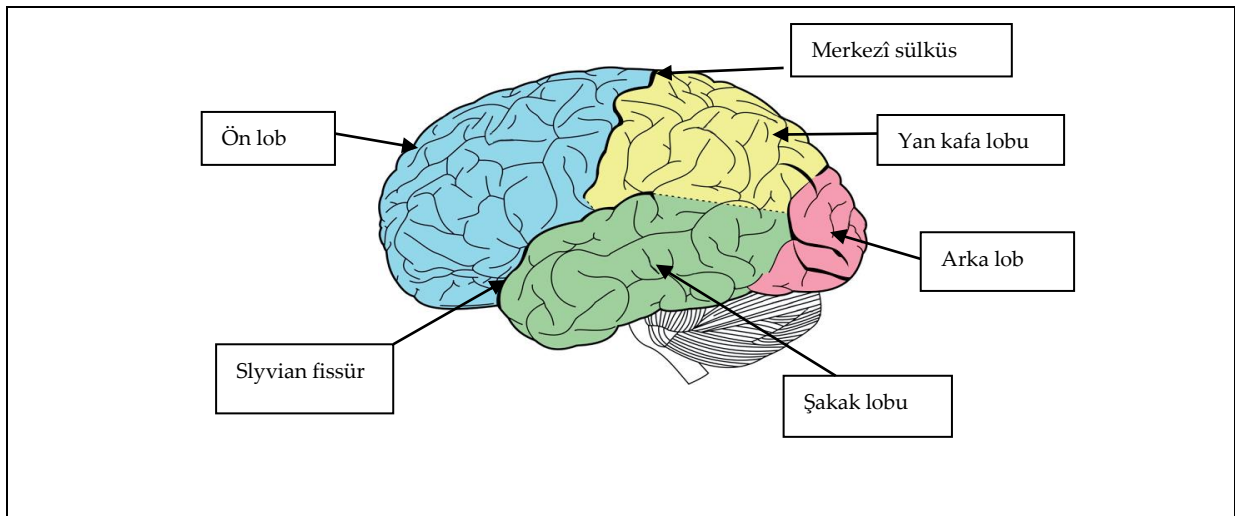
Şekil 3.1 Beynin ortasagittal bölümü

Şekilde, yukarıdan aşağıya serebral yarım küre, nasırsı cisim, diensefelon, orta beyin, beyincik, pons, medulla ve omurilik bölümlerinin şematik görüntüsü verilmiştir.

Serebral yarım kürelerin dış yüzeyi beyin kabuğu olarak, diensefelon ve orta beynin içinde kalan bölgeler korteks altı yapılar olarak adlandırılır. Bölüm 3.2.1 ve 3.2.2'de sırasıyla beyin kabuğu ve korteks altı yapılar irdelenmektedir.

3.2.1. Beyin kabuğu (Neokorteks)

Beyin kabuğu dil işleme ile ilgili en önemli bölgeleri içerir ve serebral yarım küreler olarak isimlendirilen simetrik sayılabilecek iki parçadan oluşur. Boylamsal fissür tarafından ikiye ayrılan beyin kabuğundaki yarım küreler nasırsı cisim boyunca çift yönlü olarak uzun sinir lif demetleri ile birbirine bağlıdır. Her ne kadar bu iki yarım küre insanlarda pek çok fiziksel eylemin gerçekleşmesinde uyumlu bir biçimde çalışsa da her bir yarım kürenin sorumlu olduğu bazı özel işlevler söz konusudur. Dil işleme süreçleri insanların %97'sinde özellikle sol yarım kürede (SOY) gerçekleşmektedir (Springer ve diğerleri, 1999), ancak sağ yarım küre (SAY) de sözel iletişimde önemli rollere sahiptir (Bölüm 3.3'e bakınız). Şekil 3.2'de de görülebileceği gibi, her bir yarım küreyi anatomik olarak tanımlanmış loblar oluşturmaktadır, bu loblar da girüs denilen daha küçük parçalara ayrılmıştır.

Şekil 3.2 Sol yarım kürenin yanal görünümü

Şekilde dört beyin lobunun yanı sıra Sylvian fissür ve merkezî sülküs de gösterilmektedir.

Şekil 3.2’de Sylvian fissür ve merkezî sülküs olarak adlandırılan iki temel yarıklık görülmektedir. Bu yarıklar her iki yarım kürede yer alan geniş bölgelerin sınırlarını çizen anatomik oluklardır. Sylvian fissür, şakak lobunu ön lob ve yan kafa loblarından ayırırken merkezî sülküs, ön lob ve yan kafa lobları arasındaki sınırı oluşturur. Ön lob, merkezî sülküsün önünde Sylvian fissürün üzerinde yer alır ve motor eylemler ile beynin diğer bölgelerinden gelen bilgilerin yönetilmesi ve davranışların planlanması gibi işlevlerden sorumludur. Şakak lobu, Sylvian fissürün arka tarafında alt kısımda yer alır ve bazı özel işlevlere ek olarak işitsel işlemeyi gerçekleştirir. Şakak lobunun üst kısmında, merkezî sülküsün arkasında vücudun her bölgesinden gelen somatosensoryel bilgilerin işlenmesini sağlayan yan kafa lobları bulunmaktadır. Her iki yarım kürenin en arkasında ise görsel bilgilerin işlenmesinde önemli rol oynayan arka loblar yer alır.

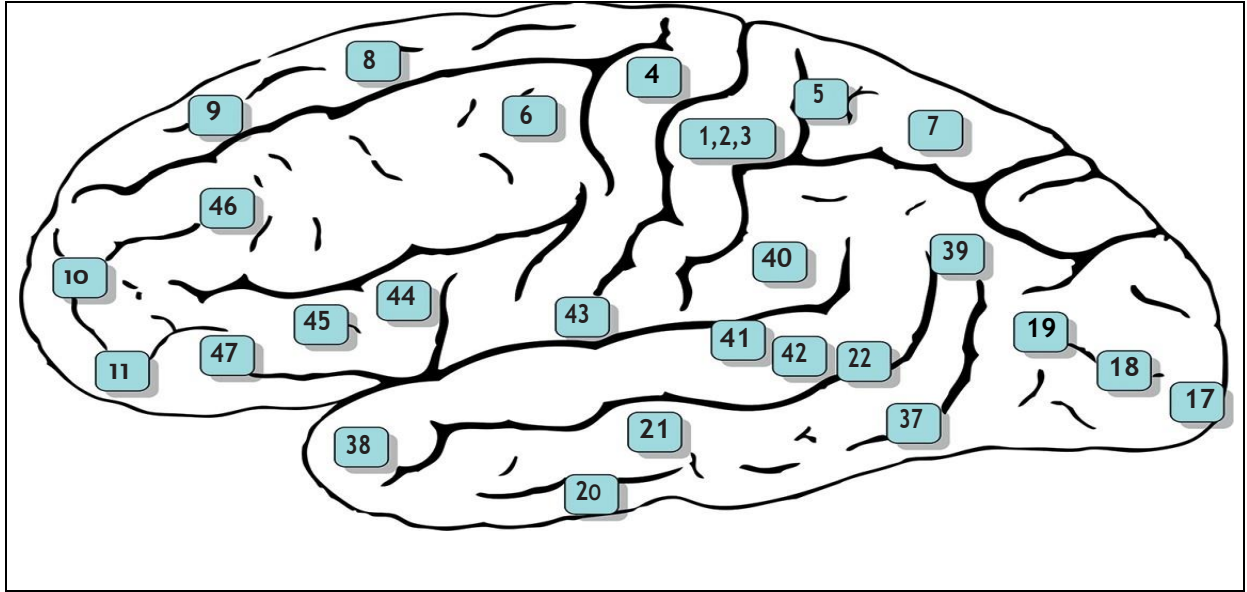
Sol ön loblar ve şakak lobları, dil işleme konusunda fonolojik tanıma, sözcük-anlambilimsel erişim, biçimdzimsel işleme, sesbilimsel üretim ve daha pek çok temel işlevin gerçekleşmesinde oldukça önemli olan bölgeleri içerir (Ardila, Bernal ve Rosselli 2015). Bu bölgeler Sylvian fissürü çevrelediğinden perisylvian bölgeler olarak da bilinir. Sylvian fissürün, dil işlevleri açısından daha baskın olan SOY’da SAY’a nazaran daha uzun ve yatay olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca dil işlemede önemli bazı perisylvian bölgeler (örneğin planum temporale ve pars triangularis) SOY’da daha yoğun gri madde hacmine sahiptir.

Her bir lob kendi içinde farklı bölümlere ayrılır. Özellikle, ön loblar ve şakak loblarında üç ayrı giriş bulunur (alt, orta, üst). Örneğin, üst şakak girişi, şakak lobunda hemen Sylvian fissürün alt kısmında yer alan bölgeyi oluşturur. Orta ve alt şakak girişleri de art arda sıralanmıştır. Her bir lobdaki giriş, belirli görevleri kısmi olarak yerine getirir.

Tüm beyin bölgeleri geniş ölçüde birbiriyle bağlantılıdır. Hiçbir bölge düşünme, görsel-uzamsal algı, hafıza ve dil gibi üst düzey işlevleri yerine getirmek için kendi başına yeterli değildir. Bu tür işlevler, birbirinden mesafe olarak uzak olabilen pek çok nöral yapının uyumlu eylemlerini gerektirir. Ancak bazı bölgeler belirli bilişsel işlemlerin düzgün biçimde gerçekleşebilmesinde önemli rol oynar.

Beynin şaşırtıcı düzeydeki bu bağlantı ağı sinir hücreleri sayesinde gerçekleşir. Sinir hücrelerinin hücre gövdeleri beyin kabuğunda yarım kürelerin dış yüzeyini oluşturur. 3 ila 6 mm kalınlığındaki bu yüzeye gri madde adı verilir. Sinir hücreleri yakın çevrelerindeki komşu sinir hücreleri veya daha uzak mesafedeki hücrelerle iletişim kurabilir. Uzak mesafedeki sinir hücreleriyle iletişim kurulabilmesi, gri maddenin altında bulunan ve beyaz madde olarak bilinen uzun miyelinli aksonlar sayesinde mümkün olur. Beyaz madde, bir lob içindeki veya farklı loblardaki hücreler arasında ve hatta bir yarım küreden diğerine doğru bağlantı kurulmasına yardımcı olur. Bunların yanı sıra komşu hücreler arasında da iletişimi sağlar.

Tüm sinir hücreleri bazı ortak özelliklere sahiptir, örneğin hepsinde bir hücre gövdesi, bilginin iletilmesini sağlayan terminallere sahip bir akson ve iletilen bilgiyi alan uzantılarıyla pek çok dendrit bulunur. Bununla birlikte, biçim ve işlevlerine göre farklı şekilde sınıflandırılacak farklı hücre tipleri de mevcuttur. Sinir hücrelerinin fizyolojik ve moleküler açıdan incelenmesi bu bölümün kapsamı dışındadır, ancak bir kabuksal bölgeden diğerine hücre türlerinin dağılımında küçük ancak önemli farklılıklar olduğunu belirtmekte yarar var. Hücre dağılımındaki bu farklılıkların bir haritasını oluşturan ilk bilim insanı Korbinian Broadman (1909) olmuştur. Broadman, insan beyinde, bugün Broadman alanları (BA) olarak isimlendirilen, 52 sitoarkitektonik alan olduğunu saptamıştır. Şekil 3.3’te bu alanlardan bazıları gösterilmektedir.

Şekil 3.3 Brodman alanlarından bazılarını içeren görsel

Şekilde sol yarım kürede yer alan bazı sitoarkitektonik bölgeler görülmektedir.

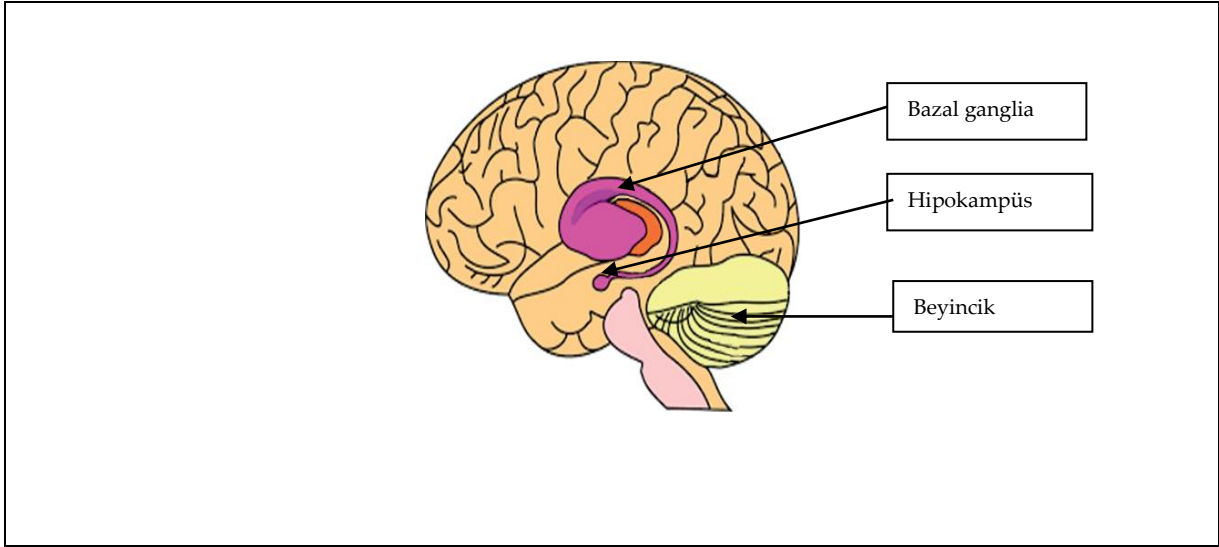
Şekil 3.3'te, BA'ların beyin kabuğu boyunca (ve kabuğun altındaki) yayılımı gösterilmektedir. Bu alanlar hücrelerin gruplandırılmasına göre anatomik yapıları anlamamıza yardımcı olur. Büyük anatomik bölgelere oranla genellikle daha ince damarlı bir yapılanmaya sahip olan BA'lar, hangi bölgelerin belirli bilişsel süreç veya işlevlerde hayati rol oynadığının tespit edilmesini sağlar (Bu noktada bilişsel işlemler ile BA'lar arasında birebir bir ilişki bulunmadığını belirtmek gerekir). Tablo 3.1'de farklı dilsel süreçlerde önemli rolü olan BA'lar listelenmiştir.

Tablo 3.1 Brodman alanları ve yaklaşık olarak bu alanlarla eşleştirilebilecek nöroanatomik bölgeler

Brodman alanları	Yaklaşık olarak nöroanatomik yerleşimleri
BA 44, BA 45	Alt ön girüs (Broca alanı)
BA 4	Ön lob: ön merkezî girüs (birincil motor korteks)
BA 41	Üst şakak girüsü (birincil işitsel korteks)
BA 42, BA 22	Üst şakak girüs alanının arka bölümü
BA 1, BA 3	Yan kafa lobu: arka merkezî girüs (birincil beden-duyu korteksi)
BA 17	Arka lobun arka bölümü

3.2.2. Dil ile ilişkili bazı korteks altı yapılar

Korteks altı yapılar karmaşık ve çeşitlidir. Bu bölümde bu yapıların hepsine odaklanılmamış ancak kitabın farklı bölümlerinde birtakım işlevlerine değinilecek olan üç korteks altı yapıya (bazal ganglia, hipokampus ve beyincik) yer verilmiştir. Bu yapılar Şekil 3.4'te gösterilmiştir.

Şekil 3.4 Dil süreçlerinde görevli bazı korteks altı yapılar

Şekilde bazal ganglia, hipokampüs ve beyinciğin yerleri gösterilmektedir.

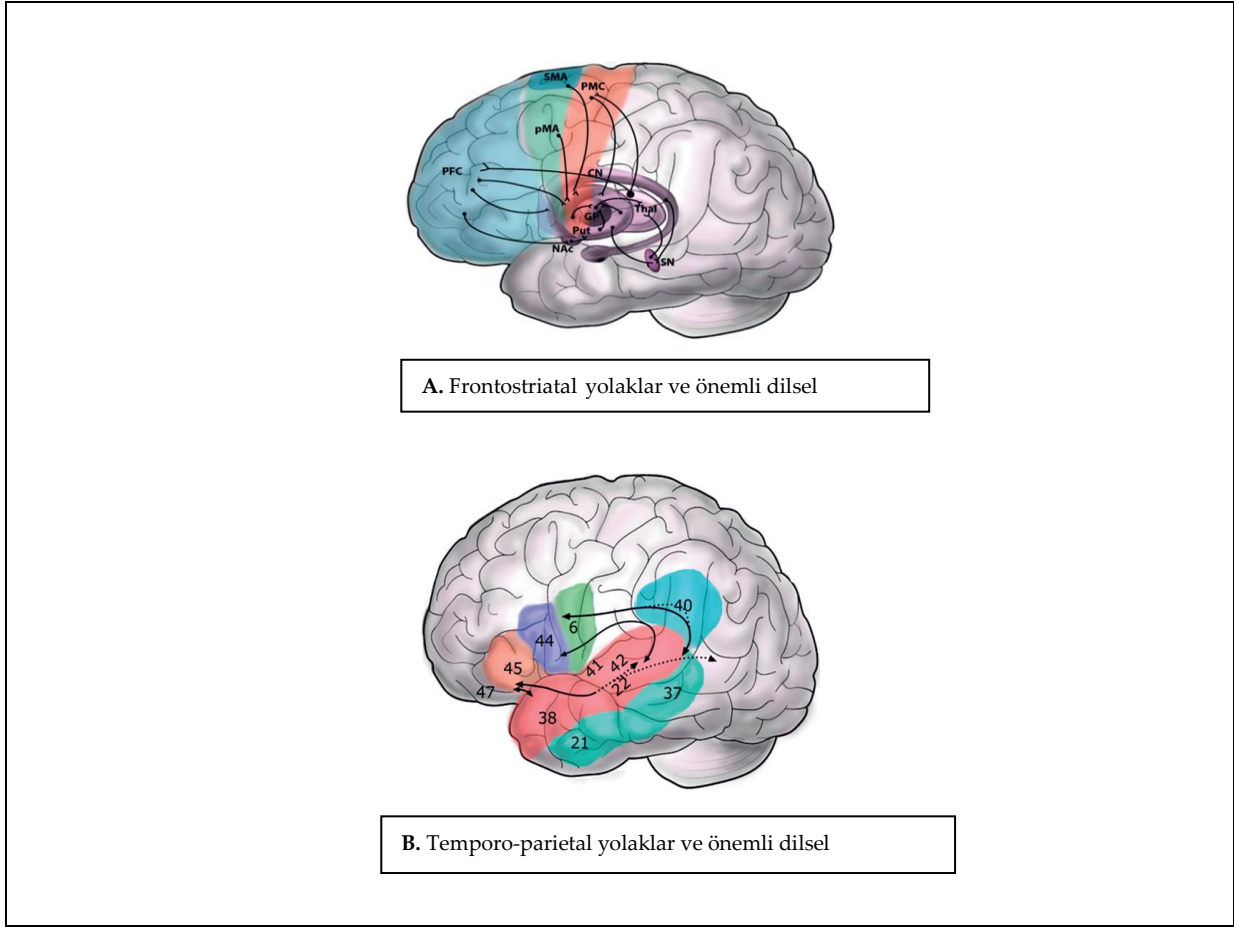
Bazal ganglia; neostriatum (kaudat çekirdeği ve putamen), globus pallidus ve siyah madde (substantia nigra) gibi çeşitli bölümlerden oluşur. Bu yapıların her biri farklı işlevlere sahiptir ancak bazal ganglia genel olarak vücut duruşu, planlama, motor hareketlerin koordinasyonu ve ardışık ve hiyerarşik bilgi örüntülerinin öğrenilmesi süreçlerinde rol oynar. Dil konusunda ise bazal gangliayı oluşturan bu yapılar sözdizim (Birba ve diğerleri 2017), edim (Holtgraves ve McNamara 2010; Monetta ve Pell 2007), sözel akıcılık (Raskin, Sliwinski ve Borod 1992) ve eylem semantiği (Bak 2013; Birba ve diğerleri 2017) alanlarında oldukça önemli işlevlere sahiptir.

Hipokampüs orta şakak lobu içerisinde yer alır. Beyin kabuğundaki pek çok alanla oldukça fazla ilişkilidir. Hipokampüsün temel görevlerinden biri, korteks ve korteks altı yapılara yayılmış olan bilişsel ve duygusal mekanizmalar arasındaki ileti alışverişini düzenlemektir. Ayrıca uzun süreli belleğin oluşumunda oldukça önemli bir role sahiptir çünkü yeni bilgilerin kodlanıp hafızada sağlamlaştırılması hipokampüs sayesinde mümkün olmaktadır. Dil alanında şakak lobları ve hipokampüs arasındaki bağlantılar sözcük-anlambilimsel işlemlerde büyük öneme sahiptir.

Varol köprüsünün (pons) arkasında beyincik yer alır. Oldukça karmaşık bir yapı olan beyincik, hacimsel olarak beyin %10'unu kaplıyor olmasına rağmen beyinde yer alan sinir hücrelerinin %50'sini içermektedir. Bu nedenle piyano çalmak veya oyun kağıtlarını karıştırmak gibi motor hareketlerin kontrol edilmesi ve sıralı olarak yapılmasında beyinciğin görevi büyüktür. Daha genel olarak bakıldığında beyincik, kavramsal bilgilerin beyin diğer bölgelerinde işlenmek üzere araştırılıp bulunmasını sağlar. Dil ile ilgili süreçlerde ise, sözel akıcılık ve kavramsal sıralama işlemlerinin gerçekleştirilmesinin yanı sıra sözcük-anlambilimsel birimlerin sözdizimsel yapılara dönüşmesinde rol oynamaktadır.

3.2.3. Dil ile ilgili sinir devrelerini içeren iki temel beyin bölgesi

Buraya kadar değinilen çeşitli bölgelerin yanı sıra pek çok dil işleminin gerçekleştirildiği iki geniş kortikal ve korteks altı ağ yapısı mevcuttur. Bu ağ yapıları, frontostriatal yolaklar ve bu yolakların projeksiyonları ile şakak lobları ve yan kafa loblarının birleştiği kısım olan temporo-parietal bölgeler ve bu bölgelerin çeşitli alanlarla kurduğu bağlantılardan oluşur. Her iki bağlantı sistemine de Şekil 3.5'te yer verilmiştir.

Şekil 3.5 Sözel işlemede görevli ana frontostriatal ve temporo-parietal yollar

Şekilde frontostriatal yollar (A) ve temporo-parietal yollar (B) tarafından gerçekleştirilen bazı temel dilsel devreler ve bu devrelerin diğer bölgelerle yaptıkları bağlantılar gösterilmektedir.

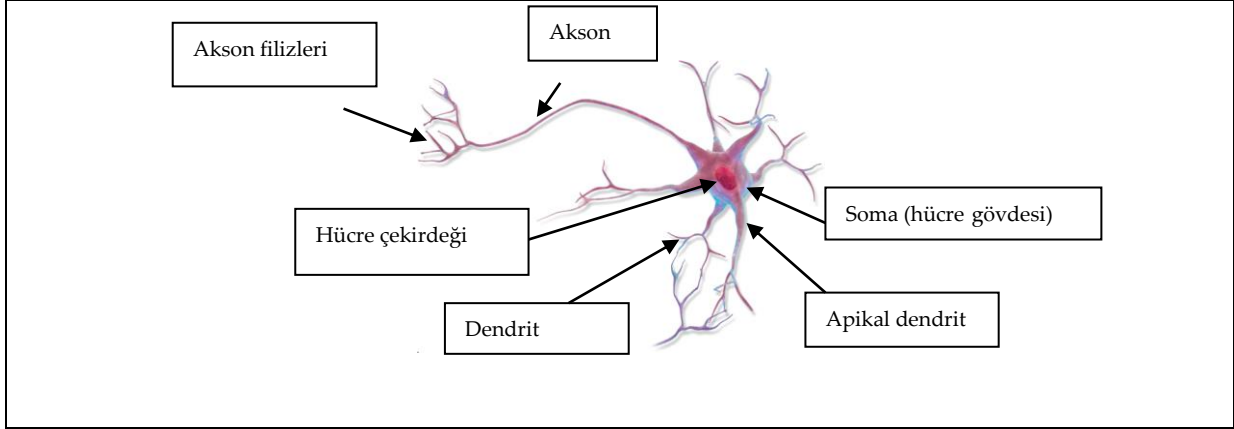
Ön beyin bölgelerinden (prefrontal regions) çıkan frontostriatal yollar bazal gangliadaki yapılarla bağlanır. Bu süreçteki bağlantı noktaları önce kaudat çekirdeği ve putamen, daha sonra globus pallidus ve siyah madde, son olarak prefrontal kortekse geribildirimde bulunan talamus olarak sıralanabilir. Bu frontostriatal ağ yapısı özellikle Broca bölgesinden başlayıp putamene, daha sonra globus pallidus ve talamusa varan ve talamus tarafından tekrar Broca bölgesi ile kurulan bağlantılardan oluşur (Ford ve diğerleri 2013). Bu sistem motor eylemler ve üst-düzye işlevlerin düzenlenmesini sağlayan serotonerjik, noradrenerjik ve kolinerjik girdileri içerir (Tekin ve Cummings 2002). Frontostriatal ağ yapısı sözdizimsel, sesbilgisel-sesletimsel ve anlambilimsel işlemler başta olmak üzere bir dizi dilsel işlemin meydana gelmesinde büyük rol oynar (Bölüm 3.3.1.2'de bu konuya yer verilmiştir).

Şakak loblarında, Sylvian sülküse paralel olarak, üst, orta ve alt temporal girüsler arasındaki anatomik sınırı temsil eden iki ana sülkü yer alır. Özellikle orta temporal girüs, bildirimsel bellek fonksiyonlarının oluşmasını sağlayan hipokampus, dentat girüs, subikular kompleks ve perirhinal, entorhinal ve parahipokampal korteksten oluşan kortikal-korteks altı sistemin bir parçasıdır. Bu bölgeler sırasıyla intraparyatel sulkus ve Sylvian fissürün yatay uzantısı arasında yer alan angular girüs ile yan kafa lobunun alt kısmında bulunan supramarjinal girüs ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılıdır. Birbiri ile iletişim içinde olan bu alanların tümü aynı zamanda ön lob bölgeleri ile bağlantı kurar. Beynin ön bölgesi ile kurulan bu bağlantılar ventral ve dorsal yollar olarak bilinen iki temel yolak vasıtasıyla gerçekleşir. Fasciculus uncinatus aracılığıyla oluşan ventral yolak, birincil işitme alanını arka temporal alanlara bağlar. Dorsal yolak, temporal alanları yan kafa lobunun alt kısımları ile birleştirir. Bu iki yolak, her türlü dilsel işlemede farklı düzeylerde görev alıyor olsa da en

önemli işlevlerinin sesbilgisel ve anlambilimsel dil süreçlerinin yürütülmesinde gerçekleştiği söylenebilir.

3.2.4. Sinir hücreleri ve sinapsler

Nörobilişsel faaliyetler hem sinir hücrelerinin hücre içi bağlantıları hem de birbirleri ile kurdukları bağlantılar sonucunda oluşan karmaşık süreçlerdir. Her bir sinir hücresi üç temel yapıdan oluşur: soma (hücre gövdesi), çok sayıda dendrit ve bir adet akson ile bu aksondan dallanarak çıkan uzantılar (bkz. Şekil 3.6).

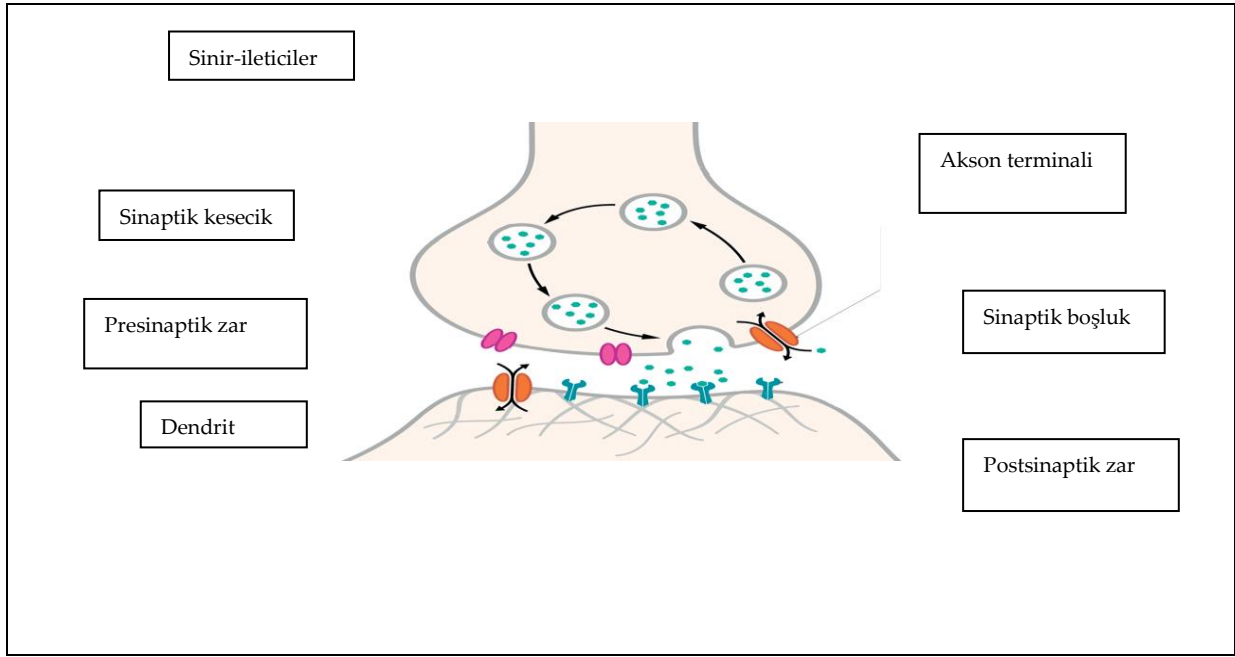
Şekil 3.6 Sinir hücresinin yapısal parçaları

Şekilde piramidal hücrenin hücre gövdesi ve hücre çekirdeği ile akson, akson filizleri ve bazı dendritler görülmektedir.

Hücre çekirdeğinin yer aldığı soma, genetik bilgiyi depolar ve hücrenin hayatta kalması için gerekli olan proteinleri ve diğer molekülleri üretir. Dendritler ve akson ise sinir hücresinin diğer sinir hücreleri ile iletişimini sağlayan sinir lifleri olarak bilinir. Dendritler, diğer sinir hücrelerinden gönderilen uyarıları alan (afferent) uzantılardır. Aksonlar ise sahip oldukları kollateral filizler sayesinde uyarıları diğer sinir hücrelerine ileten (efferent) yapılardır. Aksonlar komşu hücrelere ulaşabildikleri gibi daha uzak mesafedekilerle de bağlantı kurabilir. Bazı aksonların uzunlukları birkaç santimetreyi bulabilir.

Sinir hücrelerinin yapılarından dolayı sahip olduğu iki temel özellik vardır: yakınsama ve ıraksama. Her bir sinir hücresi uyarı gönderen farklı sinir hücrelerinden gelen verileri alabilir (yakınsama) veya pek çok uyarı alan sinir hücresine veri gönderebilir (ıraksama). İki sinir hücresinin birleşme noktasına sinaps adı verilir. Beyindeki her bir sinir hücresi beyin değişik bölgelerindeki diğer binlerce sinir hücresi ile sinaptik bağlantılar gerçekleştirir. DeFelipe ve Farinas'a göre (1992), tipik bir piramidal sinir hücresi elliser bin kadar uyarı iletilici ve uyarı alıcı sinaptik bağlantıya sahiptir. İnsan zihninin karmaşık bir yapıya sahip olmasının nedeni sinir hücrelerinin bağlantı miktarındaki bu yoğunluktur.

Basit bir biçimde tanımlanacak olursa, sinir hücreleri arasındaki iletişim öncelikle presinaptik zar da yer alan bir sinir-ileticinin (nörotransmitter) belirli moleküllerinin uyarı verici bir sinir hücresi aksonu tarafından salınmasıyla başlar. Daha sonra bu moleküller yaklaşık 20 nm genişliğindeki sinaptik boşluk boyunca ilerleyip dendritlerdeki postsinaptik zara veya uyarı alan sinir hücresinin hücre gövdesine ulaşır. Sinapslarda gerçekleşen bu hücre iletişim süreci Şekil 3.7'de görülebilir.

Şekil 3.7 Sinapsin genel görüntüsü

Şekil, sinaptik kesecikten salınan sinir-ileticilerinin presinaptik zar kanalıyla sinaptik boşluktan geçerek postsinaptik zardaki alıcılara ulaşmasını göstermektedir.

Genellikle sinir-ileticilerin tek bir presinaptik terminalden alınması alıcı sinir hücresinin tepki vermesi için yeterli olmaz. Ancak sinir-ileticiler aynı anda yeterli miktarda uyarı verici bağlantı sonucu oluşturduğu zaman uyarı alan sinir hücresi eylem potansiyeli adı verilen bir elektriksel akım üretebilir. Eylem potansiyeli akson boyunca ilerleyerek diğer alıcı sinir hücrelerindeki hareketliliği artırabilecek bir elektriksel sinyal üretilmesi anlamına da gelir. Böylelikle uyarı alan sinir hücresi uyarı verebilecek bir sinir hücresine dönüşebilir. Sinir hücreleri arasındaki iletişim dalgası basit bir ifadeyle şu sıralama ile oluşur: elektriksel-kimyasal-elektriksel. Aksonlardan gelen elektriksel sinyaller daha önce sinir-ileticiler olarak adlandırdığımız kimyasal maddelerin salınmasına neden olur. Sinir-ileticiler de gerekli koşullar oluştuğunda, uyarı alan bir sinir hücresi ile buluşarak yeni bir elektriksel sinyalin meydana gelmesini sağlar.

Sinir hücreleri arasındaki bağlantılar uyarıcı (excitatory) veya engelleyici (inhibitory) olabilir ve her bağlantı türü farklı sinir-ileticilerinden oluşur. Uyarıcı nitelikteki sinir-ileticileri, uyarıyı alan sinir hücresinde eylem potansiyeli oluşturabilecek ateşlenmeyi sağlar ve birbirine yakın veya uzak mesafede olan sinir hücreleri arasında gerçekleşebilir. Engelleyici sinir-ileticileri ise, uyarıcıların aksine, iletiyi alan sinir hücresindeki aktiviteyi engellemeye çalışır ve genellikle komşu sinir hücreleri arasındaki bağlantılarda görülür.

Uyarıcı bağlantıların gerçekleşmesini sağlayan başlıca sinir hücreleri piramidal ve yıldız biçimindeki stellat (spiny stellate cells) hücrelerdir. Uyarıcı nitelikteki sinir hücreleri çeşitli biçimlerde olabilir. Beyin kabuğunda yer alan en yaygın uyarıcı hücre türleri file hücre (large basket cells), çift buket hücre (double bouquet cells), avize hücre (chandelier cells) ve düz stellat hücrelerdir (smooth stellate cells). Engelleyici bağlantılar akso-aksonik ve akso-somatik olmak üzere iki türdür. Akso-aksonik iki akson arasında gerçekleşen bağlantıyı ifade ederken akso-somatik bir akson ile bir başka sinir hücresinin hücre gövdesi arasındaki bağlantı olarak tanımlanabilir.

Hücre gövdesinin akson ile buluştuğu noktada, hücrede akson tepciği isimli bir yapı oluşur. Uyarı alan sinir hücresine giren sinyaller bu tepecikte toplanır ve biriken sinyallerin yoğunluğu hızlı bir şekilde artar veya sinir hücresinin uyarılma eşiğini geçerse, eylem potansiyeli tetiklenmiş olur (diğer bir deyişle sinir hücresi ateşlenir). Öte yandan hücredeki akım uyarılma eşiğinin altına düşerse, hücre

aktifleşmemiş olur. Uyarıcı ve engelleyici bağlantılar arasındaki temel fark budur. İlk durumda iletiyi alan sinir hücresindeki akım miktarının artması ve böylelikle hücrenin uyarılması söz konusu iken ikinci durumda akım düşmekte ve hücrede eylem gerçekleşmemektedir.

Eylem potansiyeli ya hep ya hiç kuralıyla çalışan bir hücre tepkisidir, diğer bir deyişle eylem potansiyeli bir sinir hücresinde ya tamamen gerçekleşir ya da gerçekleşmez. Kısmi eylem potansiyeli gibi bir kavram yoktur. Ayrıca aksondan ayrılıp aksonun her bir dalında yer alan çok sayıdaki sinapse doğru yol alınırken eylem potansiyelinde herhangi bir azalma olmaz. Tam aksine, alıcı sinir hücresine ait postsinaptik hücre zarında meydana gelen ve hücredeki akımın artmasına veya azalmasına neden olabilecek postsinaptik potansiyeller analog sinyallerdir çünkü hücrede salındıkları andan itibaren geçen süreye ve iletiyi aktaracakları dendritte aldıkları mesafeye bağlı olarak yavaş yavaş sönebilirler.

Sinaptik bağlantının kuvveti zaman içinde değişikliğe uğrayabilir. Daha açık ifade etmek gerekirse, sinaps sık kullanılırsa sinir hücreleri arasındaki bağlantılar kuvvetlenir. Bu durum Hebb prensibi ile açıklanabilir. Hebb prensibine göre, herhangi iki hücre veya hücre yapıları aynı anda tekrar tekrar aktif hale gelirse, birbiri ile eşleşmiş olur. Böylelikle hücrelerden biri ateşlendiğinde diğeri de uyarılmış olur (Hebb 1949: 70). Bu demektir ki bu durumun tam tersi olduğunda da nöronal (sinir hücresel)⁴ bağlantılar zayıflar. Yani iki hücrenin birbirinden bağımsız olarak uyarılması bu iki yapı arasında kurulan ortak bağı zayıflaması anlamına gelir (Tsumoto 1992). Sinir hücreleri arasındaki bağlantının kuvveti, çeşitli biyokimyasal ve yapısal değişikliklerin (sinir hücrelerindeki dendrit dallarının büyümesi gibi) bir sonucudur (Braitenberg ve Schüz 1998; Kandel 2013). Özetle, iki sinir hücresi arasındaki bağlantı bu hücrelerin birlikte uyarılmalarıyla güçlenirken bağımsız ateşlenmeleriyle gücünü yitirir.

Beyin kabuğunun bir başka önemli özelliği ise bu alanda farklı beyin bölgeleri arasındaki bağlantıların karşılıklı olarak gerçekleşiyor olmasıdır. A bölgesinden B bölgesine sinyal gönderen bir grup sinir hücresi varsa, genellikle B'den A'ya sinyal gönderen bir başka sinir hücresi grubu da mevcuttur. Ancak bu noktada, karşılıklı olarak bir yöne doğru (B-A; A-B) gerçekleşen bağlantıları yapan sinir hücrelerinin aynı hücreler olmadığını vurgulamak gerekir. Bu nedenle bağlantı kuran hücreler uyarıcı, engelleyici, kuvvetlendirici ve zayıflatıcı etkilerin olduğu farklı süreçlere maruz kalmaktadır.

3.2.5. Nöronal takım çalışması olarak bilişsel süreçler

Hiçbir sinir hücresi bilişsel bir süreci tek başına yürütebilecek kapasiteye sahip değildir. Tek bir hücre karmaşık bir bilgiyi işleyecek verimliliğe sahip değildir çünkü hücrenin kendi içinde gerçekleşen işlemler hücreyi çevreleyen sinyallerden daha yoğun olabilir (Pulvermüller 2002). Bunun da ötesinde, her bilgi örüntüsü tek bir sinir hücresine bağlı olarak işleniyor olsaydı, hücresel bozulma veya hücre ölümü o kadar hızlı bir düzeyde olurdu ki bilginin uzun süre korunması imkânsız hale gelebilirdi.

Beyin kabuğundaki en düşük işleme biriminin kortikal mini sütunlar olduğu ifade edilmiştir (Mountcastle 1998). Mini sütun, altı tabakalı gri madde boyunca dikey olarak dizilmiş ve birlikte fonksiyonel bir ünite olarak çalışan 100 kadar sinir hücresinden oluşur (Arbib, Érdi ve Szentágothai 1998; Mountcastle 1998). Her bir mini sütun yaklaşık olarak 4 mm uzunluğunda ve 35 µm (mikron ya da mikrometre) çapındadır. Normal bir mini sütundaki sinir hücrelerinin neredeyse %70'i piramidal hücrelerdir, yani uyarıcı bağlantılar yapar. Geride kalan hücrelerin önemli bir kısmı engelleyici bağlantılar yapan hücre grubundandır. Dolayısıyla bir mini sütun diğer mini sütunlara hem uyarıcı hem de engelleyici sinyaller gönderebilir.

Mini sütunların yapısı ve işlevi ile ilgili bilgiler, kediler, maymunlar ve sıçanlar üzerinde yapılan deneylere dayanmaktadır. Hubel ve Wiesel'in çalışmaları (1962, 1977) bu türlerdeki görsel korteks

⁴ Ç.N: Sinir hücreleri ile ilgili/sinir hücrelerine ait anlamına gelen "neuronal" terimi yaygın olarak "nöronal" ifadesiyle karşılık bulmaktadır. Bu ifade yerine, öyküntü yöntemi ile üretilen Türkçe bir eşdeğer olarak "sinir hücresel" ifadesinin kullanımı önerilebilir. Aynı şekilde sinirler ile ilgili/sinirlere ait anlamına gelen "neural [nöral]" terimi için de "sinirsel" ifadesi kullanılabilir; "neurocognition[nörobiliş]" için "sinirbilis" ifadesinin kullanımı önerilebilir.

kıvrımlarının yatay olarak yapılanmış olan kortikal sütunlar biçiminde olduğunu göstermiştir. Birbirini izleyen her bir düzey, daha üst kademelere uyarı göndermek için kendisinden öncekinin özellikleri ile bütünleşir. Bu yüzden bir kortikal yapıda hiyerarşik olarak daha üstte olan katmanlar daha soyut bilişsel ilişkilerin yürütülmesini sağlar. Mountcastle (1998) yaptığı çalışmalarda, kedilerin ve maymunların birincil beden-duyu (primary somatosensory cortex) ve işitme kortekslerini inceleyerek benzer sonuçlara ulaşmıştır. Muhtemelen beynin diğer bölgeleri de bu beyin bölgeleri gibi sütunlar biçiminde yapılanmıştır.

Kedi ve maymunların sahip olduğu korteks yapısı bizim kafatasımızdakine benzer olduğundan sinirbilimciler zaman zaman bu hayvanlar üzerinde yaptıkları çalışmalardan elde ettikleri bulguları insan beyni üzerinde yaptıkları araştırmalarda kullanmaya çalışırlar. Bu hayvanların korteks yapıları ile insan korteksi arasındaki topolojik ve hüresel benzerlikler o kadar fazladır ki sinirbilimcilerin, insanların dilsel, algısal ve kavramsal sistemlerinin hiyerarşik olarak kortikal mini sütunlar biçiminde yapılanmış olduğu varsayımı üzerine çalışmalarına şaşmamak gerekir.

Ancak yine de kedi ve maymun beyni üzerinde yapılan çalışmalardan yola çıkarak dil işleme hususunda hipotezler üretmek, mevcut bilgilere dayalı fazladan, hatta belki abartılı denilebilecek düzeyde, tahmin yürütmeyi gerektirir. Zira dilin barındırdığı birtakım karmaşıklıklar ve işlevsel özellikler diğer türlerde mevcut değildir. Öte yandan, nasıl ki kediler ve maymunlar belirli işlemler için özelleşmiş, örneğin tek bir parmağın uyarılmasıyla ateşlenebilen kortikal sütunlara sahipse, insan korteksinde de mini sütunlar bulunur. Hatta belirli bir görsel uyarının varlığına bağlı olarak tek başına ateşlenebilen sinir hücreleri bile mevcuttur. Bu durum epilepsi hastaları üzerinde araştırmalar yapan Quian Quiroga ve diğerleri (2005) tarafından yapılan çalışmalarda da görülmektedir. Bu çalışmalar, sinir hücrelerinin, Amerikalı oyuncu Jennifer Aniston, efsanevi NBA oyuncusu Michael Jordan veya Pisa Kulesi gibi çok bilindik kavramları işaret eden uyarılara belirgin biçimde farklı tepki verdiğini göstermiştir.

Bütünleşmiş işleme birimleri olarak çalışan başka tür nöronal sistemler de vardır. Ancak bu sistemlerde beynin farklı alanlarında işlenen bilgiler birleştirilmektedir. İşlevsel bağlantılar bu türden sistemlerin bir örneğidir. İşlevsel bağlantılar birbirinden uzak beyin bölgeleri tarafından işlenen karmaşık bilişsel bilgilerin birleştirilmesini sağlar. KÖPEK kavramını ele aldığımızı düşünelim, bu kavram DÖRT AYAKLI gibi temel olarak arka loblar tarafından işlenen bir görsel algıyı, şakak lobları tarafından oluşturulan HAVLAMAK gibi bir işitsel algıyı ve yan kafa lobları tarafından işlenen beden-duyusal bir algı olan YUMUŞAK TÜYLÜ bilgilerini içermektedir.

Pulvermüller'e göre (2002), bir işlevsel bağlantı, bölgesel olarak sınırları belirli olan ve dinlenme, ateşleme, hazırlama ve yansıma olmak üzere dört eylem durumunu içeren sinir hücrelerinin kapsamlı ve işlevsel mikro sistemleri olarak tanımlanabilir. Dinlenme, bağlantıda kayda değer bir elektrokimyasal eylem olmamasını; ateşleme, bağlantının eylem durumuna geçmesine yetecek miktarda uyarı almasını; hazırlama, bağlantının diğer aktif bağlantılarla iletişime geçmesi sonucu az miktarda uyarılmasını ve son olarak yansıma, bağlantının kendi içinde oluşturduğu eylemi birkaç saniye boyunca koruyabilmesini ifade eder.

Bilişsel bilgi, kortikal mini sütunlar tarafından desteklenmektedir ve işlevsel bağlantılardaki çeşitli işlemlerde farklı sinir hücreleri yer almaktadır. Bu bilgiden yola çıkılarak şu sonuca varılabilir: Yaşamın her döneminde beyindeki sinir hücrelerinin sayısı sınırlı olduğundan her bir bilişsel süreç zorunlu olarak sınırlı sayıdaki sinir hücresi tarafından gerçekleştirilir ve bu sınırlı sayı da her zaman aynı olmak durumunda değildir. Bir sinir hücresi veya sütun, farklı nöral bağlantılar kurabilir, bu da demektir ki değişik bilişsel süreçlerde yer alabilir. Fakat belirli bir işlemi gerçekleştiren sinir hücresi topluluğu genellikle aynı olur, farklı nörobilişsel (sinirbilişsel) bağlantılar arasında muhtemelen bazı kesişmeler de söz konusu olabilir.

3.3. Sözel beyin

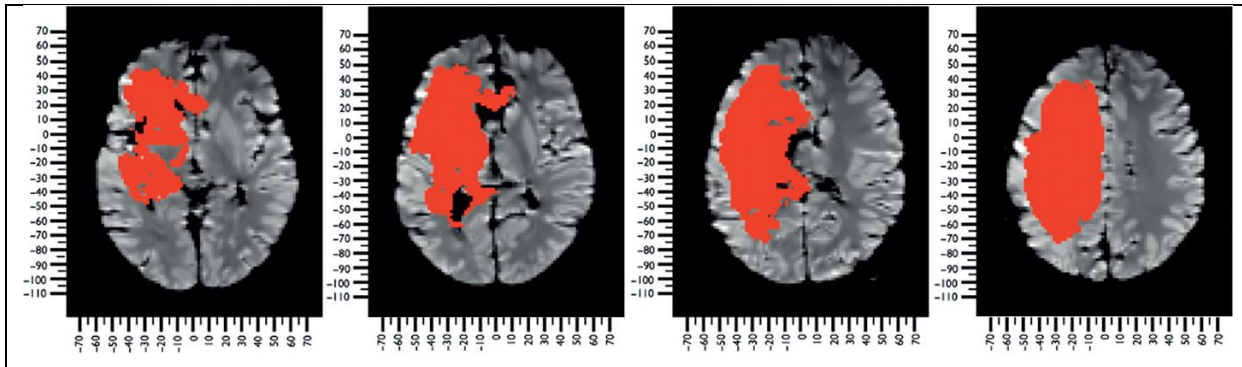
Sözel işleme birbiri ile ilişkili olan fakat işlevleri belirgin bir biçimde ayırt edilebilen nöral bağlantıları içerir. Bu bağlantılar çeşitli dilsel ve edimsel alanlardaki belirli devreleri ve elektrofizyolojik mekanizmaları kapsar. Takip eden alt başlıklarda bu konulara değinilmiştir.

3.3.1. Dilin işlevsel nöroanatomi: Söyleyin bana sözel işleme beynin neresinde?

3.3.1.1. İki yarım kürenin hikayesi

Sinirbilimdeki en önemli bulgulardan biri her bir serebral yarım kürenin dil işleme konusunda farklı görevleri olduğudur (Josse ve Tzourio-Mazoyer 2004). SOY ağırlıklı olarak temel dil işlevlerinden (ör. sesbilimsel ve biçim-sözdizimsel işleme) sorumlu iken SAY bu işlevlere, SOY'a nazaran, daha az katkıda bulunur. SAY da edimsel alanda anahtar roller üstlenir.

Sylvian fissür civarında bulunan temel dil alanları, SOY'da yer alan Broca (44 ve 45 numaralı BA'lar ve 6, 47, 46, 43, 8 ve 9 numaralı BA'ların belirli bölümleri) ve Wernicke (42 ve 22 numaralı yerler ile 21 numaralı BA'nın bir kısmı) bölgelerini kapsamaktadır (Amunts 2008). Ana dil alanlarının bu bölgelerden oluştuğu pek çok çalışma ile doğrulanmıştır. Paul Broca (1824-1880) ve Carl Wernicke (1848-1905) tarafından kaleme alınan öncü raporlarda, sol ön alt ve üst şakak bölgelerindeki lezyonlar dil üretimi ve anlama bozuklukları ile ilişkilendirilmiştir (Broca 1861a; Wernicke 1874), Şekil 3.8'de bu alanlar gösterilmektedir. Bu raporlarla paralel olarak, intraoperatif çalışmalarda sol perisylvian bölgede kortikal yüzey doğrudan uyarıldığında vakaların neredeyse %95'inde dil işlemede bozulmalar olduğu tespit edilmiş ancak aynı durum SAY'da nadiren gözlemlenmiştir (Penfield ve Roberts 2014). Benzer biçimde, SOY selektif anestezi altındayken temel dil işlemleri geçici olarak zarar görürken SAY'da bu duruma seyrek rastlanır (Stemmer ve Whitaker 2008). Bu işlevsel farklılıklar çok sayıda nörogörüntüleme çalışması ile de doğrulanmıştır. Bu çalışmalar; sözcük okuma ve tekrarlama, eş anlamlı ve kafiyeli kelimeler üretme ve cümle işleme işlevlerinin ağırlıklı olarak sol perisylvian ağlar tarafından gerçekleştirildiğini, bu işlevlerde Sylvian fissür dışı alanlarda ve SAY alanlarında oldukça az aktivite artışı meydana geldiğini göstermiştir (Vigneau ve diğerleri 2006). Tüm bu bulgular birlikte irdelendiğinde, en temel dil işlemlerinin büyük ölçüde SOY bölgeleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu organizasyon modelinin sağlakların %90'ı, solakların %60'ı için geçerli olduğu tahmin edilmektedir, bu yüzdeler dışındakiler için dil açısından sağ beynin veya her iki yarım kürenin de baskın olduğu düşünülmektedir (Mazoyer ve diğerleri 2016).

Şekil 3.8 Leborgne'ye ait MRI görüntüleri

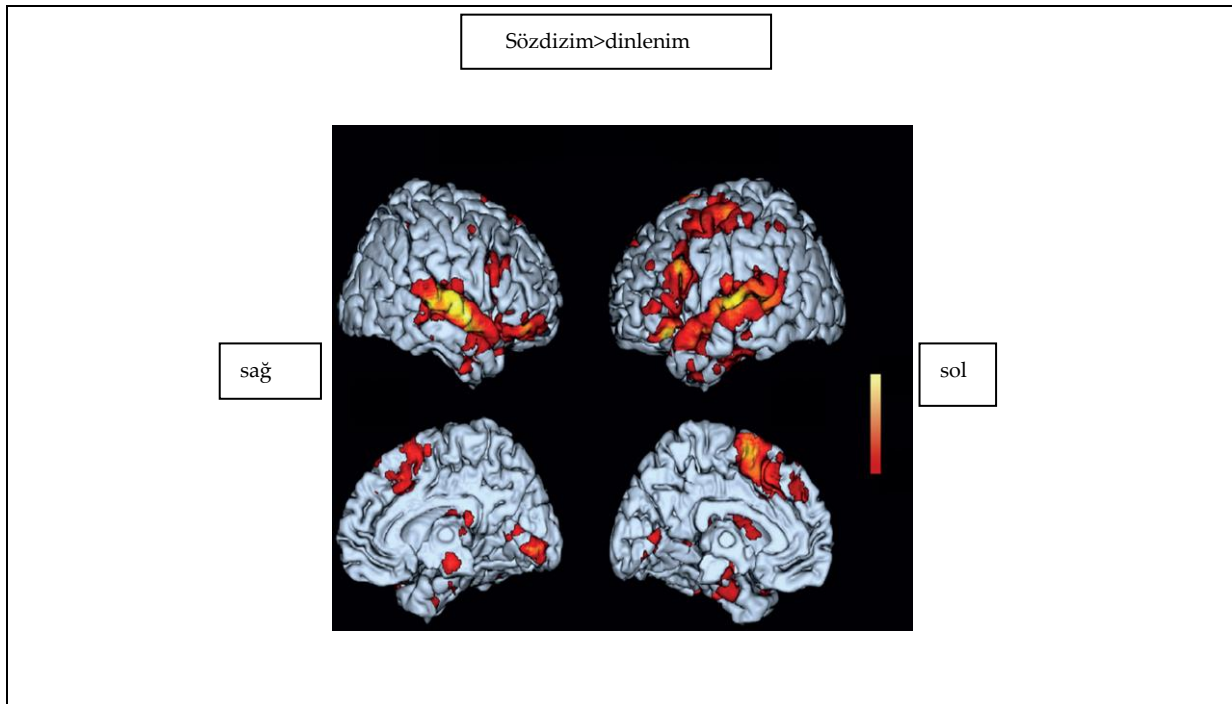
Leborgne, Broca'nın sol ön giriş bölgesi ve dil üretim mekanizmaları arasındaki kuvvetli ilişkiyi kanıtlayabilmesini olanaklı kılan iki hastasından biridir. Leborgne'nin beynindeki hasar kırmızı renkli alanlarda gösterilmiştir. Bu görsel, Thiebaut ve diğerlerinin (2015) izniyle kullanılmıştır.

Bununla birlikte, SAY, sol beynin baskın olduğu deneklerde de sözel becerileri desteklemektedir. Beynin sol yarım küresinin tamamının çıkarılması (hemisferektomi) durumunda bile en temel dilsel

beceriler korunabilmektedir. SOY hasarını takiben sözel becerilerde ortaya çıkan eksiklikler SAY'ı da etkileyen ikinci bir lezyon oluşması durumunda daha da kötü bir hal almaktadır (Caplan 1987). SAY, özellikle sözel iletişimi sağlayan geniş devrelerin merkezini oluşturmaktadır (Stemmer ve Whitaker 2008). Örneğin, duygusal tonlamanın anlaşılmasını ve üretilmesini de içine alan bürünsel işleme süreçlerinde SAY'ın rolü olduğu görülmektedir (Lindell 2006). Bunlara ek olarak, SAY'ın, sol perisylvian bölgeler ile iş birliği yaparak (Bohrn, Altmann ve Jacobs 2012), çıkarımsal işleme (Stemmer, Giroux ve Joannette 1994) ile mecazi dilin ve dolaylı anlatımın anlaşılması ile ilgili işlevlerde (Kaplan ve diğerleri 1990; Prat, Mason ve Just 2012) rol aldığı belirtilmektedir. Dahası, söylem içerisinde açık bir biçimde ifade edilmeyen bilgilerin sentezlenip bir araya getirilmesinde de SAY önemli görevlere sahiptir (Benowitz, Moya ve Levine 1990; Joannette ve diğerleri 2008).

3.3.1.2. Frontostriatal devreler ile bağlantılarının işlevleri

Bölüm 3.2.3'te de belirtildiği gibi, frontostriatal yollar ve bu yollar tarafından yapılan bağlantılar özellikle sözdizimsel, sesbetimsel ve anlambilimsel süreçleri de içine alan pek çok dilsel işlevin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Frontostriatal devreler biçimbirimlerin sözcüklere, sözcüklerin cümlelere dönüştürülebilmesi gibi yapılandırılmış bilişsel süreçlerin edinilmesinde ve uygulanmasında oldukça önemli bir yere sahiptir (Ullman 2001a). Öyle ki bu devrelerde meydana gelebilecek hasarlar bu tür dilsel işlevlerde orantısız noksanlıklar olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Birba ve diğerleri 2017; Grodzinsky 2000) ve basit ve karmaşık cümlelerin işlenmesi sırasında bazı devre merkezlerindeki aktivite düzeylerinde oldukça büyük farklılıklar meydana gelmektedir (Grodzinsky ve Friederici 2006). Özellikle Broca bölgesinin arka tarafında kalan 44. BA sözdizimsel örüntülerin hiyerarşik olarak işlenmesinde son derece önemlidir (Nuñez ve diğerleri 2011). Sözdizimsel işlem gerçekleştiği sırada frontostriatal aktivite arka bölgeler tarafından desteklenmektedir. Nitekim ön şakak lobu (21 ve 22. BA'lar ile 38. BA'nın arka kısmı da dâhil olmak üzere) cümlelerin anlamlandırılması sırasındaki dilbilgisel işlemlerin gerçekleşmesine yardımcı olur ve sözdizimsel kurallara uygun olmayan cümleler ile karşı karşıya kalındığında ön devreler ile birlikte etkinleşir (Humphries ve diğerleri 2005). Şekil 3.9'da bu bağlantı şeması görülmektedir.

Şekil 3.9 Sözdizimsel işleme ile ilişkilendirilen aktivasyon örüntüleri

Şekilde görülen beyin görüntüleri ile ilgili görevde deneklere sırasıyla, farklı yapılarla oluşturulmuş iki cümlenin (ör. etken ve edilgen yapılarıyla) aynı anlama sahip olup olmadığı sorulmuştur. Üç sol ön girüs, sol temporo-parietal korteks, iki yanlı birincil işitsel korteks ve sağ beyincik bölgelerinde hemodinamik artışlar gözlemlenmiştir. Bu görsel, Nuñez ve diğerlerinin (2011) izniyle kullanılmıştır.

Konuşma açısından bakıldığında, Broca bölgesi sesbilimsel verilerin konuşma seslerine dönüştürülmek üzere motor ağlara ulaştırılmasında kilit rol oynar (Indefrey ve Levelt 2004; Vigneau ve diğerleri 2006). Nitekim Parkinson ve Huntington gibi nörodejeneratif hastalıklarda görülen üretim (konuşma ve dil işlevlerindeki) yetersizlikleri frontostriatal devrelerdeki hasarlar ile ilişkilidir (Hartelius ve diğerleri 2003; Ho, Iansek ve Bradshaw 1999). Ayrıca bu devrelerin belirli bir kısmı üst düzey sözel süreçlerde de yer alır. Örneğin, Broca bölgesi pasif dinlemeden ziyade sözcük tekrarlama eyleminin gerçekleştirilmesinde etkin rol alır, tıpkı pasif dinlemede sol supramarjinal girüs gibi daha gerideki bölgelerin önemli görevleri olduğu gibi (Hautzel ve diğerleri 2002). Biraz daha açık ifade etmek gerekirse, sol pars triangularis alanının arka yüzeyi çalışma belleği tarafından yürütülen sözel süreçlerin oluşumuna katkı sağlamaktadır, sözcük listelerinin bellekte tutulmasını gerektiren görevler de bu sürecin bir örneği olarak düşünülebilir.

Tüm bunların yanı sıra, frontostriatal yolaklar aslında beynin tüm bölgelerindeki devrelerin faaliyetlerini içeren anlambilimsel süreçlerin gerçekleştirilmesinde de etkin rol alır. Bu yolakların bazı merkezleri (45 ve 47 numaralı BA'lar gibi), çoklumodalite kavramsal süreçlerde etkindir; diğer bir deyişle, bu merkezler genel kategorilerden yola çıkarak çeşitli anlamsal kategorilerin oluşturulmasını sağlayan süreçlerde faaliyet gösterir (Amunts ve diğerleri 2004; Bookheimer 2007; Newman, Ikuta ve Burns 2010). Bu bölgeler ile şakak lobu alanları anlambilimsel süreçleri içeren bir sistem bütünü oluşturur (Patterson, Nestor ve Rogers 2007). Frontostriatal devrelerin bir diğer önemli görevi belirli anlambilimsel kategorilerin temellendirilmesini sağlamaktır (Pulvermüller 2013). Fiillerin, bilhassa da hareket bildiren fiillerin işlenmesi, bu devrelerin faaliyetleri ile ilişkilidir. Hatta frontostriatal motor devrelerin, bu tür fiillerin işlenmesi ile etkinleştiği söylenebilir (Pulvermüller 2013). Dahası bu yolakların uyarılması özellikle bu sözcük sınıfının işlenmesini modüle ederken (Shebani ve Pulvermüller 2013) yolakların zayıflaması hareket bildiren sözcüklerin işlenmesinde (hareket bildirmeyen sözcüklerin aksine) çeşitli şekillerde bozulmalara neden olmaktadır (Birba ve diğerleri 2017).

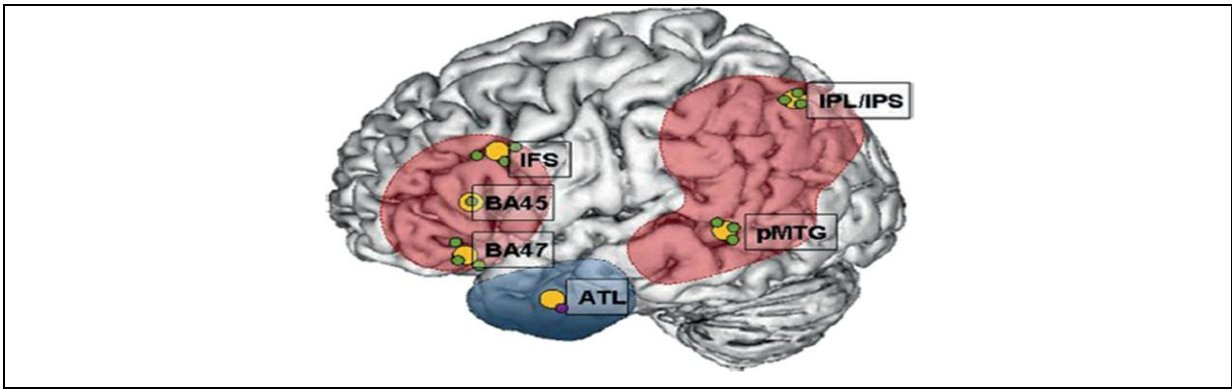
3.3.1.3. *Temporo-parietal bölgeler ile bu bölgelerin yaptığı bağlantıların işlevleri*

Temporo-parietal bölgeler (şakak lobları ve yan kafa loblarında yer alan bölgeler) ile bu bölgelerin ait olduğu büyük bağlantı ağı, dilsel işlemlerde az veya çok faaliyette bulunmaktadır. Ancak bu bölgelerin sesbilimsel ve anlambilimsel işlemlerdeki rolleri oldukça önemlidir.

Sağlıklı deneklerde sesbilimsel uyarıların, sol üst temporal girüs bölgesinin arka kısmında ve Wernicke bölgesine yakın olan alanlarda meydana getirdiği aktivasyon zirveye ulaşmaktadır. Öyle ki uyarı karmaşıklık düzeyi arttıkça beynimizdeki aktivasyon örüntüsü de şakak loblarının ön ve alt yüzeylerine yakın olan bölümlere doğru genişler (Indefrey ve Levelt 2004; Vigneau ve diğerleri 2006). Sol üst temporal girüs, sesbilimsel dizilimler ve bunlara karşılık gelen sözcüksel ve sesletimsel biçimler arasındaki bağlantıların kurulabilmesini sağlamaktadır (Hickok ve Poeppel 2007). Bir sözcüğün işitsel yapısı ile buna uygun anlamsal bilginin eşleştirilebilmesi üst temporal girüs sayesinde mümkün olmaktadır. Ancak sözel tekrarlama, nesne adlandırma, okuma ve yazma gibi işlemlerin gerçekleşmesinde de rol alan angular girüs de bu eşleştirme sürecine büyük katkı sağlamaktadır (Vigneau ve diğerleri 2006). Konuşmanın planlanması ve sesletimin gerçekleşmesinden önce sözel bilginin kısa bir süre korunması, yan kafa loblarının alt kısımlarının Broca bölgesi ve premotor korteks ile bağlantılı olarak çalışması sayesinde mümkün olmaktadır (Vigneau ve diğerleri 2006). Bu nedenle yan kafa lobunun alt bölgeleri sesbilimsel çalışma belleğinin temelini oluşturan kilit yapılarıdır (Ravizza ve diğerleri 2004).

Şakak lobları aynı zamanda sözcükler ve sözcüklerin taşıdığı anlamlar, yerini tuttuğu kavramlar ve bütün bu unsurların birbiri ile olan ilişkilerini düzenleyen sistem olan anlamsal belleğin de nöral

temellerini oluşturur (Tulving 1986). Özellikle şakak lobunun ön kısmı farklı duyu-motorsal modalitelerden gelen bilgilerin bir araya getirilip düzenlenmesinde kavramsal bir merkez vazifesi görür (Patterson, Nestor ve Rogers 2007). Kavramsal genellemeler yapılabilmesi için bu çok taraflı sinerji şekli, diğer faktörlerin yanında, oldukça önemli bir yere sahiptir (Ralph ve diğerleri 2017). Sözcük-anlambilimsel görevler; şakak lobu, yan kafa lobu ve hipokampal bölgelere ait çeşitli alanlar tarafından yerine getirilir (Newman ve diğerleri 2001). Dolayısıyla bu bölgelerde meydana gelebilecek lezyonlar, çeşitli duyuusal modalitelerle ilişkili olan sözcüklerin anlaşılmasına ve üretilmesine sekte vuracaktır (Ardila, Bernal ve Rosselli 2015). Tüm bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde, eldeki bulgular şu fikri desteklemektedir: Sözcüklerin ve sözcük anlamlarının öğrenilmesi ve kullanılması temel olarak dentat girüs, subiküler kompleks ve hipokampus yapılarını içine alan ve orta şakak lobu olarak adlandırılan sistemin, diğer şakak lobu alanları ile temporo-parietal alanın da katkılarıyla, bir bütün olarak çalışmasına dayanmaktadır (Ullman 2001a) – bkz. Şekil 3.10.

Şekil 3.10 Anlambilimsel bilişin gerçekleşmesini sağlayan beynin farklı bölgelerine yayılmış sinirsel ağlara ilişkin yakınsak kanıt, çeşitli çalışmalardan elde edilen bulguları içermektedir.

Şekil (i) anlamsal demans (mavi ile gösterilmiştir) ve anlamsal afazi (pembe ile gösterilmiştir) görülen hastalardaki lezyonlar; (ii) ön şakak lobundaki aktivasyon fMRI distorsiyon düzeltmesi yöntemiyle tespit edilen aktivasyon tepe değeri (mor daire ile gösterilmiştir); (iii) anlambilimsel manipülasyonlar ile ilgili fMRI tepe değeri (yeşil daireler ile gösterilmiştir) ve (iv) transkranyal manyetik uyarımı takiben önemli anlambilimsel etkilerin gözlemlendiği alanlar (sarı daireler ile gösterilmiştir). ATL: anterior temporal lobe (ön şakak lobu); BA: Broadman areas (Broadman alanları); IFS: inferior frontal sulcus (alt ön sülküs); IPL: inferior parietal lobe (alt yan kafa lobu) IPS: intraparietal sulcus (intraparyetal sulcus) pMTG: posterior middle temporal gyrus (arka orta şakak girüsü). Bu görsel, Jefferies'in (2013) izniyle kullanılmıştır.

3.3.2. Sözcüklerin elektriksel hali: Dilin nörofizyolojisi

Daha önceki bölümlerde açıklanmış olan dilsel süreçler, tıpkı diğer bilişsel eylemlerde olduğu gibi, oldukça kısa bir sürede gerçekleşen çok çeşitli nörofizyolojik işlemler sonucunda meydana gelir. Bu süreçler EEG kayıtları gibi zamansal çözünürlüğü yüksek olan tekniklerle ölçülebilmektedir (Bu konuda kitabın 2. bölümünde yer alan 2.7.1.2 numaralı başlığa bakılabilir).

3.3.2.1. OİP ölçümleri⁵

OİP bulguları dilsel mekanizmaların gerçekleşme süreleri konusunda bilgi vermektedir. Örneğin, seyrek kullanılan sözcüklerle kıyaslandığında sık kullanılan sözcükler için arka lob bölgelerinde yer alan P1 bileşeni ile kafatasının farklı bölümlerinde bulunan N1 bileşeninin etkin olduğu görülür (Scott ve diğerleri, 2009). Buna ek olarak, yazınsal hecelerin aksine sesbilimsel hecelerde dikkate-duyarlı P200 bileşeninde aktivite yoğunluğunun daha fazla olduğu gösterilmiştir (Kwon, Lee ve Nam 2011). Ses birimleri ayırma, beyin ön-santral alanlarında uyumsuzluk negatifliği olarak da bilinen uyaran sunumundan sonra 100 ila 250 milisaniye aralığında tepe noktasına ulaşan bir negatif sapma ile ölçülmektedir (Cheour ve diğerleri 1998). OİP yoğunluğunun uydurma sözcüklere nazaran gerçek sözcüklerde ve sözdizimsel olarak uygun olan sözcük çiftlerinden ziyade uygunsuz olanlarda artış

⁵ OİP, Olay İlişkili Potansiyeller teriminin kısaltmasıdır (İng. Event-Related Potentials).

göstermesi, OİP'nin sesbilimsel ve anlambilimsel bilginin bütünleştirilmesi ve dilbilgisel süreçlerin ilk aşamalarında rolü olduğunu düşündürmektedir (Pulvermüller ve Shtyrov 2006). Dilbilgisel işlemler, sol ön ve ön şakak alan topoğrafilerinde ortalama 100 ila 300 ms aralığında olan erken sol ön negativite ile ilişkilendirilmektedir (Friederici 2004). Bunun yanı sıra, yeni gelen sözcük-anlamsal bilgi ile var olan metinsel bağlamın birleştirilmesi, şakak alanları ve prefrontal bölgeyi kapsayan kafatası alanlarına yayılan bir negatif dalga formu olan N400 tarafından gerçekleştirilir (Friederici 2004; Kutas ve Federmeier 2011)-bkz. Bölüm 2, alt-başlık 2.7.1.2.1 ve Şekil 2.7-. N400 bileşeni somutluk, tahmin edilebilirlik ve anlamsal yakınlık gibi çeşitli sözcüksel boyutların, uyarana dikkat verilmediğinde bile, birbirinden ayırt edilebilmesini sağlar (Kutas ve Federmeier 2011). Son olarak, yapısal tekrar analiz süreçlerinde daha çok santral-yan kafa alanları ve ön lob bölgelerinde dağılım gösteren ve yoğunluğu sözdizimsel bütünleştirme zorluğu ile bağlantılı olan P600 bileşeni etkinleşmektedir (Friederici 2004; Kaan ve diğerleri 2000). Tüm bu bulgular, DY0 çalışmalarında OİP modülasyonlarının kullanılması için sağlam bir dayanak noktası oluşturmaktadır.

3.3.2.2. Osilatuar ölçümler

Yapılan çalışmalarla dilsel işlemlerin osilatuar denkliklerini aydınlatan bulgular ortaya koyulmaya başlanmıştır. Her ne kadar bütün sıklık aralıkları dilsel alanın kapsadığı çeşitli süreçlere duyarlı olsa da elde edilmiş olan en sistematik bulgular teta (4-8 Hz), alfa (8-13 Hz), ve beta (13-30 Hz) aralığındadır-bkz. 2. Bölüm, 2.7.1.2.2 numaralı başlık ve Şekil 2.8-. Sözcük tanıma ve geri çağırma işlemlerinde teta dalgası yükselmektedir. Ayrıca doğru cümlelerin okunması işleminde her bir sözcüğün okunması sırasında teta gücü artmaktadır ki bu, çalışma belleğinin bu aşamada daha fazla kullanıldığını gösterir (Bastiaansen, van Berkum ve Hagoort 2002). Bunun yanı sıra, doğru cümle okuma alfa gücünde kümülatif yükselmelerle ilişkilendirilirken sözdizimsel veya anlambilimsel olarak yanlış olan cümlelerde teta aralığında azalma meydana gelir, bu da beta-bant modülasyonlarında gözlemlenebilen bir etkidir (Kielar ve diğerleri 2014). Bu sıklık aralıklarında ölçülebilen etkiler osilatuar dinamiklerinin DY0 süreçlerinde yorumlanmasını zorlaştırmaktadır.

3.3.2.3. İşlevsel bağlantısallık ölçümleri

Dilsel süreçler, işlevsel bağlantısallık araştırmalarının da gösterdiği gibi, farklı beyin bölgelerinin bağlantılı aktivite örüntülerini içermektedir. Cümle işleme çalışmaları uyarının karmaşıklık düzeyi ile orantılı olarak ön ve arka beyin bölgelerinde iki yarım küre arasındaki bağlantılarda artış olduğunu göstermektedir-bkz. Bölüm 2, 2.7.1.2.3 numaralı alt-başlık ve Şekil 2.9-. Karmaşık cümlelerin anlaşılması işlemi teta, beta ve gama frekans aralıklarında geniş beyin ağlarına yayılan aktivitenin doğrusal senkronizasyonu ile ilişkilendirilir (Weiss ve diğerleri 2005). Teta modülasyonları bellek süreçleri ile beta ve gama aralıkları ise sırasıyla anlamsal-edimsel bütünleştirme ve dikkat toplama süreçleri ile bağlantılıdır. Bu işlemlerin aynı anda gerçekleştirilmesi cümle anlamada farklı fakat paralel bilişsel süreçlerin gerekli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan cümle işleme doğrusal olmayan bağlantısallık dinamiklerini de içerir. Örneğin anlambilimsel uygunsuzluklar teta dalgaları desenkronizasyonu (yaklaşık olarak 285 ms) ile ilişkiliyken fiziksel uyumsuzluklar (renk ifade eden sözcüklerin, içerikleri ile uyumsuz olacak bir biçimde renklendirilerek yazılmış olması gibi) alfa dalgalarının senkronizasyonunda (yaklaşık 200 ms) artışa neden olmaktadır. Her ne kadar bu bulgular için kesin bir yorum yapmak zor olsa da iki dalga aralığı da OİP çalışmalarında gözlemlenen ve bu dalga aralıklarıyla ilişkili olan modülasyonların öncesinde görülmektedir. Bu bilgiye ek olarak, senkronizasyon etkileri arasındaki gerileme ve bununla ilişkili OİP örüntüleri bu süreçlerin altında yatan mekanizmanın ne denli karmaşık olduğunu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla bağlantısallık ölçümleri OİP olasılıklarını tamamlayan ve genişleten şakak alanı dinamiklerini, genel olarak dilsel süreçlerin, özel olarak ise DY0 süreçlerinin nörofizyolojik göstergeleri olarak, ortaya koymaktadır (García, Mikulan ve Ibáñez 2016).

3.4. Tango için bir çift gerekir: Çift dilliliğin ön koşulu

Doğası gereği DYO eylemi 'çift dilli bir beyinde' gerçekleşir. Günümüz sinirdilbilim jargonuna göre dünya nüfusunun yaklaşık yarısı (Grosjean 1994) bu tanımı karşılar niteliktedir çünkü bir bireyin çift dilli olarak kabul edilebilmesi için iki dil veya diyalekti sıklıkla kullanıyor olması gerekmektedir. Ayrıca, çift dilli bir birey iletişim kurmak amacıyla duruma göre bu dil veya diyalekten birini -diğer değişkenler arasında özellikle dil edinim yaşı ve yetkinlik düzeyinden bağımsız olarak- seçebiliyor olmalıdır (García, Manoiloff ve Wagner 2016). Dünya nüfusunun neredeyse yarısını kapsayan bu çift dillilik deneyimi, tek dillilikte mevcut olmayan ve hem dilsel hem de yürütücü alanlarda gözlemlenebilen birtakım nörobilişsel mekanizmaları içermektedir.

3.4.1. Çift dilli bir beyinde gerçekleşen dilsel mekanizmalar

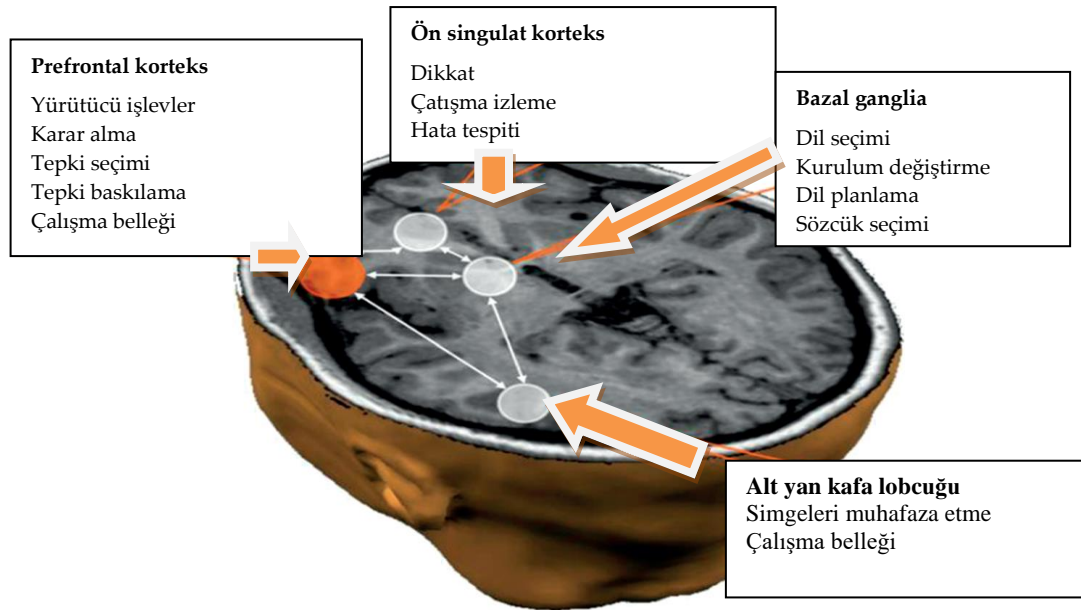
Genel olarak ifade etmek gerekirse, çift dilli bireylerdeki dilsel süreçler Bölüm 3.3'te detaylı bir biçimde yer verilen geniş beyin alanları ve mekanizmaların aynısını içermektedir. Ancak çift dilli bireyler için bir dizi özel durum da sıralanabilir. Sözel işlevler konusunda her iki dilde de ön ve arka perisylvian alanlar faaliyet gösterir. Bununla birlikte, dillerden her biri için şakak, yan kafa ve ön lob alanlarında yer alan kısmi olarak ayrılmış ağlar yer almaktadır (ör. Chee, Soon ve Lee 2003; Klein ve diğerleri 2006). Aslında bu alanlarda meydana gelen beyin lezyonları birinci dil ve ikinci dilde seçici veya farklılaşmış eksikliklere neden olabilmektedir (Paradis 2004). Aynı durum, doğrudan kortikal uyarılmayı takiben de kısa bir süreliğine gözlemlenebilmektedir (Lucas, McKhann, Ojemann 2004; Ojemann ve Whitaker 1978). Ayrıca birinci dil işlemlerindeki aktivasyon örüntüleri ikinci dil işlemlerindeki aktivasyon örüntülerine oranla daha tutarlı seyrederek (Dehaene ve diğerleri 1997), bu durum da ikinci dile özgü işleme stratejilerinde ve öğrenme durumlarında daha yüksek oranda çeşitlilik olduğunu gösteren bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Bazı dilsel mekanizmaların çift dilli ve tek dilli bireylerde sistematik olarak farklılık gösterdiğini vurgulamak gerekir. Bu farklılıklara verilebilecek bir örnek beyindeki gri madde yoğunluğu ile ilgilidir. Çift dilli kişilerin alt yan kafa lobcuğu (Richardson ve Price 2009) ve sol alt temporal girüs yapılarındaki (García-Pentón ve diğerleri 2016) gri madde yoğunluğunun daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bu farklılık genel sözcük bilgisi ve gri madde yoğunluğu arasında olumlu korelasyon olduğunu göstermektedir. Ayrıca çift dilli kişilerde nasırsı cismin sinir liflerinde, alt ön-okspital fasikülüs (the inferior fronto-occipital fasciculus) ve üst boylamsal fasikülüs (the superior longitudinal fasciculus) yapılarındaki beyaz madde yoğunluğunun ve ön-arka alanlardaki bağlantısallık miktarının da daha fazla olduğu görülmektedir (García-Pentón ve diğerleri 2016). Öte yandan, ilginç bir şekilde, çift dilli kişiler hem birinci hem de ikinci dil için, bu dilleri kullanan tek dilli bireylere kıyasla, daha az gelişmiş bir alıcı dil kelime bilgisine sahip olma eğilimindedir ve bu bireylerde pek çok yaş aralığı için sözel akıcılık becerisinin daha zayıf olduğu gösterilmiştir (Bialystok 2009; Bialystok, Craik ve Luk 2012).

Tüm bunlara ek olarak, bahsi geçen mekanizmalardaki nörobilişsel değişikliklerde kullanımla ilişkili faktörlerin etkisi vardır. Örneğin çift dilli bireylerde ikinci dile maruz kalma ve dil yetkinlik düzeyleri düşük ve yüksek olanlar karşılaştırıldığında, maruz kalma ve yetkinlik düzeyleri yüksek olanların dilsel faaliyetlerden sorumlu orta temporal girüs gibi başlıca beyin bölgelerinde daha yüksek seviyede aktivasyon değişiklikleri olduğu görülür (Grant, Fang ve Li 2015). Bu bireylerde iki dil arasında daha fazla sinirsel örtüşme gözlemlenmesinin (Sebastian, Laird ve Kiran 2011) yanı sıra sözcük üretimi için prefrontal bölgenin (Videsott ve diğerleri 2010), biçim-sözdizimsel süreçler için de frontostriatal yolların (Paradis 2009; Ullman 2001b) daha fazla kullanıldığı bilinmektedir. Benzer şekilde, ikinci dile maruz kalma ve yetkinlik düzeyleri daha yüksek olan çift dilli bireylerin çeşitli dilsel süreçleri daha etkin biçimde yerine getirdiği belirtilmektedir (ör. Guasch ve diğerleri 2008; Sunderman ve Kroll 2006) ve her bir grup birinci ve ikinci dil ile ilgili aynı görevleri farklı bilişsel yollar vasıtasıyla gerçekleştirmektedir (Guasch ve diğerleri 2008; Talamas, Kroll ve Dufour 1999). Tüm bu özellikler, DYO süreçlerinde yer alan nörobilişsel temellere açıklık getirmektedir.

3.4.2. Çift dilli bireylerin beyinlerindeki yürütücü mekanizmalar

1. bölümde yer alan 1.2.5.4 numaralı başlıkta da değinildiği gibi, çift dilli bireylerin beyinlerinde gerçekleşen dilsel işlemler, yürütücü mekanizmalar ile sıkı bir ilişki içindedir (Miyake ve Friedman 2012; Miyake ve diğerleri 2000; Zillmer ve Spiers 2001). Yürütücü mekanizmalar, bağlamsal ipuçlarına göre birinci ve ikinci dilin ne zaman ve nasıl kullanılacağına denetlenebilmesi için olmazsa olmazdır. Dil seçimi, baskılama ve değiştirme gibi işlevlerin gerçekleştirilebilmesine yardımcı olan sinirsel devreler, bazal ganglia ve prefrontal alan, ön singulat ve alt yan kafa korteksleri başta olmak üzere beynin farklı bölgelerinde yer alır (Abutalebi ve Green 2007, 2008; Luk ve diğerleri 2011) –bkz. Şekil 3.11. Bu bölgelerde (özellikle ön korteks ve singulat korteks bölgelerinde) meydana gelebilecek lezyonlar, patolojik değiştirme vakalarında da görüldüğü gibi, çift dilli bireylerde dil kontrol becerisinin zarar görmesine neden olmaktadır (Fabbro, Skrap ve Aglioti 2000).

Şekil 3.11 Çift dilli bireylerde yürütücü denetleme ve dil üretiminden sorumlu ana sinirsel merkezlerin şematik görüntüsü (tek aksiyal kesit üzerinde)

Bilişsel denetim, ön singulat korteks, bazal ganglia, alt yan kafa lobcuğu ve en önemlisi prefrontal korteksin de içinde bulunduğu farklı sinirsel sistemlerin birlikte çalışmasıyla meydana gelmektedir. Bu sistemlerin her biri Şekil 3.11'deki metin kutucuklarında da belirtildiği gibi bilişsel denetleme işlevinin farklı yönlerinden sorumludur. Bu görsel, Abutalebi ve Green'in (2007) izniyle kullanılmıştır.

Çift dillilerin pek çok yürütücü alanda nörobilişsel avantajlara sahip oldukları belirtilmiştir, bu durum büyük olasılıkla sözel iletişim becerisinin yüksek düzeyde denetim gerektirmesi ile ilişkilidir. Çok sistematik bulgularla gösterilmemiş olsa da (Dunabeitia ve Carreira 2015; Paap, Johnson ve Sawi 2015), korteks ve korteks altı alanlarda yer alan yürütücü mekanizmalar ile ilgili merkezlerde çift dilli ve tek dilli bireyler arasında yapısal farklılıklar bulunmaktadır (García-Penton ve diğerleri 2016; Richardson ve Price 2009). Bu bulguyla paralel olarak, çift dillilik deneyiminin çalışma belleğinin birçok boyutunu, baskılayıcı mekanizmaları, zihinsel kurulum değiştirme ve güncelleme becerilerini geliştirdiği düşünülmektedir (Bialystok 2009; Bialystok, Craik ve Luk 2012).

Üstelik bu etkilerden bir kısmı kişilerin çift dil becerileri ile orantılı olarak artmaktadır çünkü dil yetkinlik düzeyi yüksek olan çift dilli bireyler çeşitli yürütücü işlevleri yetkinlik düzeyi düşük olanlardan daha etkin olarak kullanmaktadır (Linck ve diğerleri 2014; Linck ve Weiss 2015). Aslında meta-analitik bulgularda da gösterildiği gibi, çalışma belleği becerileri ile ikinci dil yeterliliği ve dil işleme süreçleri sonucunda oluşan çıktılar arasında olumlu korelasyon vardır (Linck ve diğerleri 2014). İkinci dil ediniminde yaş faktörü ve dile maruz kalma düzeyi de bu süreçlerde etkilidir. Örneklendirmek gerekirse, yaklaşık olarak 4 yaşından itibaren ikinci dile maruz kalan bireylerde

dilsel işlemler gerçekleştirilirken prefrontal alanda oluşan yürütücü devreler, tek dillilere veya eş zamanlı çift dillilere oranla, daha aktif olarak çalışır (Jasinski ve Petitto 2013).

3.5. Uzun sözün kıyası

Bu bölümde irdelenen kavramlar, (Nörobiliş Perspektifinden Sözlü ve Yazılı Çeviri başlıklı) bu kitabı yeterli düzeyde nöroloji ve sinirdilbilim bilgisine sahip olmadan okumaya başlayanlar için bir referans kaynağı niteliğindedir. Ayrıca bölümün başlangıcında anlatılan türden yapısal skandalları önleyebilecek temel ilkeler olarak da düşünülebilir: Bu kavramlar başlı başına DYÖ süreçleri ile ilişkili olmayabilir ancak DYÖ konusunda etkin ve kullanılabilir bir kavramsal model oluşturulabilmesi için gerekli olan unsurları kapsamaktadır. Nörobilişsel bir DYÖ modeli, nörolojinin temel dayanakları ile uyumlu olmalıdır. Ayrıca farklı düzeylerdeki dilsel süreçleri içeren özel, çok boyutlu mekanizmaların (ör. sesbilimsel, sözcüksel, anlambilimsel, sözdizimsel) varlığını, birinci dil ve ikinci dile özgü kısmen birbirinden bağımsız beyin devrelerini, sözel ve yürütücü mekanizmalar arasındaki sıkı ilişkiyi ve çiftdilliliğin temel özelliklerini de dikkate almalıdır. Kitabın bu bölümünde irdelenen tüm bu kavramların ve diğer önemli ilkelerin, ilerleyen bölümlerde değinilecek bilgilerin temelini oluşturduğu söylenebilir. Bu sebeple artık lafı daha fazla uzatmadan sözlü ve yazılı çeviriyi nörobiliş perspektifinden incelemeye başlayabiliriz.

Kaynakça⁶

- Abutalebi, Jubin, and David Green. 2007. "Bilingual language production: The neurocognition of language representation and control." *Journal of Neurolinguistics* 20(3): 242–275. <https://doi.org/10.1016/j.jneuroling.2006.10.003>
- Abutalebi, Jubin, and David W. Green. 2008. "Control mechanisms in bilingual language production: Neural evidence from language switching studies." *Language and Cognitive Processes* 23(4): 557–582. <https://doi.org/10.1080/01690960801920602>
- Amunts, Katrin. 2008. "Architectonic language research." In *Handbook of the Neuroscience of Language*, ed. by Brigitte Stemmer, and Harry A. Whitaker, 33–43. London: Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-045352-1.00004-5>
- Amunts, Katrin, Peter H. Weiss, Hartmut Mohlberg, Peter Pieperhoff, Simon Eickhoff, Jennifer M. Gurd, John C. Marshall, Nadim J. Shah, Gereon R. Fink, and Karl Zilles. 2004. "Analysis of neural mechanisms underlying verbal fluency in cytoarchitectonically defined stereotaxic space – the roles of Brodmann areas 44 and 45." *Neuroimage* 22(1): 42–56. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2003.12.031>
- Arbib, Michael, Péter Érdi, and John Szentágothai. 1998. *Neural Organization: Structure, Function, and Dynamics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ardila, Alfredo, Byron Bernal, and Mónica Rosselli. 2015. "How localized are language brain areas? A review of Brodmann areas involvement in oral language." *Archives of Clinical Neuropsychology* 31(1): 112–122. <https://doi.org/10.1093/arclin/acv081>
- Bak, Thomas H. 2013. "The neuroscience of action semantics in neurodegenerative brain diseases." *Current Opinion in Neurology* 26(6): 671–677. <https://doi.org/10.1097/WCO.0000000000000039>
- Bastiaansen, Marcel C., Jos J. van Berkum, and Peter Hagoort. 2002. "Event-related theta power increases in the human EEG during online sentence processing." *Neuroscience Letters* 323(1): 13–16. [https://doi.org/10.1016/S0304-3940\(01\)02535-6](https://doi.org/10.1016/S0304-3940(01)02535-6)

⁶ Özgün kitabın sadece bu bölümünde kullanılan kaynaklar çevirmen tarafından tüm kitabın kaynakça bölümünden ayıklanmış ve buraya dahil edilmiştir. Kaynakça gösteriminde özgün metnin kaynakça sistemi kullanılmıştır.

- Benowitz, Larry I., Kenneth L. Moya, and David N. Levine. 1990. "Impaired verbal reasoning and constructional apraxia in subjects with right hemisphere damage." *Neuropsychologia* 28(3): 231–241. [https://doi.org/10.1016/0028-3932\(90\)90017-1](https://doi.org/10.1016/0028-3932(90)90017-1)
- Bialystok, Ellen, Fergus I. Craik, and Gigi Luk. 2012. "Bilingualism: consequences for mind and brain." *Trends in Cognitive Science* 16(4): 240–250. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2012.03.001>.
- Bialystok, Ellen. 2009. "Bilingualism: The good, the bad, and the indifferent." *Bilingualism: Language and Cognition* 12(1): 3–11. <https://doi.org/10.1017/S1366728908003477>
- Birba, Agustina, Indira García-Cordero, Giselle Kozono, Agustina Legaz, Agustín Ibáñez, Lucas Sedeno, and Adolfo M. García. 2017. "Losing ground: Frontostriatal atrophy disrupts language embodiment in Parkinson's and Huntington's disease." *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* 80: 673–687. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2017.07.011>
- Bohn, Isabel C., Ulrike Altmann, and Arthur M. Jacobs. 2012. "Looking at the brains behind figurative language – A quantitative meta-analysis of neuroimaging studies on metaphor, idiom, and irony processing." *Neuropsychologia* 50(11): 2669–2683. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2012.07.021>
- Braitenberg, Valentino, and Almut Schüz. 1998. *Cortex: Statistics and Geometry of Neuronal Connectivity*, second ed. Berlin: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-662-03733-1>
- Broca, Paul. 1861a. "Remarques sur le siege de la faculté de la parole articulée, suivies d'une observation d'aphémie (perte de parole)." *Bulletin de la Societe d'Anatomie* 36: 330–357.
- Caplan, David. 1987. *Neurolinguistics and Linguistic Aphasiology: An Introduction*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620676>
- Chee, Michael W., Chun S. Soon, and Hwee L. Lee. 2003. "Common and segregated neuronal networks for different languages revealed using functional magnetic resonance adaptation." *Journal of Cognitive Neuroscience* 15(1): 85–97. <https://doi.org/10.1162/089892903321107846>
- Cheour, Marie, Rita Ceponiene, Anne Lehtokoski, Aavo Luuk, Jüri Allik, Kimmo Alho, and Risto Näätänen. 1998. "Development of language-specific phoneme representations in the infant brain." *Nature Neuroscience* 1(5): 351–353. <https://doi.org/10.1038/1561>
- DeFelipe, Javier, and Isabel Farinas. 1992. "The pyramidal neuron of the cerebral cortex: morphological and chemical characteristics of the synaptic inputs." *Progress in Neurobiology* 39(6): 563–607. [https://doi.org/10.1016/0301-0082\(92\)90015-7](https://doi.org/10.1016/0301-0082(92)90015-7)
- Dehaene, Stanislas, Emmanuel Dupoux, Jacques Mehler, Laurent Cohen, Eraldo Paulesu, Daniela Perani, Pierre-Francois van de Moortele, Stéphane Lehericy, & Denis Le Bihan. 1997. "Anatomical variability in the cortical representation of first and second language." *Neuroreport* 8(17): 3809–3815. <https://doi.org/10.1097/00001756-199712010-00030>
- Dunabeitia, Jon A., and Manuel Carreiras. 2015. "The bilingual advantage: Acta est fabula?" *Cortex* 73: 371–372. <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2015.06.009>
- Fabbro, Franco, Miran Skrap, and Salvatore Aglioti. 2000. "Pathological switching between languages after frontal lesions in a bilingual patient." *Journal of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry* 68(5): 650–652. <https://doi.org/10.1136/jnnp.68.5.650>
- Ford, Anastasia, William Triplett, Atchar Sudhyadhom, Joseph M Gullett, Keith McGregor, David FitzGerald, Thomas Mareci, Keith White, and Bruce Crosson. 2013. "Broca's area and its striatal and thalamic connections: a diffusion-MRI tractography study." *Frontiers in Neuroanatomy* 7: 8. <https://doi.org/10.3389/fnana.2013.00008>

- Friederici, Angela D. 2004. "Event-related brain potential studies in language." *Current Neurology and Neuroscience Reports* 4(6): 466–470. <https://doi.org/10.1007/s11910-004-0070-0>
- García-Pentón, Lorna, Yurlem Fernández García, Brendan Costello, Jon Andoni Dunabeitia, and Manuel Carreiras. 2016. "The neuroanatomy of bilingualism: how to turn a hazy view into the full picture." *Language, Cognition and Neuroscience* 31 (3): 303–327. <https://doi.org/10.1080/23273798.2015.1068944>
- García, Adolfo M., Ezequiel Mikulan, and Agustín Ibáñez. 2016. "A neuroscientific toolkit for translation studies." In *Reembedding Translation Process Research* ed. by Ricardo Muñoz Martín, 21–46. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.128.02gar>
- García, Adolfo M., Laura Manoilloff, and Mónica Wagner. 2016. "Concepciones del bilingüismo y evaluación de la competencia bilingüe." In *Mente bilingüe: abordajes psicolingüísticos y cognitivistas*, ed. by Adolfo M. García and Sonia Suárez Cepeda, 17–49. Córdoba: Comunicarte.
- Grant, Angela M., Shin-Yi Fang, and Ping Li. 2015. "Second language lexical development and cognitive control: A longitudinal fMRI study." *Brain and Language* 144: 35–47. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2015.03.010>
- Grodzinsky, Yosef, and Angela D. Friederici. 2006. "Neuroimaging of syntax and syntactic processing." *Current Opinion in Neurobiology* 16(2): 240–246. <https://doi.org/10.1016/j.conb.2006.03.007>
- Grosjean, François. 1994. "Individual bilingualism." In *The Encyclopaedia of Language and Linguistics* ed. by Ronald E. Asher, 1656–1660. Oxford: Pergamon Press.
- Guasch, Marc, Rosa Sánchez-Casas, Pilar Ferré, and José E. García-Albea. 2008. "Translation performance of beginning, intermediate and proficient Spanish-Catalan bilinguals: Effects of form and semantic relations." *The Mental Lexicon* 3(3): 289–308. <https://doi.org/10.1075/ml.3.3.03gua>
- Hartelius, Lena, Anna Carlstedt, Monica Ytterberg, Malin Lillvik, and Katja Laakso. 2003. "Speech disorders in mild and moderate Huntington disease: Results of dysarthria assessments of 19 individuals." *Journal of Medical Speech-Language Pathology* 11(1): 1–15.
- Hautzel, Hubertus, Felix M. Mottaghy, Daniela Schmidt, M Zemb, NJ Shah, Hans-Willem Müller-Gärtner, and Bernd J. Krause. 2002. "Topographic segregation and convergence of verbal, object, shape and spatial working memory in humans." *Neuroscience Letters* 323(2): 156–160. [https://doi.org/10.1016/S0304-3940\(02\)00125-8](https://doi.org/10.1016/S0304-3940(02)00125-8)
- Hebb, Donald. 1949. *The Organization of Behavior: A Neurophysiological Theory*. New York: Wiley.
- Hernandez, Arturo E. 2013. *The Bilingual Brain*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199828111.001.0001>
- Hickok, Gregory, and David Poeppel. 2007. "The cortical organization of speech processing." *Nature Reviews Neuroscience* 8(5): 393–402. <https://doi.org/10.1038/nrn2113>
- Hickok, Gregory, and Steven Small. 2015. *Neurobiology of Language*. San Diego: Academic Press.
- Hiltunen, Sinikka, Rauni Pääkkönen, Gun-Viol Vik, and Christina M. Krause. 2016. "On interpreters' working memory and executive control." *International Journal of Bilingualism* 20(3): 297–314. <https://doi.org/10.1177/1367006914554406>
- Ho, Aileen K., Robert Iansak, and John L. Bradshaw. 1999. "Regulation of Parkinsonian speech volume: The effect of interlocuter distance." *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry* 67(2):199–202. <https://doi.org/10.1136/jnnp.67.2.199>

- Holtgraves, Thomas, and Patrick McNamara. 2010. "Pragmatic comprehension deficit in Parkinson's disease." *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology* 32(4): 388–397. <https://doi.org/10.1080/13803390903130729>
- Hubel, David H., and Torsten N. Wiesel. 1962. "Receptive fields, binocular interaction and functional architecture in the cat's visual cortex." *The Journal of Physiology* 160(1): 106–154. <https://doi.org/10.1113/jphysiol.1962.sp00683>
- Hubel, David H., and Torsten N. Wiesel. 1977. "Ferrier lecture. Functional architecture of macaque monkey visual cortex." *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Science* 198(1130): 1–59. <https://doi.org/10.1098/rspb.1977.0085>
- Humphries, Colin, Tracy Love, David Swinney, and Gregory Hickok. 2005. "Response of anterior temporal cortex to syntactic and prosodic manipulations during sentence processing." *Human Brain Mapping* 26 2): 128–138. <https://doi.org/10.1002/hbm.20148>
- Indefrey, Peter, and Willem J. M. Levelt. 2004. "The spatial and temporal signatures of word production components." *Cognition* 92(1): 101–144. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2002.06.001>
- Jasinska, K. K., and L. A. Petitto. 2013. "How age of bilingual exposure can change the neural systems for language in the developing brain: A functional near infrared spectroscopy investigation of syntactic processing in monolingual and bilingual children." *Developmental Cognitive Neuroscience* 6 (Supplement C): 87–101. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2013.06.005>
- Joanette, Yves, Ana I Ansaldo, Karima Kahlaoui, Hélene Côté, Valeria Abusamra, Aldo Ferreres, and André Roch-Lecours. 2008. "Impacto de las lesiones del hemisferio derecho sobre las habilidades lingüísticas: perspectivas teórica y clínica." *Revista de Neurología* 46(8): 481–488.
- Josse, Goulven, and Natalie Tzourio-Mazoyer. 2004. "Hemispheric specialization for language." *Brain Research Reviews* 44(1): 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.brainresrev.2003.10.001>
- Kaan, Edith, Anthony Harris, Edward Gibson, and Phillip Holcomb. 2000. "The P600 as an index of syntactic integration difficulty." *Language and Cognitive Processes* 15(2): 159–201. <https://doi.org/10.1080/016909600386084>
- Kandel, Eric. 2006. *In Search of Memory: The Emergence of a New Science of Mind*. New York & London: Norton.
- Kandel, Eric. 2013. *Principles of Neural Science*. fifth ed. New York: McGraw-Hill.
- Kaplan, Joan A, Hiram H Brownell, Janet R Jacobs, and Howard Gardner. 1990. "The effects of right hemisphere damage on the pragmatic interpretation of conversational remarks." *Brain and Language* 38(2): 315–333. [https://doi.org/10.1016/0093-934X\(90\)90117-Y](https://doi.org/10.1016/0093-934X(90)90117-Y)
- Kielar, Aneta, Jed A. Meltzer, Sylvain Moreno, Claude Alain, and Ellen Bialystok. 2014. "Oscillatory responses to semantic and syntactic violations." *Journal of Cognitive Neuroscience* 26(12): 2840–2862. https://doi.org/10.1162/jocn_a_00670
- Klein, Denise, Robert J. Zatorre, Jen-Kai Chen, Brenda Milner, Joelle Crane, Pascal Belin, and Marc Bouffard. 2006. "Bilingual brain organization: a functional magnetic resonance adaptation study." *Neuroimage* 31(1): 366–375. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.12.012>
- Kutas, Marta, and Kara D. Federmeier. 2011. "Thirty years and counting: finding meaning in the N400 component of the event-related brain potential (ERP)." *Annual Review of Psychology* 62: 621–47. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.093008.131123>

- Kwon, Youan, Yoonhyoung Lee, and Kichun Nam. 2011. "The different P200 effects of phonological and orthographic syllable frequency in visual word recognition in Korean." *Neuroscience Letters* 501(2): 117–121. <https://doi.org/10.1016/j.neulet.2011.06.060>
- Linck, Jared A., Peter Osthus, Joel T. Koeth, and Michael F. Bunting. 2014. "Working memory and second language comprehension and production: a meta-analysis." *Psychonomic Bulletin and Review* 21(4): 861–83. <https://doi.org/10.3758/s13423-013-0565-2>
- Linck, Jared A., and Daniel J. Weiss. 2015. "Can working memory and inhibitory control predict second language learning in the classroom?" *SAGE Open* 5(4): 2158244015607352. <https://doi.org/10.1177/2158244015607352>
- Lindell, Annukka K. 2006. "In your right mind: Right hemisphere contributions to language processing and production." *Neuropsychological Reviews* 16(3): 131–148. <https://doi.org/10.1007/s11065-006-9011-9>
- Lucas, Timothy H., Guy M. McKhann, and George A. Ojemann. 2004. "Functional separation of languages in the bilingual brain: a comparison of electrical stimulation language mapping in 25 bilingual patients and 117 monolingual control patients." *Journal of Neurosurgery* 101(3): 449–457. <https://doi.org/10.3171/jns.2004.101.3.0449>
- Luk, Gigi, David W. Green, Jubin Abutalebi, and Cheryl Grady. 2011. "Cognitive control for language switching in bilinguals: A quantitative meta-analysis of functional neuroimaging studies." *Language and Cognitive Processes* 27(10): 1479–1488. <https://doi.org/10.1080/01690965.2011.613209>
- Mazoyer, Bernard, Emmanuel Mellet, Guy Perchey, Laure Zago, Fabrice Crivello, Gaël Jobard, Nicolas Delcroix, Mathieu Vigneau, Gaëlle Leroux, and Laurent Petit. 2016. "BIL&GIN: a neuroimaging, cognitive, behavioral, and genetic database for the study of human brain lateralization." *Neuroimage* 124: 1225–1231. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2015.02.071>
- Miyake, Akira, Naomi P. Friedman, Michael J. Emerson, Alexander H. Witzki, Amy Howerter, and Tor D. Wager. 2000. "The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex "Frontal lobe" tasks: a latent variable analysis." *Cognitive Psychology* 41(1): 49–100. <https://doi.org/10.1006/cogp.1999.0734>
- Miyake, Akira, and Naomi P. Friedman. 2012. "The nature and organization of individual differences in executive functions: Four general conclusions." *Current Directions in Psychological Science* 21(1): 8–14. <https://doi.org/10.1177/0963721411429458>
- Monetta, Laura, and Marc D. Pell. 2007. "Effects of verbal working memory deficits on metaphor comprehension in patients with Parkinson's disease." *Brain and Language* 101(1): 80–89. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2006.06.007>
- Mountcastle, Vernon. 1998. *Perceptual Neuroscience: The Cerebral Cortex*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Newman, Aaron J., Roumyana Pancheva, Kaori Ozawa, Helen J. Neville, and Michael T. Ullman. 2001. "An event-related fMRI study of syntactic and semantic violations." *Journal of Psycholinguistic Research* 30(3): 339–364. <https://doi.org/10.1023/A:1010499119393>
- Nunez, S. Christopher, Mirella Dapretto, Tami Katzir, Ariel Starr, Jennifer Bramen, Eric Kan, Susan Bookheimer, and Elizabeth R. Sowell. 2011. "fMRI of syntactic processing in typically developing children: Structural correlates in the inferior frontal gyrus." *Developmental Cognitive Neuroscience* 1(3): 313–323. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2011.02.004>

- Oh, Jihoon, Mookyung Han, Bradley S. Peterson, and Jaeseung Jeong. 2012. "Spontaneous eyeblinks are correlated with responses during the Stroop task." *PLoS One* 7(4): e34871. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0034871>
- Ojemann, George A., and Harry A. Whitaker. 1978. "The bilingual brain." *Archives of Neurology* 35: 409–412. <https://doi.org/10.1001/archneur.1978.00500310011002>
- Paap, Kenneth R., Hunter A. Johnson, and Oliver Sawi. 2015. "Bilingual advantages in executive functioning either do not exist or are restricted to very specific and undetermined circumstances." *Cortex* 69: 265–278. <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2015.04.014>
- Paradis, Michel. 2004. *A Neurolinguistic Theory of Bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.18>
- Paradis, Michel. 2009. *Declarative and Procedural Determinants of Second Languages*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.40>
- Patterson, Karalyn, Peter J. Nestor, and Timothy T. Rogers. 2007. "Where do you know what you know? The representation of semantic knowledge in the human brain." *Nature Reviews Neuroscience* 8(12): 976–987. <https://doi.org/10.1038/nrn2277>
- Penfield, Wilder, and Lamar Roberts. 2014. *Speech and Brain Mechanisms*: Princeton University Press.
- Prat, Chantel S., Robert A. Mason, and Marcel Adam Just. 2012. "An fMRI investigation of analogical mapping in metaphor comprehension: the influence of context and individual cognitive capacities on processing demands." *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 38(2): 282.
- Pulvermüller, Friedemann. 2005. "Brain mechanisms linking language and action." *Nature Reviews Neuroscience* 6(7): 576–582. <https://doi.org/10.1038/nrn1706>
- Pulvermüller, Friedemann. 2002. *The Neuroscience of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pulvermüller, Friedemann. 2013. "Semantic embodiment, disembodiment or misembodiment? In search of meaning in modules and neuron circuits." *Brain and Language* 127 (1): 86–103. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2013.05.015>
- Quiñones Quiroga, Rodrigo, Leila Reddy, Gabriel Kreiman, Christof Koch, and Itzhak Fried. 2005. "Invariant visual representation by single neurons in the human brain." *Nature* 435: 1102. <https://doi.org/10.1038/nature03687>
- Raskin, Sarah A., Martin Sliwinski, and Joan C. Borod. 1992. "Clustering strategies on tasks of verbal fluency in Parkinson's disease." *Neuropsychologia* 30(1): 95–99. [https://doi.org/10.1016/0028-3932\(92\)90018-H](https://doi.org/10.1016/0028-3932(92)90018-H)
- Ravizza, Susan M., Mauricio R. Delgado, Jason M. Chein, James T. Becker, and Julie A. Fiez. 2004. "Functional dissociations within the inferior parietal cortex in verbal working memory." *Neuroimage* 22(2): 562–573. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2004.01.039>
- Richardson, Fiona M., and Cathy J. Price. 2009. "Structural MRI studies of language function in the undamaged brain." *Brain Structure and Function* 213(6): 511–523. <https://doi.org/10.1007/s00429-009-0211-y>
- Scott, Graham G. Scott, Patrick J. O'Donnell, Hartmut Leuthold, Sara C. Sereno. 2009. "Early emotion word processing: Evidence from event-related potentials." *Biological Psychology* 80(1): 95–104. <https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2008.03.010>

- Schwietter, John W., and Aline Ferreira. 2017. "Bilingualism in cognitive translation and interpreting studies." *The Handbook of Translation and Cognition*, ed. by Aline Ferreira and John W. Schwietter, 144–164. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781119241485.ch8>
- Sebastian, Rajani, Angela R. Laird, and Swathi Kiran. 2011. "Meta-analysis of the neural representation of first language and second language." *Applied Psycholinguistics* 32 (4): 799–819. <https://doi.org/10.1017/S0142716411000075>
- Shebani, Zubaida, and Friedemann Pulvermüller. 2013. "Moving the hands and feet specifically impairs working memory for arm-and leg-related action words." *Cortex* 49(1): 222–231. <https://doi.org/10.1016/j.cortex.2011.10.005>
- Springer, Jane A., Jeffrey R. Binder Thomas A. Hammeke Sara J. Swanson Julie A. Frost Patrick S. F. Bellgowan Cameron C. Brewer Holly M. Perry George L. Morris Wade M. Mueller. 1999. "Language dominance in neurologically normal and epilepsy subjects: a functional MRI study." *Brain* 122(11): 2033–2046. <https://doi.org/10.1093/brain/122.11.2033>
- Stemmer, Brigitte, Francine Giroux, and Yves Joanette. 1994. "Production and evaluation of requests by right hemisphere brain-damaged individuals." *Brain and Language* 47(1): 1–31. <https://doi.org/10.1006/brln.1994.1040>
- Stemmer, Brigitte, and Harry A Whitaker. 2008. *Handbook of the Neuroscience of Language*: New York: Academic Press.
- Talamas, Adrienne, Judith F. Kroll, and Robert Dufour. 1999. "From form to meaning: Stages in the acquisition of second-language vocabulary." *Bilingualism: Language and Cognition* 2 (1): 45–58. <https://doi.org/10.1017/S1366728999000140>
- Tekin, Sibel, and Jeffrey L. Cummings. 2002. "Frontal-subcortical neuronal circuits and clinical neuropsychiatry: an update." *Journal of Psychosomatic Research* 53(2): 647–654. [https://doi.org/10.1016/S0022-3999\(02\)00428-2](https://doi.org/10.1016/S0022-3999(02)00428-2)
- Tsumoto, Tadaharu. 1992. "Long-term potentiation and long-term depression in the neocortex." *Progress in Neurobiology* 39(2): 209–228. [https://doi.org/10.1016/0301-0082\(92\)90011-3](https://doi.org/10.1016/0301-0082(92)90011-3)
- Tulving, Endel. 1986. "Episodic and semantic memory: Where should we go from here?" *Behavioral and Brain Sciences* 9(3): 573–577. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00047257>
- Ullman, Michael T. 2001a. "A neurocognitive perspective on language: The declarative/procedural model." *Nature Reviews Neuroscience* 2(10): 717–726. <https://doi.org/10.1038/35094573>
- Ullman, Michael T. 2001b. "The neural basis of lexicon and grammar in first and second language: the declarative/procedural model." *Bilingualism: Language and Cognition* 4(2): 105–122. <https://doi.org/10.1017/S1366728901000220>
- Videsott, Gerda, Bärbel Herrnberger, Klaus Hoenig, Edgar Schilly, Jo Grothe, Werner Wiater, Manfred Spitzer, and Markus Kiefer. 2010. "Speaking in multiple languages: neural correlates of language proficiency in multilingual word production." *Brain and Language* 113(3): 103–112. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2010.01.006>
- Vigneau, Mathieu, Virginie Beaucousin, Pierre-Yves Herve, Hugues Duffau, Fabrice Crivello, Olivier Houde, Bernard Mazoyer, and Nathalie Tzourio-Mazoyer. 2006. "Meta-analyzing left hemisphere language areas: phonology, semantics, and sentence processing." *Neuroimage* 30(4): 1414–1432. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.11.002>

Weiss, Sabine, Horst M. Mueller, Baerbel Schack, Jonathan W. King, Martha Kutas, and Peter Rappelsberger. 2005. "Increased neuronal communication accompanying sentence comprehension." *International Journal of Psychophysiology* 57(2): 129–141. <https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2005.03.013>

Zillmer, Eric A., and Mary V. Spiers. 2001. *Principles of Neuropsychology*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.

Kitap İncelemesi (Book Review)

Şirin Okyayuz (Ed.), (2021). *Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi. (222 sayfa. ISBN: 978-625-7424-01-1)

Hanımnur Mercan¹

Bilim olarak anılması her ne kadar geç olsa da, yüzyılların birikimi, deneyimi ve zorluklarıyla günümüze uzanan çeviribilim, sürekli olarak gelişen, değişen, evrilen, yeni fikir ve yaklaşımlara açık olması ve disiplinlerarası rolüyle her geçen gün ilerlemeler kaydetmektedir. Özellikle Türkiye’de nispeten yeni sayılabilecek bir alan olduğundan dolayı çeviribilim, araştırmacıların katkılarına her zaman açıktır. Bu vesileyle yapılan çalışmalar yeni yaklaşımların gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Türkçe literatürde çeviribilime dair kitapların sayısı çok değildir. Bu değerli kitaplardan biri, özellikle görsel-işitsel çeviri alanında çalışmalar yürütmekle birlikte çeşitli çalışmalar sunan Prof. Dr. Şirin Okyayuz editörlüğündeki *Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar* adlı eserdir. İsminden de anlaşılacağı üzere alandaki yeni yaklaşımların, açılımların derlendiği eserde, çeviribilim alanının hatırı sayılır çevirmen, akademisyen ve eğitimcileri Prof. Dr. N. Berrin Aksoy, Doç. Dr. Zeynep Oral, Doç. Dr. Hilal Erkazancı Durmuş, Dr. Yeşim Sönmez Dinçkan, Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt, Ebru Kanık ve Arş. Gör. Umut Can Gökduman, esere değerli katkılarını sunmuş ve okuyucuya bir bilgi şöleni sunmuşlardır.

Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar, derleyen editörü Prof. Dr. Şirin Okyayuz’un ön sözü ile başlamakta ve altı bölümden oluşmaktadır. Açılışı Prof. Dr. N. Berrin Aksoy “Sömürgecilik Sonrası Yazını ve Çeviri: Ben Okri ve Dangerous Love” başlıklı çalışması ile yapmaktadır. Bu bölümde Aksoy, çeviribilimin 1980’lerde kazandığı ivmeye dikkat çekmektedir. Çünkü o yıllarda çeviribilim artık “kültürel yönelim” aşamasına ulaşmış ve alanın disiplinlerarası yönü ortaya çıkmıştır. Ayrıca çeviribilimin edebiyatla olan ilişkisine de değinilmiş ve bu konu üzerinden sömürgecilik sonrası yazının dilsel, kültürel, ve yazınsal özellikleri ile birlikte okur/çevirmen yaklaşımların nasıl gerçekleştiği incelenerek kapsamlı bir çalışma sunulmuştur. Sömürgecilik sonrası yazını örnek eserlerden bahsederek açıklayan Aksoy, edebiyatın sömürge yazarlarının sömürge toplumuna ait bir birey olma duygularını ve deneyimlerini paylaşabilecekleri bir araç olduğuna dikkat çekmiştir. Sömürgecilik sonrası yazını ise yazarlara dilsel ve yazınsal olanakları ile ortam oluşturmuştur. Ek olarak Aksoy, kısa öykünün sömürgecilik sonrası yazarları tarafından daha çok tercih edildiğini tespit etmiştir. Sömürgecilik sonrası yazınının çevirisine gelince ise, burada kültürel yönelim ve dönüşten söz edilmektedir. Ayrıca sömürgecilik sonrası yazarlarının kamu alanlarında sömürge halkının dilini, özel hayatlarında ise anadillerini kullandıklarından bahsedilir. Dolayısıyla yazarlar çift dillidir ve bu da onlara sömürgecinin dilini kendi deneyimlerini dünyaya duyurmak için en yaratıcı şekilde kullanma fırsatı doğurmuştur. Ancak elbette ki eserleri birçok dile çevrilmiş ve bu eserlerin çevirisi ile birlikte “üçüncü alan” (third space) kavramı ortaya çıkmıştır. Homi Bhabha’nın söylemiyle bu alanın varlığı kültürel sınırları ortadan kaldırmaktadır ve çevirmen de bu durumda bir göçmen gibi konumlandırılmaktadır. Aksoy, L. Venuti’nin yabancılaştırma ve yerelleştirme yaklaşımlarından da bahsetmiş, bu stratejileri sömürgecilik sonrası yazının çevirisi bağlamında aktarmıştır. Ardından Aksoy,

Kitap incelemesi (Book review)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 18.07.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 12.08.2023

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Çeviribilim Tezli Yüksek Lisans Programı (İzmir, Türkiye), e-posta: hanimnur26@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1652-8948

çevirmeni olduğu, Nijerya kökenli siyahi İngiliz yazar Ben Okri tarafından kaleme alınmış sömürgecilik sonrası *Dangerous Love* (1996) (*Tehlikeli Aşk*, 2001) adlı romandan söz etmiş, bu tarz bir yazının hibrid yapısını oluşturan Afrika gelenekleri gibi kültürel öğelerin çokça yer aldığına ve sömürgecilik deneyimi yaşamayan Türk okura yabancı geldiğine dikkat çekmiştir. Son olarak yazar, kaynak metinden ve kendi çevirisinden örnekler vererek bahsettiği noktaları ve çeviri sürecinde karşılaştığı güçlükleri somutlaştırmıştır. Özellikle sömürge sonrası yazarlarının deneyimlediği yabancılaşma ve boşluk temaları eserlerine yansımış, ve Aksoy da bu temaların Türkçeye aktarırken korunması gerektiğine değinmiştir. Bu sebeple sözcüğü sözcüğüne ve kaynak odaklı çeviri yapılmasının dildeki hibriditeyi hedef dilde de sağlayabildiğini aktarmıştır. Bununla birlikte çevirideki aktarım sorunlarının sadece dilsel olmadığını, aynı zamanda da çok boyutlu sosyo-kültürel bakış açısı gerektirdiğinin altını çizmiştir. Aksoy, okuyucuları sömürgeci sonrası yazını ve çevirisi konusunda akıcı bir şekilde dile getirdiği kilit noktalarla, dilin ve edebiyatın sunduğu olanaklar hakkında düşündürmüştür.

İkinci bölüm ise Türkiye’de işaret dili çevirisi üzerine çalışan sayılı çeviribilimcilerden olan Doç. Dr. Zeynep Oral’ın kaleme aldığı “Türkiye’de Erişebilirlik Bağlamında İşaret Dili Çevirmenliğinde Yenilikçi Girişimler” başlıklı çalışmadır. İşaret dilinin tanımıyla bölüme başlayan Oral, işaret dili çevirisine dair çok kapsamlı ve tarihsel akış içinde bilgi sunmaktadır. İlk olarak, sağır ve işitme engelli arasındaki farka ve birbirlerinin yerine kullanılmamasına dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra Oral, “Sağır” sözcüğünün baş harfi büyük veya küçük yazıldığında da farklı anlamlara geldiğini belirterek, bölüm boyunca gerektiği yerde S/sağır şeklinde kullanmaya dikkat etmiştir. Ayrıca bölümde genel haliyle işaret dilleri ve özelliklerinden de söz edilmiştir. Örneğin, bazı işaret dillerinin birbirine benzediği ve bu sayede farklı kültürdeki bazı işitme engellilerin, yine farklı kültürden işiten bireylere göre daha kolay iletişim kurduğu belirtilmiştir. Devamında, Türkiye Cumhuriyeti’nde Türk İşaret Dili (TİD)’nin tarihi, TÜİK verilerinden de yararlanılarak anlatılmıştır. Yazar, 2000’li yıllardan günümüze Türk İşaret Dili ve İşaret Dili Çevirisinde yeni açılımlarını, kanunlardan, alanda yapılan çalışmalara, ilgili projelere ve kurumlara kadar tek tek tespit etmiş, konuyu kapsamlı bir şekilde ele almıştır. 2020 Erişilebilirlik Yılı Kapsamında İşaret Dili Çeviri Hizmetlerinde Yenilikçi Girişimler başlıklı alt bölümünde ise, yazar yine yapılan gelişmeleri önemleri ile birlikte tek tek okura sunmuştur. Yazar, görsel-işitsel çeviri alanında yapılan çalışmaların işaret dil çevirisi alanına katkı sunduğunu belirterek bu çalışmaların yol gösterici nitelikte olduğuna değinmiştir. Ancak Türkiye çapında bu alana daha fazla emek verilmesi gerektiğine de dikkat çekmiştir. Doç. Dr. Zeynep Oral, işaret dili çevirisi ile ilgili adeta bir başucu referansı niteliğinde bir çalışma ortaya koymuş, ilgilenen araştırmacılar için olmazsa olmaz bir kaynak oluşturmuştur.

Üçüncü bölüm, Doç. Dr. Hilal Erkazancı Durmuş’un kaleme aldığı “Ahmet Midhat’ın Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları Adlı Eserine Çeviribilim ve İmgebilim Bağlamında Bir Bakış” adlı çalışmasından oluşmaktadır. Bu bölümde, imgebilimin çeviribilim çalışmaları bağlamında taşıdığı öneme dikkat çekilmiştir. Oscar Michon adlı yazarın “Aşk ve Galvanoplasti” başlıklı makalesini kaynak metin olarak kabul eden Ahmet Midhat’ın yazdığı Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları adlı mizah ve bilimin harmanlandığı eserinde çeviribilim ve imgebilim ilişkisi incelenmiştir. Ahmet Midhat tam anlamıyla sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmayıp değişiklikler yaptığı için kendisini çevirmen olarak kabul etmemiştir, ancak mizahi unsurlara dair aktarım kaybı olmadığını belirtmiştir. Durmuş çalışmasında, Ahmet Midhat’ın bu eserinden alıntılar ile öz-imgenin ve “ötekinin” imgesinin nasıl oluşturulduğunu incelemiştir. Öncelikle imgebilim ve çeviribilim ilişkisi tanımlanarak stereotiplerden ve imgelerden söz edilmiş, ardından ise çeviribilimin penceresinden imgebilim açıklanmıştır. Bu hususta Toury’dan alıntı yapılmış, çeviriler yoluyla ‘ötekinin’ temsilinde erek kültüre ait algıların göz önüne getirildiği vurgulanmıştır. Eserdeki imgelerle ilişkili olarak ise Durmuş, geri kalmış bir Osmanlı toplumu imgesi oluşturulduğundan söz etmiştir. Ayrıca cinsiyet temeline dayanan stereotiplerin de oluşturulduğuna, bilimin kadınların

anlayabileceği düzeyde sadeleştirildiğinin eserde geçtiğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, yabancı bir eserin yeniden yazılma sürecinde kullanılan imgelerin dönemsel olaylardan ve ideolojik görüşlerden etkilendiği vurgulanmıştır. Sonrasında yazar metin içinde kullanılan Osmanlı, Avrupa gibi çeşitli imgelerden alıntılar aracılığıyla bahsetmiştir ve Ahmet Midhat'ın Osmanlı için geri kalmışlık imgesini uygun gördüğünü, Avrupa'yı ise bilim merkezi olarak nitelendirildiğini dile getirmiştir. Yazar, çalışmasını imgebilimin çeviribilime nasıl katkıda bulunabileceğini açıklayarak sonlandırmış, yeni bir açılım olduğunun altını çizmiştir. Bu sayede okurları çeviribilim ve imgebilim arasındaki ilişki konusunda düşünmeye sevk etmiş ve araştırmacılara bilgilendirici ve teşvik edici bir eser sunmuştur.

Dördüncü bölümde Dr. Yeşim Sönmez Dinçkan ve Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt, "Türkiye'de Eşitlikçi Çocuk Yazını Bağlamında Çeviri ve Özgün Yapıtların Çocuk Yazınına Katkısı" başlıklı çalışmalarını okura sunmaktadır. Çeviribilimin disiplinlerarası doğasının kültürel çalışmalar, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları, sosyoloji ve psikoloji gibi yaklaşımlar ile kesiştiğinin altını çizerek yazarlar Türkiye'de çocuk yazını çevirisini toplumsal cinsiyet bağlamında ele almışlardır. İlk olarak bu alanda yapılan çalışmalara atıfta bulunmuş, ardından yazın çevirisi ve çoğuldizge kuramı arasındaki ilişkiyi tanımlamışlardır. Bu noktada yazarlar, kültürel repertuar kavramından Even Zohar'ın deyişleriyle söz etmişlerdir. Ayrıca çocuk yazını çevirisinde üzerinde durulması gereken noktalara, çocuk yazını ve yetişkin yazını arasındaki farklara dikkat çekerek değinilmiştir. Yazarlar, Türkiye'de günümüzde bile çağdaş çocuk yazınının büyük bir kısmını çeviri yazının oluşturduğu konusunda görüş birliğindedir. Bu noktada çoğuldizgenin etkisi bizzat görülmektedir. Akabinde, bölümde çocuk yazını ve toplumsal cinsiyet ilişkisinden söz edilirken biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramlarının farklarına da değinilmiştir. Bu noktada toplumsal cinsiyet normlarının bireylere direktif verdiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca çocukların kimlik gelişimlerinde etkili aracın yazın olduğu da dile getirilmiştir. Yazarlar konuya dair çeviri çocuk yazını ve özgün yazın örneklerini incelerken kitapları gruplandırmışlardır. Birinci grupta kızların başrolde veya kahraman olduğu kitaplar, ikinci grupta klasik değil, alışılmışın dışında anne baba rollerinin bulunduğu kitaplar, üçüncü grupta toplumsal cinsiyet rollerinin değiştiği ve sorgulandığı yenilikçi masalların bulunduğu kitaplar, dördüncü grupta ise bilgilendirici kitaplar yer almaktadır. Her bir grupta hem çeviri hem de özgün kitaplar bulunmaktadır. İncelemeler sonucunda yazarlar çeviri kitaplarda cinsel organ isimleri, yumurta gibi cinsellikle ilgili sözcükler tespit ederken, özgün kitaplarda 'beraber uyumak' gibi daha örtük bir anlatıma yer verilmiştir. Ayrıca Almanca ve İsveççeden çevrilen kitaplardaki çizimlerde kadın vücudu ve cinsel organı açık bir şekilde resmedilirken, Türkçe kitapta bu tarz görseller resmedilmemiştir. Ancak kitapların ortak özelliği olarak ise cinselliğin önce tanıma, sevme ve evlenme ile birlikte aile kavramı ile birlikte anlatıldığıdır. Sonuç olarak ise yazarlar eşitlikçi bakış açısının eserlerde az rastlandığını belirtmiştir. Bölüm, derin bir araştırma sonucu hazırlanmış ve çocuk yazını ve çevirisine dair kilit noktaları sunmaktadır.

Konferans tercümanı Ebru Kanık'ın kaleme aldığı beşinci bölüm, "Canlı Altyazı Çevirisi ve Yeniden Dillendirme: Yeniden Dillendirme Yoluyla Altyazı Çevirisi"ni konu edinmektedir. Çalışmasına engelsiz erişim tanımıyla başlayan yazar, teknolojinin gelişmesi ve toplumsal farkındalığın artması ile engelsiz erişimin önemine dikkat çekmektedir. Bu konu bağlamında atılan adımların sonucunda ise engelliler için farklı görsel-işitsel çeviri türleri geliştirildiğinden bahsetmiştir. Ardından canlı altyazı çevirisi, ayrıntılı altyazı çevirisi ve işaret dili çevirisinin birbirinden ayrıldığı noktalara ve özellikle canlı altyazı çevirisinin tarihi gibi detaylara da değinmiştir. Ayrıca Kanık, yeniden dillendirmenin en ince ayrıntısına kadar okura bilgi vermiş, özellikle eğitiminin nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiğinden de söz etmiştir. Bununla birlikte bahsedilen görsel-işitsel çeviri türlerinin Türkiye'deki durumlarını anlatmayı da atlamamıştır. Bu konuda da Türkiye'deki çalışmaların Avrupa'ya göre yetersiz olduğuna ve Türkçeye özgülenmiş ses tanıma teknolojilerinin eksikliğine ve geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Yazar yeniden dillendirmeye

örneklerle ve kullanılan sözlü çeviri stratejileriyle açıklık getirmiş, son olarak ise canlı altyazı çevirisi ile ilgili yanlış bilinen noktaları madde madde açıklayarak bölümünü bitirmiştir. Kanık, Türkiye’de bu alandaki eksiklerden bahsederek araştırmacılara açık kapı bırakmış ve bu yeni açılımın geliştirilmesine öncülük etmiştir.

Son bölümde Arş. Gör. Umut Can Gökduman, “Televizyon Dizilerinin Yeniden Çevrimleri: Fransa’da Dix Pour Cent, Türkiye’de Menajerimi Ara” başlıklı çalışmasını okuyucuyla buluşturmuştur. Yazar, Türkiye’de nispeten daha yeni çalışılmaya başlanan görsel-işitsel çeviri türlerinden olan yeniden çevrime odaklanmıştır. Bu süreçte yalnızca çevirmenin değil, yapımcı, yönetmen, senarist ve izleyici gibi eyleyicilerin de dahil olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca bölümde çeşitli araştırmacıların yeniden çevrimi nasıl değerlendirdiklerine de yer verilmiştir. Gökduman, yeniden çevrim alanında yapılan çalışmaları da bölümünde dile getirmiş ve okuyuculara somut örnekler sunmuştur. Araştırmaya katkı sağlaması amacıyla Türkiye’de Menajerimi Ara ismiyle yeniden çevrimi yapılan dizi ve orijinali Dix Pour Cent ele alınmıştır. Bölümde dizilerden sahne ve diyalog örnekleri ile anlatımı somutlaştırılmış ve sadece dilsel değil sosyal ve kültürel noktalara da değinilmiştir. Bu bağlamda dizilerin teknik karşılaştırması, karakterlerin karşılaştırmaları, olay örgülerinin karşılaştırılması ve yan metinler ile erek sürümün incelemesi yapılmıştır. Yazar yan metinler olarak araştırmasına Ekşisözlük kullanıcılarının yorumlarını da dahil etmiştir. Bunun yanı sıra yeniden çevrimlerin çeviriye bakış açısına ve erek kültürün beklentileri ve tabuları ile ilgili fikirler sunmakta olduğuna da dikkat çekilmiştir. Araştırmacının yaptığı çalışma, bu alandaki gelecek çalışmalar için örnek niteliğindedir.

Sonuç olarak *Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar* eseri, alandaki gelişmeleri yakından takip etmek isteyen okuyucular veya çeviribilim üzerinden ilerlemek isteyen araştırmacılar için altın bilgiler içermektedir. Görsel-işitsel çeviriden imgebilime, sömürgecilik sonrası yazınından çocuk yazınına kadar çeviribilimdeki kilit ve revaçtaki farklı çeviri alanlarına ışık tutmaktadır. Bu sayede okuyucu çeviribilim alanındaki güncel bilgilere bu kitap aracılığıyla kolayca erişim sağlayabilir. Ayrıca alana yeni giren öğrenciler de bu kitap ile birlikte farklı alt alanlar hakkında bilgi sahibi olabilir ve böylece ilgi alanlarını belirleyebilir. Ancak çeviribilimin bir diğer önemli alanı makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçlarına da bir bölüm ayrılması eserin kapsamını genişletebilirdi. Zira makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçları, çevirmenlerin hem işini hızlandırıp hem de üretkenliğini artırması ile son yıllarda çeviribilimde hem çok tartışılan hem de çok faydalanılan bir alan haline gelmiştir. Örneğin her ne kadar çevirmenin işini kolaylaştırırsa da, makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçları kişisel verilerin korunması ve etik konusunda hala şüphe uyandırabilmektedir. Ancak bunun üzerine yazılan makaleler ve yapılan araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu sebeple ülkemizde araştırmaya ve gelişime açık bir alt alan olduğundan dolayı, makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçları konulu çalışmaların yürütülmesi teşvik edilebilir. Yine de bu kitap, çeviribilimin daha çok araştırmaya ihtiyaç duyan alt alanlarını, hatırı sayılır çevirmen, akademisyen ve eğitimcilerin detaylı çalışmalarıyla okura en akıcı ve bilgilendirici şekilde sunmuştur. Yazarların bölüm sonlarında araştırmacılara gelecekte yapılabilecek veya yapılması gereken çalışmalara dair verdikleri öneriler de eseri çok değerli yapan noktalardandır.

Kaynakça

Okyayuz, Ş. (Ed.), (2021). *Çeviri(bilim)de yeni açılımlar*. Siyasal Kitabevi.